T.C.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI

PALEOLİTİK DÖNEM'DE SÜSLENME VE MODERN İNSAN DAVRANIŞININ ORTAYA ÇIKIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

FİGEN ÖZDEMİR

DANIŞMAN

DOÇ. DR. İSMAİL BAYKARA

VAN – 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

Figen ÖZDEMİR tarafından hazırlanan "Paleolitik Dönem'de Süslenme ve Modern İnsan Davranışının Ortaya Çıkışı" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Antropoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. İsmail BAYKARA Antropoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Serkan ŞAHİN Antropoloji Anabilim Dalı, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Derya SİLİBOLATLAZ BAYKARA Antropoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Tez Savunma Tarihi: 27/09/2019	

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 19.09.2019

Figen ÖZDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Figen ÖZDEMİR
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EYLÜL, 2019

PALEOLİTİK DÖNEM'DE SÜSLENME VE MODERN İNSAN DAVRANIŞININ ORTAYA ÇIKIŞI

ÖZET

Geleneksel toplumlarda süslenme, grup üyeliğini, kişisel kimliği, medeni hali, sosyal statü gibi kişisel kimliği ya da durumu ifade etmek ve vurgulamak amacıyla büyük bileşimlerin bir parçası olarak görülmektedir. Belli bir toplumdaki insanlar kendi yaşam tarzlarını ve kendileri için kabul edilebilir olanı kendi içlerine almaktadır. Giysiler, kazıma, dövme ve vücut boyama gibi boncukların insanların kimliği ile ilgili bilgileri aynı veya komşu grupların üyelerine ortak bir sembolik dil yoluyla iletmek için kullandıkları iletişim teknolojileri şeklidir.

Bu tez çalışmasında; Paleolitik Dönem modern insan davranışlarının kökeni konusundaki tartışmalarda modern bilişin ve ilgili yeniliklerin aniden veya kademeli olarak ortaya çıkıp çıkmadığı irdelenecek ve süslenmenin insan evrimindeki önemi tartışılmaktadır. Tarih öncesi kişisel süs eşyaları, bedenleri, şekilleri ve işlevleri, kişinin giysilerini veya bedenini süslemek için kullanılan nesnelerdir. Süslenme eşyalarının maddi kültürde hem günümüz hem de arkeolojik kayıt geçmişinde bocukların ve diğer süs eşyalarının yaygınlığı bu tür nesnelerin insan yaşamında nasıl rol oynadığı hakkında önemli şeyler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Süslenme, Paleolitik Dönem, Boncuk, Kabuk.
Sayfa Sayısı : 98
Tez Danışmanı : Doç. Dr. İsmail BAYKARA

Master's Thesis

Figen ÖZDEMİR
VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
SEPTEMBER, 2019

ORNAMENT AND THE EMERGENCE OF MODERN HUMAN BEHAVIOUR IN PALAEOLITHIC PERIOD

ABSTRACT

In traditional societies, ornament is seen as part of the larger compositions to express and emphasize personal identity and status such as personal identity, marital status and social status. People in a particular society take their own way of life and what is acceptable to them. Clothes, scraping, tattooing and body painting are the forms of communication technologies that beads use to transmit information about the identity of people to the same or neighbouring groups through a common symbolic language.

In this thesis study; In the debates on the origin of human behaviour in the Palaeolithic Period, whether or not modern cognition and related innovations have emerged suddenly or gradually, the importance of decorating in human evolution is being discussed. Prehistoric personal ornaments, bodies, shapes and functions are objects used to decorate a person's clothes or body. The prevalence of beads and other ornaments in the material culture of ornament objects, both in the present and in the archaeological record history, presents important things about how such objects play a role in human life.

Key Words : Ornamant, Palaeolithic Period, Bead, Shell.
Quantity of Page : 98
Supervisor : Doç. Dr. İsmail BAYKARA

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **vi**

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **viii**

ÖNSÖZ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

1. KONU, AMAÇ, MATERYAL VE YÖNTEM **11**

1.1.Konu ve Amaç 11

1.2.Materyal 11

1.3.Yöntem 11

2. BULGULAR **14**

2.1. Üçağızlı Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları 18

2. 2. Riparo Mochi'den Süslenme Örnekleri 26

2. 3. Blombos Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları 33

2. 4. Skhul Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları 44

2. 5. Qafzeh Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları 46

2. 6. Klissoura Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları 53

2. 7. Bacho Kiro Mağarası'nn Özellikleri ve Süs Eşyaları 57

2. 8. Taforalt Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları 58

2. 9. Ksar' Akil Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları 63

2. 10. Süslenme Örnekleri Nasıl Yapılır? 66

3.TARTIŞMA VE SONUÇ **70**

KAYNAKLAR **76**

RESİMLER DİZİNİ **84**

HARİTALAR DİZİNİ **86**

ŞEKİLLER DİZİSİ..... 87

ÖZGEÇMİŞ

ORİJİNALLİK RAPORU

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AMİ	Anatomik Modern İnsan
CM	Santimetre
AP	Alt Paleolitik
GÖ	Günümüzden Önce
KM	Kilometre
M	Metre
OP	Orta Paleolitik
ÜP	Üst Paleolitik
OTÇ	Orta Taş Çağı

ÖNSÖZ

Antropolojik ve arkeolojik kazı alanlarından elde edilen boncuk, kabuklar, aşı boyası vb. süslenme eşyalarının kazılardan çıkartılan diğer materyaller kadar önemli bilgiler sunmaktadır. Paleolitik Dönemde süslenme ve modern insan davranışının ortaya çıkışı isimli yüksek lisans tez çalışmasının gerçekleştirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenden fazlasını sunan, her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen, gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm, danışman hocam statüsündeki görevini hakkıyla yerine getiren Doç. Dr. İsmail BAYKARA'ya teşekkürlerimi bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum.

Yine çalışmamda konu, kaynak ve yöntem açısından bana sürekli yardımda bulunarak yol gösteren, bu zorlu sürecimde yanımda olan, bilgisini ve tecrübesini benimle paylaşan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ayşen AÇIKKOL YILDIRIM, Doç. Dr. Emma BAYSAL, Dr. Öğr. Üyesi Zehra ÖZBULUT, Dr. Öğr. Üyesi Seda KARAÖZ ARIHAN, Dr. Öğr. Üyesi Derya SİLİBOLATLAZ, Prof. Dr. Atilla ENGİN ve Öğr. Gör. Murat ALKAN'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez çalışmamın her aşamasında yanımda olan değerli arkadaşlarım Şenay DORUK ENGİN, Nabi Can AKTAN, Aysen TUNCER, Gülsüm KILINÇ ve Alkan MEMİŞ'e teşekkür ederim.

Son olarak bugünüme kadar benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, hayatta aldığım her kararda bana güvenen ve destek olan, beni bugünlere sevgi ve saygı kelimelerinin anlamlarını bilecek şekilde yetiştiren, bu hayattaki en büyük şansım olan aileme sonsuz teşekkürler…

GİRİŞ

Kültür, insanların bir sosyal grup içinde yaşama şekline sahip olan ya da nesilden nesile aktarılabilen yaşam tarzıdır. Belli bir toplumdaki insanlar kendi yaşam tarzlarını ve kendileri için kabul edilebilir olanı kendi içlerine almaktadır. Günümüzde birçok toplum, yan yana var olan kültürlere sahip ve çoğu zaman diğer kültürleri tanımlayan yönlerini birleştirir ve değerlerini çeşitli yönlerle ifade edebilir. Süsleme eşyaları da insan kültürünü ifade eder ve diğer canlı türlerini sosyal olarak ayırt etmektedir. Farklı kültürlerde kişisel süslemeler aynı zamanda insanın geleneksel inançlarını, rollerini ortaya çıkarır ve onlara kimlik vermelerini sağlamaktadır. Kültürler farklılık gösterse bile, insanlar bir şeyler takıp süslenerek kendilerini ifade eder ve insanlar birbirleriyle iletişim kurmak için kod kullanma gibi kültürel evrenselliğe sahip olmaktadır. Süs eşyaları, boyalar, boncuklar ve dövmeler gibi sembollerin evrensel olduğu görülmektedir. Süslemeler atalarımızdan günümüz nesline kadar ulaşabilen kültürlerden biridir. İnsanlar bunları kullanarak kendileri hakkında nasıl hissettiklerini yansıtmak ve kişisel, kültürel değerlerini tasvir etmek için dış bedenlerini süslemelerle yöneterek nasıl göründüklerini karşı tarafa iletmektedirler. İnsanlar kültürel yönlerini yansıtmak ve sürdürmek için sembolik kod biçimlerini kullanmışlardır (Betty, 2013: 451).

Süslenme; "Bir başkasının gözüne daha güzel gelir düşüncesiyle insanın kendince güzel kıyafetler giymesi, giysisine ya da vücuduna takılar takması, vücudunun bazı yerlerini boyaması ve saçını, sakalını, bıyığını daha güzel görünümüne sokmak için şekil vermesi, kısacası "güzel görünmek için her türlü nesneden yararlanması" şeklinde açıklanmaktadır. Süslenmenin tanımına Türkçe sözlükte baktığımızda ise süslenme; süslemek işi anlamındadır (https://sozluk.gov.tr). Süsleme ise; sanatları, bir eşyayı kullanış amacıyla birlikte göze daha güzel göstermek için çeşitli türlerde yapılan estetik çalışmaların tümü şeklinde yorumlanmaktadır. Süslenmenin bu tanımı dikkate alındığında, süslenmede dikkat edilen konular belirginlik kazanmaktadır. Bu konuların başında giyinme, takılar takma, vücut boyama, saç-sakal ve bıyıklara şekil verme gelmektedir. Kadın-erkek herkesin dikkat ettiği konuların başında süslenme gelmektedir (Yıldız, 2011: 1).

Süslenme; herhangi bir yapı veya nesneyi ya da kullanılış amacıyla birlikte daha dikkat çekici göstermek için çeşitli objeleri metot ve yöntemler kullanarak yapılan estetik çalışmaların tümü biçiminde tanımlanabilmektedir. Süslenme, canlıların hayatından kaynaklanan bir olgudur. Bu durum insanın sanata karşı yönelmesinde en büyük etken olarak görülmektedir. Süs unsurlarının estetik ölçüler içerisinde, asıl nesnenin güzelleşmesini destekleyecek bir uyumla yapılması süslemeyi sanata daha çok yaklaştırmıştır. Süs, süslenme, takı kullanımı, vücut süsleme ve takı kullanımı eski çağlardan bu zamana kadar bir inanca bağlı olarak veya süslenme gereksinimi nedeniyle meydana gelmiş ve gelenekselleşerek günümüze kadar gelmiştir. Süs, süslenme ve takı kullanma; tarih öncesi dönemlerden bu zamana kadar bir inanca bağlı olarak ya da küçük topluluklar halinde yaşayan kabilelerin veya toplulukların (Resim1) kendi örf, adet, gelenek/görenekleri doğrultusunda, yaşadıkları coğrafi çevreden elde edebildikleri doğal malzemeler ile tasarladıkları süslemeleri geleneklerle de bütünleştirip, sembolik anlamlar yüklenerek günümüze ulaşmaktadır (Koç ve Koca 2016: 241).

Resim 1: *Endonezya ve Papua Yeni Gine'deki Goroka topluluğu üyelerinin kültürel olarak süslenmeleri (Görsel: Jimmy Nelson).*

Kaynak: http://arkeofili.com/emma-baysal-roportaji-tarih-oncesinde-suslenme-ve-takinin-onemi/ (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Kişisel süsleme "insan yaşamında önemli işlevlere hizmet eden iletişimsel bir sembol" olarak tanımlanmaktadır (Kuhn ve Stiner, 2007: 47) ve Kuhn ve Stiner'e göre kişisel süslenme bir dizi kişisel ve toplumsal işlevi tasvir ettiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, toplum içerisinde yaşayan kişilerin sosyal rollerini tanımlayabilir. Bireyler kişisel süs eşyaları aracılığıyla sosyal yapılarına mesajlar iletebilir ve bir toplumun ekonomik yapısını gösterebilir. Süslenme aynı zamanda dini yönleri gösterir ve değerleri güçlendirmeye hizmet etmektedir. Kişisel süslemeler, sosyal ritüeller ve geçiş törenlerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Kişisel süslemelerde Betty (2013: 452), "Güzelliği artırmak ve yaşamdaki sosyal durumu ifade etmek" için insanların dış görünümlerini değiştirmek ve yönetmek için kodlanmış sembollerin kullanılmasının ana nedenlerini savunmaktadır. Sosyal ve psikolojik mesajlar iletirken süslenme estetik bir etki uyandırmaktadır. Vücut süslemeleri ve kişisel süslemeler, toplulukları birbirine bağlamak ve insanları birbirine sıkı sıkıya bağlı gruplara bağlamak içinde önemlidir. Kişisel süslemeler sosyal rolleri tanımlamakta ve ekonomik durumu gösterirken, aynı zamanda inançları, gelenekleri ve değerlerini güçlendirmektedir. Sanatsal tarzların bölgeler arasında bulunan grupların etkileşimiyle bilgileri iletme yeteneğine ve aynı zamanda grup içindeki sosyal konumu tanımlamasına da dikkat çekmektedir.

İnsanlar arasında görsel iletişimi sağlamak için uygulanan süslenme, aslında cinsiyet, yaş, sosyal durum, ideoloji ve inanç sistemleri gibi mesajları iletmek için kullanılan sembolik öğelerdir. Kişisel süs eşyaları bilgi aktarma kültürünün temel parçasını oluşturmaktadır. Vücuda takılan boncuk ve kolyeler kişi benliğine vurgu yapmaktadır. Kişisel süsler, sosyal ve görsel iletişimin temel bir parçasıdır. Bu süslemeler, kullanıcı ve diğer gruplar arasındaki bilginin depolanmasını ve aktarılmasını sağlamaktadır. Arkeolojik alanda bulunan süs eşyaları ait oldukları toplumun kültürel özelliklerini temsil etmektedir. (Micheli, 2012: 230).

Süslenme aslında prehistorik zamanlardan günümüze kadar devam eden bir kültürel bir olgudur. Paleolitik çağlarda deniz kabuklardan yapılan takılar ilk süslenme örneklerini oluşturmaktadır. Örneğin, Fransa'nın Dordogne Vadisi'nde deniz kabuklarından yapılmış boncuk kolyeler bulunmuştur. Günümüzden 2.600 yıl önce ise Aborjin kadınları tarafından bütün bir kabuktan kolyeler yapılmıştır.

Kabuklarda yapılan kolyeler kültürel geleneğin sunumu açısından hala Palawa'nın yaşlı kadınları tarafından da yapılmaktadır. Hawaii'de bazı kabuklar geleneksel şekilde tespihlerin boncuğu olarak kullanılır. Halen deniz kabukları kolye, bileklik, boncuk, küpe, düğme, broş, yüzük, tarak, kemer tokası vb. şekilde kullanılmaktadır (Pak, 2014: 59).

Günümüzde genel olarak, insan türünü diğer canlılardan en belirgin şekilde ayıran şey sembol kullanma yeteneği olduğu kabul edilmektedir. Konuşma ve dil muhtemelen bu ifade sembollerinin en iyi örneklerindendir. Bununla birlikte, dilin kendisi fosilleşemediği için araştırmacılar tarih öncesi insanların yazılı dili olmadan kültürlerine ve sosyal davranışlarına dair ipuçları sağlamak için arkeolojik kayıtlara güvenmek zorundadırlar. Kişisel süs eşyaları, süslü aletler, kullanılmış pigmentler, oyulmuş kemikler ve taşlar, mezarlar ve mezar eşyaları (Resim 2), müzik aletleri, karmaşık kemik aletler gibi kalıntılar potansiyel olarak sembolik materyaller olarak kültür içerisinde kategorilenirler. Vücudun, kıyafetlerin veya aksesuarların süslenmesinde kullanılan kişisel süslemeler, boncuklar ve kolyeler özellikle önemlidir. Sembol kullanma sadece karmaşık teknikler getirmekle kalmaz aynı zamanda kişisel süslemeler, yalnızca sembolik ve değer kavramlarının karmaşık bir sosyal sistemde kültürel gelişim düzeyini de sergiler. Kişisel süs eşyaları, diğer vücut süslemelerinin yanı sıra (dövmeler, vücut boyası, takılar vb.) çeşitli şekillerde ve amaçlarla kullanılmaktadır. Örneğin bir toplumda bireyin yeri ve statüsü hakkında çeşitli bilgi vermektedir. Kişisel süs eşyalarının sadece insan vücudunu güzelleştirmek için kullanıldığına inanılmaktadır. Bununla birlikte, şüphesiz aşırı olarak basitleştirilmiştir. Örneğin; modern toplumlarda yüzük parmağındaki evlilik yüzüğü, kişinin evli olduğunu ve başka bir kişiye bağlı olduğunu sembolize etmektedir (Vibe, 2007: 1).

Resim 2: *Brittony'de MÖ 5000-7000'ye tarihlenen bir taş devri mezarında, deniz kabukları ve deniz salyangozlarından yapılmış kolyeler takan kadın gömüleri bulunmuştur (Görsel: Didier Descouens).*

Kaynak:http://arkeofili.com/emma-baysal-roportaji-tarih-oncesinde-suslenme-ve-takinin-onemi/ (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Tarih öncesi toplulukların kültürünü ve sosyal davranışlarını anlama girişimi, iletişim ve temas yolları kişisel süs buluntusu için çok önemlidir. Tarih öncesi toplumlarda kullanılan süsler, sembolizm ve teknoloji arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır (Cvitkusic, 2017: 1). Eski zamanlardan bu zamana kadar süslenme bir inanca dayalı olarak ya da kişisel süslenme ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkarak ve gelenekselleşerek geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Gelenek görenekler, örf, adetlerimiz doğrultusunda küçük topluluklar halinde yaşayan insan grupları coğrafik çevre koşullarından elde ettikleri doğal malzemelerle tasarladıkları takılar gelenekleriyle farklı sembolik anlamlar yükleyip günümüze kadar ulaşmıştır. Deniz kabuğu, kemik, ahşap, metal gibi ana maddeleri kullanarak ve artık malzemelerden yaptıkları takı ve süslenme ile ilgili şeyler geçmişten günümüze kadar gelen örneklerdendir. Takı ve süslenme geleneğini sürdüren toplumların etkisi hala günümüze kadar devam etmektedir (Artun, 2008: 68).

Vücudu güzelleştirme çabaları tarihin en eski bilinen kayıtlarından olup insanın süslenmemiş bir bedenle yetinmediğini göstermektedir. Boyalar, kişisel süsler, kazıma ve dövmeler çeşitli biçimlerde arzu edilen etkiyi elde etmek için çeşitli kültürel gruplardan insanlar tarafından kullanılan ortak süslemelerin sembolleridir. Kişisel süslemeler geçmişte özel anlamları büyük bir olasılıkla değişiklik gösterirken sosyo-kültürel olarak grup ve kişisel kimliği ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kişisel süs eşyaları yaş, cinsiyet, sosyal statü, etnik köken, toplum yapısı, grup ilişkisi ve ideolojik güç olarak kimliğin farklı yönlerini yansıtması ve onun devam ettirilmesi konusunda da önemli rol oynamaktadır. Bu yüzden kişisel süsler geçmişteki insan topluluklarının ritüellerini, sosyal yapısını ve sosyal *(silinebilir)* düzenini anlamamızda çok daha önemlidir (Stiner, 2014: 60-61).

Bir toplumun yaşı, statüsü, grup içerisindeki rolleri, iş ve toplumsal kimliklerin farklı zaman aralığında kullanılması, yansıtıldığı ve yeniden üretilen giyim ve takı vb. süslenme araç gereçlerinin kullanımı, dövme ve vücut dekorasyonları gibi özne-şey(nesne) arasındaki bağın gözlenebildiği araçlardan biri olarak ele alınmaktadır (Yelözer, 2015: 88).

Boncuklar, toplumsal değer veya farklılığın belirlenmesinde sözsüz bir iletişim biçimi olan bir vücut süsü biçimidir. Tam olarak bu farkın ne olduğunu söylemek zordur. Grup üyeliği, cinsiyet veya medeni hal gibi sosyal kimlikleri ya da hüzün, evlilik, evliliğe hazır bulunma veya bunların bir kombinasyonu gibi olma halleri sosyal kimliklerini belirlemede rol alabilmektedir. Örneğin; süslemeler yoluyla bilgilerin görsel olarak gösterilmesinin, yabancılara veya kimlikle ilgili sık karşılaşılan şahıslara sıklıkla sinyal verdiğine işaret etmektedir. Boncukların anlamının kullanıcılar tarafından paylaşılması gerektiğini ve kimle karşılaştıkları ya da onları takmanın çok az bir anlamı olduğunu akla getirmektedir. Bu düşünce tarzı, yabancıların buluşma şansı ve zaman zaman kimliğinin reklamını yapmanın yararları yüksek olduğundan süslenmede giyinmenin öneminin ortaya çıkabileceğini öne sürmek için kullanılmıştır (Balme ve Morse, 2006: 801).

Boncuk ya da boncuk dizilimlerinin cinsiyete bağlı olarak dağılımı, süslenme eşyalarının sadece kadınlara ya da erkeklere ait olmadığını, bu sembollerin ölü gömme gelenekleri ile ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır. Vücut şekillerinin,

kadınlar ve erkekler arasında herhangi bir karşılık ilişkisi olmadığını göstermektedir (Yelözer, 2015: 90). Giysiler, kazıma, dövme ve vücut boyama (Resim 3) gibi boncukların insanların kimliği ile ilgili bilgileri aynı veya komşu grupların üyelerine ortak bir sembolik dil yoluyla iletmek için kullandıkları iletişim teknolojileri şeklidir. Bununla birlikte, bu iletişim ortamı aynı tür ve miktarda bilgiyi paylaşmak ve aktarmak için kullanılamaz (Micheli, 2012: 227).

Resim 3: *Etiyopya'da yaşayan Mursi topluluğunda kullanılan süslenme örnekleri (Görsel: Jimmy Nelson).*

Kaynak: http://arkeofili.com/emma-baysal-roportaji-tarih-oncesinde-suslenme-ve-takinin-onemi/ (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Süsleme örneklerinden boncuklar teknolojik olarak bize önemli çıkarımlar sunmaktadır. En önemli çıkarımlar kültürel ve bilişsel çıkarımlardır. Boncuklar, çeşitli şekillerde ve birkaç amaç için kullanılmaktadır. Örneğin; kullanıcı ve toplumdaki durumu, sembolik olarak boncuklar hakkında çeşitli bilgiler sağlayabilir. Evliliğin uygunluğu, siyasi statü, yaş durumu gibi sembolik anlamlar yüklenebilir. Vücut süslemesi olarak ilk aklımıza boncuklar gelmektedir. Ancak bu varsayım aşırı derece basitleştirilmiş olur. Gösteriş bu tür bir eşya giyme eylemi olsa bile, bunun sadece süslenme etkisi olarak algılanmadığı bilinmelidir. Bu düşüncenin kendisi

insan odaklıdır. Bununla birlikte insan kültüründe bu tür nesnelerde ve diğer vücut süsleme türlerinde (takı takma, vücut boyama, halkalar, kol bantları, dövme vb.) çeşitli anlamlar veya seviyeleri ile şifrelenebilir. Giysilere dikilen veya kolyede kullanılan boncuklar sadece bunu kullanan kişi tarafından sosyal, etnik, dini, ekonomik, ideolojik veya sembolik anlamları işaret ederek kültürü olgunlaştırır. Boncuklar veya kolyeler takı görevi görebilir. Fakat kötü büyü veya ruhlara karşı koymak içinde kullanılabilir. Bu yüzden bu kadar karmaşık anlam ve uygulamalara arkeolojik verilerden ulaşılamamaktadır. Bunun yanı sıra boncuklar kullanan kişilere özgü bir düşünceyi yansıtırlar. Bu nedenle, boncuklar antropolojinin ve arkeolojinin dikkat çekici konusu olmuştur (Kuhn ve Stiner, 2007: 46).

Vücut süsleme uygulamaları, tarih öncesi, dönemlerden günümüze kadar tüm geleneksel toplumlarda çok önemlidir. Aslında insanlar bedenlerini sembolik anlamlar ile ifade etmek için bir ortam, bir dekorasyon veya bir dönüşüm olarak görmektedirler. Vücut süslemesinin bir parçası olarak kişisel süslemeler, genellikle sosyal grupların ve grup üyelerinin kimliklerini tanımlamada önemli bir unsurdur. Dolayısıyla bu tür nesneler sosyal kimliği inşa etme ve sergileme olarak işlev aracı görülmektedir. Bununla birlikte, süslenme öğeleri aynı zamanda psikolojik ve dini etkileri olan maddi bir kültür alanıdır. Çünkü genellikle sihir ve doğaüstü ile bağlantılı güçlü nesneler olarak kabul edilmektedir (Micheli, 2012: 227).

İlginç bir şekilde boncuklar ve pigmentlerin vücut süslemesinde kullandığı performans özelliklerinde önemli ölçüde farklılık yer almaktadır. Boncuklar daha dayanıklı olduğu için birçok insan tarafından tercih edilmektedir. Vücut boyama ve dövme devredilemez. Vücutta kullanılan pigment (dövme) gibi süslenme türlerinin aksine boncuklarla daha iyi ifade edilmektedir. Mesajın güçlü bir şekilde karşı tarafa iletilmesi için pigment kullanımı, boncuk kullanımına göre daha üstündür. Boncuk ve pigment fenomenolojileri ile yakın tarihli çalışmalar arasındaki en belirgin farklılıklar günümüzde halen araştırma konusudur (Marti, Yi, Xing, Fuyou, ve D'Errico, 2017: 102). Boncuk ve süsleme nesnelerinin daha uzun ömürlü olması ve fiziksel olarak aktarılabilmesi iletişim ile doğrudan etkilidir. Vücut süslemeleri ve bocukları kullanan kişiler artık hayatta olmasa bile düşünceleri halen ifade edilebilir. Bu özellik teknolojinin geniş alanda veya birden fazla alandaki ilişkileri kurmak ve

sürdürmek için bir araç olarak kullanılması hayati önem taşımaktadır. Ayrıca görsel iletişim için bu yeni teknolojilerin miktarı ve derecelerinin kolayca ifade edilebilmesi görsel olarak anlaşılabilmesi için önemlidir. Arkeolojik kayıtlarda Paleolitik Dönem boncuklarının ve boncuk benzeri nesnelerin ortaya çıkması bu nedenle kültürel değer kavramını işaret etmektedir (Kuhn ve Stiner, 2007: 51).

Arkeolojik bağlamda kişisel süslemeler dört niteliğiyle önemlidir.

1) İşlevleri sadece semboliktir (Cvitkusic, 2017: 2).
2) Perspektif olarak boncuklar etnik köken, dil ve genetik/biyolojik çeşitlilikle ilişkilendiren bir bilgi analojisi oluşturmasına izin veren çok sayıda etnografik olarak iyi belgelenmiş geleneksel toplumlar tarafından kullanılmıştır (Cvitkusic, 2017: 2).
3) Üst Paleolitik Dönemde yaygınlardır ve bu dönemde birçok farklı türde görülmektedir (Cvitkusic, 2017: 2).

Kişisel süs eşyalarının tekrarlayan şekilleri yani tekrarlanan tasarımı sembolik iletişimi işaret etmektedir. Geleneksel toplumlarda süslemeler, grup üyeliğini, kişisel kimliği, medeni hali, sosyal statü gibi kişisel kimliği ya da durumu ifade etmek ve vurgulamak amacıyla büyük bileşimlerin bir parçası olarak görülmektedir. Bazı durumlarda yalnızca sosyal yaşantılara dikkat çekmek ve onları karşı tarafa yansıtmak için bir araç olarak işlev görmektedir (Micheli, 2012: 227). Geleneksel toplumlarda boncukların esas amacı (bireysel boncuklar, delikli kabuklar, salyangozlar ve dişler vb.) daha fazla bilgi içeriğini görmemize yardımcı olmasıdır. Bu tür süsleme alanlarının ortaya çıkması, sosyal bilgilerin ve kimliklerin daha uzun ömürlü ve daha görsel olduğunu, böylece yarı kalıcı ortamlarda ifade etmenin bir avantajı olduğunu göstermektedir. Kişisel süs eşyalarının aktarılabilmesi, dayanıklı nesnelerin seçiminde daha geniş alanlarda ve daha geniş insan toplulukları arasında paylaşılan mesajlarla genişletilmiş bir sosyal etkileşim ölçeği anlamına gelmektedir (Cvitkusic, 2017: 1). Aşıboyası bulunan semboller kabuk boncukluların aksine başka bir grup üyeliğini veya kimliğini işaret etmek için iyi tasarlanmış olabilmektedir (Sterelny, 2011: 818).

Vücut süsleme sanatı, günümüz kuyumcularının modern bir sanat biçimine dönüştüğü eski bir uygulamadır. Takı sanatı ve vücut süsleme, güzel olmanın estetik

rolünden daha fazlasını oynamaktadır Tarih boyunca takı, faydacı ve manevi birçok işlevi gerçekleştirmektedir.

Dünyada yaşayan insanlar sadece bilişsel olarak konuşabilir ve düşüncelerini sembolik yollarla ifade edebilirler. Sembolik anlatım ve dekorasyon, bireyler ya da toplum arasındaki iletişim araçlarıdır ve aynı zamanda Geç Pleistosen topluluklarında sosyal ve bilişsel gelişim modern insan davranışının belirteci olduğunu göstermektedir. Bilişsel anlatım ve bireyleri dekore etme yeteneği genellikle arkeolojideki modern düşünce ve konuşmanın kanıtı olarak görülmektedir. Buna ek olarak, insanların sosyo-ekonomik sistemlerinin kalıntılar kültürünü yansıtan en önemli verilerini oluşturmaktadır. Sosyal ve bireysel dekorasyon açısından tanımlayan bireyler bir göstergedir. Süslenmenin antropolojik perspektifi (giyinme, dövme, takı) aslında medeni hal gibi başka bir kimseye ifade etme yöntemi veya aynı sosyoekonomik düzeyde bu süreç aniden meydana gelmez. Aksine, günlük yaşamdaki yeri giderek daha fazla gözetmeye devam etmektedir. Örneğin; herhangi bir giyim modeli tüm topluma yayılan geniş bir kitleye ulaşmaktadır. Buna paralel olarak zaman içerisinde herhangi bir dekoratif malzeme kültürü nesnesini benimsenmekte, önemi arttırmakta ve günlük hayatta kullanmaktadır. Bu nedenle sosyal yapı ve özellikle geçmişte insan davranış özelliklerinin ifadesinde kullanılan dekorasyon ve dekoratif objeler antropologlar için farklı bir bakış açısı sağlanmıştır.

Kabuklar ve boncukların dekorasyonu, pigment kullanımı, farklı hayvan türlerinden yapılmış dişler Paleolitik dönemden bilinmektedir. Son veriler ışığında dünyanın en eski kalıntılarına ait zengin süslenme amaçlı kullanılmış deniz kabukları Geç Pleistosen dönemden itibaren bilinmektedir. Bu bulguların yayılması modern insanın gelişimi ile doğru orantılıdır. Davranış kalıntılarına ait bilişsel ifadenin ve kişisel süs eşyalarının, pek çok kültürle yavaş yavaş geliştiği düşünülmektedir (Stiner, Kuhn ve Güleç, 2013: 2).

1. KONU, AMAÇ, MATERYAL VE YÖNTEM

1.1. KONU VE AMAÇ

Bu tezin konusunu "Paleolitik Dönem'de süslenme ve modern insan davranışının ortaya çıkışı" oluşturmaktadır. Antropologların en eski süslenme eşyalarını tanımlamaları üç olguya odaklanmaktadır. Bunlar; (1) ilk boncukların ne kadar eski olduğunu, (2) geçmişten günümüze kadar süslenme malzemelerin insanlar tarafından üretildiğinden emin olunması ve (3) süslenme nesnelerinin ayrıntılı olarak tanımlanmasıdır.

Bu nedenle bu tez çalışmasında süslenmenin varlığı ve süslenmenin insan davranışları üzerindeki etkilerinin aniden veya kademeli olarak ortaya çıkıp çıkmadığı irdelenelerek, geliştirilen davranışsal değişikliklerin türlerimizin yayılmasını ne ölçüde etkili olup olmadığı ortaya konulacaktır.

1.2. MATERYAL

Bu çalışma "Paleolitik Dönem'de Süslenme ve Modern İnsan Davranışının Ortaya Çıkışı" konusunda gerçekleştirilen bir yüksek lisans tezidir. Tezin materyali tamamen literatür taramasına bağlı olup makale, dergi, kitap, internet ve yayınlanmamış çalışmalarla ilgili bilgilerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmaktadır.

1.3. YÖNTEM

Bu çalışmada Paleolitik Döneme ait yerleşim alanları belirlenip kullanılan malzeme, süslemelerin toplumsal yapılarına bakılarak antropolojik açıdan incelenecektir. Çalışılan alanlar ile ilgili yayınlar belirlendikten sonra Paleolitik Dönem yerleşmeleriyle karşılaştırma yapılacaktır. Süslenme eşyalarının geçmişten günümüze kadar ne amaçla kullanıldığını, yapım aşamalarını ve tekniklerine bakılarak karşılaştırılma yapılacaktır.

Pleistosen dönemde boncuklar küçük, delikli objelerdir (Bednarik, 2015: 52). Paleolitik arkeolojide boncuklar, deniz kabuklarından veya hayvan kemiklerinden üretilmiş nesneler olarak ifade edilmektedir. Bu kalıntılar arsında deniz kabukları

insanlar tarafından sahilden toplandığında delikli (doğal ya da yapay), bazılarında koyu sarı lekeler de dahil olmak üzere kullanımları olabilir (Bar-Yosef, 2015: 80). Bu nedenle aşağıda Paleolitik Dönemde bulunan bazı kabuk türlerinin genel morfolojik özellikleri verilmiştir. Hayvan kalıntıları arasında ise genellikle dişler veya yumurta kabukları tercih edilmiş ve çeşitli uygulamaları gözlenmiştir. .

Tarih öncesinde kullanılan malzemelerden biri olan gastropod türleri çoğunlukla tek parçadan oluşan kronik spiral şeklinde olan yumuşakçalardır. Bu yumuşakça türü ilk kez Kambriyen dönemde ortaya çıkar ve günümüzde 75.000 kadar türü bilinmektedir. Gastropodlar (Resim 4) bataklıklarda, denizlerde, göllerde akarsularda, lagünlerde, çeşitli su ortamlarında ve karalarda yaşayabilmektedir. Hayvanın karın bölgesi etli olup yassı bacakları bulunmaktadır. Sürünerek hareket ettiklerinden dolayı "karındanbacaklılar" olarak da isimlendirilmektedir. Baş bölümünde tentaküler duyu organları yer alır. İyi derecede gelişmiş olan sindirim sistemleri, sinir, dolaşım, boşaltım sistemleriyle ve üreme organları gibi yumuşak organların tümüne manto adı verilen bir torbaya sarılmıştır. Solunum sistemleri manto aralığındaki bir ya da iki solungaçla sağlanmaktadır. Farklı gastropod türlerinde manto kenarlarına doğru uzayan apertür çevresinde yarık biçiminde izlere sahip olan sifonları oluşturmaktadır. Tek parça halinde bulunan ve çoğunlukla kalsiyum karbonat mineralinden meydana gelen aragonitten oluşan konik kabuğun yalnız bir ucu açık bulunmaktadır. Aragonit fosilleşme esnasında çok çabuk ortadan kaybolduğundan gastropod fosilleri genellikle iç ve dış kalıplar halinde bulunmaktadır. Kabuk kendi çevresi etrafında 360 derecelik bir dönüşle "bir turu" oluşturmaktadır. İlk tur en tepede bulunurken apertür kısmı son turda bulunmaktadır ve canlı her zaman son turda yerleşmektedir. Bu yumuşakça türü hareket ederken bacak ve baş bölgesinin kavkı ağızından dışarıya doğru çıkmaktadır. Kötü şartlarda da canlı kendini kabuğun içine doğru çekmektedir ve apertürü "operkül" adı verilen sert bir zemin ile kaplamaktadır. Turların etrafında sarılımı esnasında kalker bir sütun (kolumel) oluşturmaktadır. Gastropodların apertür kısmı yuvarlak, elips, dairesel ya da yarıklı şekillerde de olabilmektedir (Pak, 2014: 10).

Resim 4: *Gastropoda türünün işlenmemiş hali.*

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Gastropoda (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Nassarius (Resim 5) kabuğun uzunluğu 15 mm. ila 20 mm. arasında değişmektedir. Kalın kabuk pürüzsüz ve ovaldir. Vücudun arkasında bir miktar boğumlanma meydana gelmektedir ve kenarlar düz ve geniş bir yapıya sahiptir. Tepe kısmı kısa ve akut hale gelmektedir. Beş ya da altı katmandan oluşmaktadır. Diyafram kısmı oval, pürüzsüz ve beyaz renktedir. Boşluğun içi kahverengidir. Kabuğun dış kısmı büyük cila ile birleşmiştir. Renkleri, kahverengi veya açık kahverengi renklidir ve kabuğun üstünde bulunan lekeler çok aşırı derecede dalgalı çizgiler halinde bulunmaktadır. Kahverengi hat kabuğun iç kısmını tamamen çevrelemektedir (Bar-Yosef, 2015: 80).

Resim 5: *Nassarius gibbosulus kabuğunun işlenmemiş apertural görünümü.*

Kaynak: https://www.conchology.be/?t=66&species=Nassarius+gibbosulus (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

2. BULGULAR

Süslenme; insanın doğumuyla birlikte başlamaktadır. Kendini, yaşadığı çevreyi ve kullandığı eşyayı göze daha güzel şekle getirme işlemine süslenme denilmektedir. Süslenme geleneği ise geçmişten günümüze insanlık tarihi ile birlikte başlar ve insanların en doğal tutkusu olarak meydana gelmektedir (Akgün, 2007: 46). Günümüzde insanlar arasında kişisel süslemelerin çeşitli sosyal ve kişisel kimliklerin inşa edilmesine olanak sağladığı konusunda geniş bir fikir birliği vardır (White, 2007: 287). Kişisel süs eşyaları kişilerin sosyal kimliği, grup üyeliği, cinsiyet ve bireysel yaşam hikâyesini taşımada rol oynamaktadır (Zilhão, 2011: 111).

Etnografik çalışmalar, insanlar arasında; vücut boyama, kazıma, dövme, giysi ve baş giyimi gibi boncuk işçiliğinin geleneksel toplum üyeleri tarafından etnik-dilsel kimliğin güçlü bir göstergesi olarak görüldüğü ve bu grup içindeki insanların uyumlarının arttırdığını ve komşu gruplarla sınırların sabitlendiğini göstermektedir. Etnografik araştırmalar ayrıca boncuk işlemenin etnik boyutunun, farklı boncuk tipleri kullanılarak veya bir veya daha fazla komşu grupla paylaşılan boncuk tiplerinin gövdesi üzerindeki belirli kombinasyonlar ve düzenlemeler yoluyla iletildiğini göstermektedir. Kişisel süs eşyalarının diğer bir işlevi cinsiyet, yaş, sınıf, servet, sosyal statü ve takas ortamı vb. olarak kullanıp bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan kurallara tabidir ve istemeden olsa dahi diğer toplum üyelerini ayırt etmeye ayrıca katkı sağlamaktadır (Vanhaeren ve D'Errico, 2006: 1107).

Süs eşyalarının arkeolojik kayıtlarda ortaya çıkmasının, sembolik sistemlerin malzeme (maddi) örneklendirmenin yanı sıra insanların sosyal ve ekonomik sistemlerindeki maddi kültür işlevlerinde de önemli gelişmeler işaret ettiği kabul edilmektedir. Yaygın olarak tekrarlanan formlar, özellikle insan iletişiminin evrimi ile alakalı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, yorumlanmaları için çok az güvenilir karşılaştırma ölçütü mevcut olsa bile, dekoratif objelerin ve süs eşyalarının sembolik, sosyal ve bilişsel önemi hakkındaki görüşler son derece değişkendir (Stiner, Kozlowski, Kuhn, Karkanas ve Koumouzelis, 2013: 1).

Paleolitik (Eski Taş) Çağ, insan elinden çıkan ilk malzemeler olan taş aletlerin yapıldığı çağdır. Bu taş aletler, çok eski teknolojiyi temsil etmektedir.

Paleolitik dönem yontma taş alet teknolojileri, çakmak taşı ve diğer işlenebilir taşlardan, ayrıca hayvan kemikleri ve boynuzlardan yapılan aletlerden ibarettir. Bu aletler arasında el baltaları, taş bıçaklar, kazıyıcılar, ok ve mızrak uçları sayılabilir. Paleolitik dönemin sonuna doğru çok daha ince işçilik gösteren ve pek çok farklı iş için üretilmiş aletler gelişmiştir. Ayrıca yine bu son dönemlerde ilk sanat ürünleri ortaya çıkmıştır. İnsanlar mağara duvarlarına resimler çizmiş, küçük heykelcikler ve takılar yapmışlardır. Üst Paleolitik dönemde hayvan dişleri, kemik, geyik boynuzu ve fildişinden yapılmış dairesel, oval veya uzun delikli boncuklar süslemek için kullanılmıştır (Aydın, 2013: 15). Orta Paleolitik'ten Üst Paleolitik'e geçiş döneminde *Homo sapiens* nüfusunun artması, kişisel süs eşyalarının, (Harita 1) sanatsal nesnelerin ve mağara resimlerinin ortaya çıkması gibi önemli değişimler olmuştur (Aytek ve Yavuz, 2017: 5). Epipaleolitik Dönem'de ise mağara resimleri dışında taştan, fildişinden ve kilden küçük heykelciklerde yapmıştır.

Pigment ve nesneleri süsleme insan kültürleri arasında evrenseldir. Bununla birlikte, Paleolitik Dönem boyunca boncuk ve kolye gibi süslerin ortaya çıkışı insan davranışında önemli bir yer tutmaktadır. Bu objeler iletişimde önemli nesnelerin kullanımı için bilgi teknolojisinin ilk belgeleri arasındadır. Kabuk, diş, fildişi veya taştan yapılmış boncuk ve kolyeler gibi standart süsleme şekillerinin yaygın kullanımı 45.000 yıl önce Avrasya'da kısa bir süre sonra ortaya çıkan Üst Paleolitik'in ayırt edici özelliğidir. Süslenme gelenekleri de Afrika Üst Paleolitik'in eş değeri olan Geç Taş Devri'nin önemli bir karakteristiğidir. Süslenme biçimleri Orta Paleolitik veya Orta Taş Devri'nde yontulmuş taş eserler içeren arkeolojik kayıtlarda gözlenmiştir. Kişisel süslemenin en eski kalıntılarının coğrafik dağılımı, bu davranışsal yeniliklerin yayılması için çok büyük etkileri vardır. Günümüzden yaklaşık 35 bin yıl öncesinden itibaren Avrupa, Afrika ve Avustralya'da insanlık tarihinin ilk sanatsal ürünleri ortaya çıkmıştır. Orta Taş Çağı'nda olağandışı olmayan eserler arasında kemik aletler, boncuklar, oyulmuş (aşı boyaları), işlenmiş kemikler bulunmaktadır. Modern özelliklerin ortaya çıkışını açıklamak için insan bilişsel evriminin dört çelişkili modeli önerilmiştir. Birincisi; Avrupa'daki anatomik modern insanlarla (AMİ) bağlantılı bir kültürel 'devrim' 40.000 bin yıl önce ve bu bölgedeki türlerin ilk gelişmelerine rastlanmaktadır. Bu değişimin ani olması daha önce görülmemiş oymalar, kişisel süs eşyaları ve müzik aletleri, mağara duvarındaki

tasvirler, yeni taş ve kemik teknolojilerinin arkeolojik kayıtlarda görülmüştür. İkinci model; kafatası anatomisinin belirgin bir değişiklik üretmeyen bir beyin mutasyonunun hızlı bir biyolojik değişimden kaynaklanan davranışsal moderniteyi tanımlamaktadır. Mutasyon muhtemelen Afrika'da 50.000 yıl öncesinde gerçekleşmiştir. Üçüncü model; davranışsal modernite Afrika'da gerçekleşen kademeli bir süreç sonucu oluşmaktadır. Bu süreç 75.000 yıl öncesinden başlayarak Afrika Orta Taş Devri ile gözlemlenen teknolojik ve kültür değişikliği açıklamaktadır. Dördüncü model ise; Afrika'da modern davranışların erken dönemden beri ortaya çıkışını kabul etmektedir. Bu davranışsal moderniteyi tanımlayan özelliklerin AMİ'a özgü olmadığını ve farklı insan popülasyonları arasında uzun süre ortaya çıkmış olabileceğini savunmaktadır (D'Errico, Henshilwood, Vanhaeren ve Niekerk, 2004: 4).

Erken Üst Paleolitik'in kültürel göstergelerinin yalnızca günümüzden yaklaşık 50.000-40.000 yıl önce, belirli bir çekirdek alanda ortaya çıktığı ve oradan yayıldığı gerçeği, Neolitik Dönemde olduğu gibi, modern insan nüfuslarının tümünün bu yayılma pratiklerine katılmadığını göstermektedir. Anatomik olarak insanlar Afrika içinde ve Avrasya içlerine doğru en azından İzotop Safhası 6'dan beri günümüzden yaklaşık 200.000 yıl önce yayılmaya başlamış olduğu konusunda genel bir görüş birliği vardır (Shea, 2003: 368).

Levant'taki en erken C^{14} tarihi veren Üst Paleolitik seviye Boker Tachtit'teki I.seviyedir. Tarihlendirmeler G.Ö. 47.000- 46.000'i göstermektedir. Levallois uçlarının elde edildiği dilgi çekirdeklerinden yapılmış buluntu topluluğu Üst Paleolitik dönemdir ve temel teknolojik - tipolojik nitelik bakımından Moustérien alet teknolojisine sahip değildir. Levallois uçlar önceki dilgi çıkarımlarının iki yönlü izlerini korumaktadır ve bu yüzden Kebara ya da Amud Mağarası'ndaki Geç Moustérien uçlarından bütünüyle farklıdır (Marks, 2005: 82). Ne yazık ki kesin olarak tarihlendirilmesi yapılmamış farklı bir endüstri, Lübnan'daki Ksar Akil'i içeren bir buluntu yeri topluluğundan elde edilmiştir. Bu buluntu toplulukları sırtlı parçaları içeren, Üst Paleolitik Dönem aletlerin üstünlüğüyle birlikte, yüksek bir yonga indeksi tarafından nitelendirilmektedir (Mellars ve Tixier, 1989: 762).

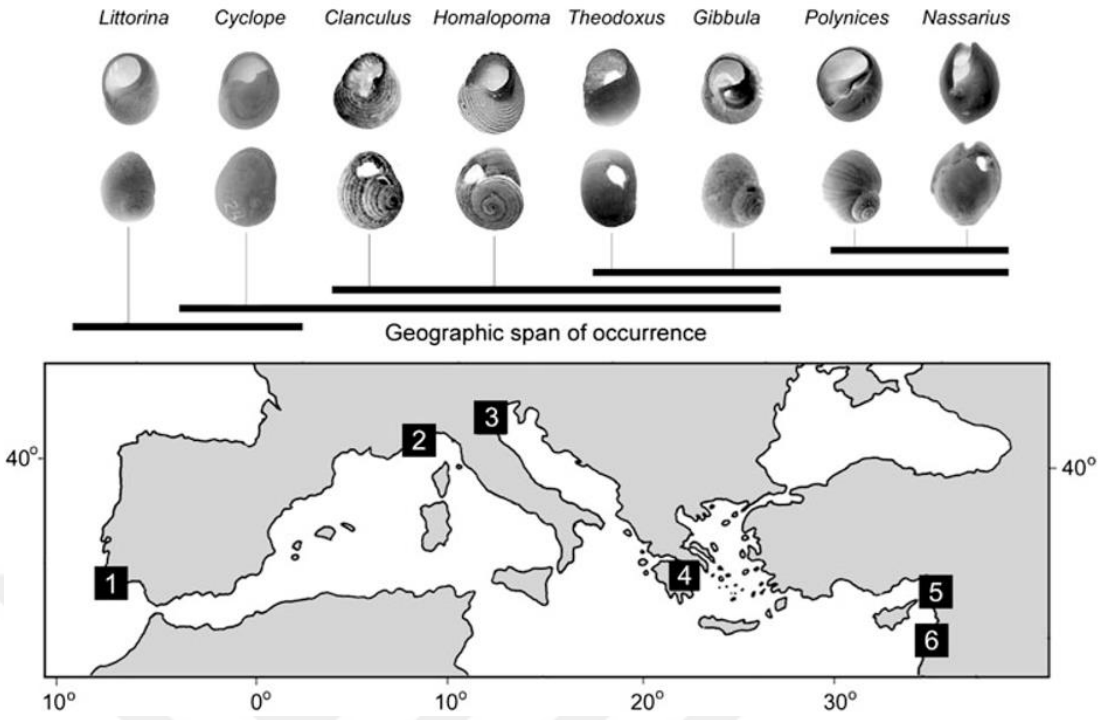

Harita 1: *Güney Avrupa ve Levant'ta Üst Paleolitik Dönemde en yaygın olan süs için kullanılan yumuşakça cinsinin coğrafi dağılımı. Her takson iki görünüm (sırt ve karın) gösterilmektedir. Oluşum yerleri alanlar üzerinde gösterilmektedir. (1) Güney Portekiz'deki Vale Boi; İtalyan Siteleri, (2) Riparo Machi ve (3) Ripora Fumani: (4) Güney Yunanistan'da Franchthi Mağarası, Kephalari Mağarası I (5) Kuzey Levant'ta Skhul ve Qafzeh Mağaraları.*

Kaynak: Stiner, 2014: 60.

Paleolitik süslemeler ve sanat objeleri, insanın bilişsel ve sosyal evrim tartışmaları için verimli bir zemin oluştururken, arkeolojik örnekler ve genel davranış önerileri arasında net bir bağlantı yapılması daha kolay olduğu söylenmektedir. Sorunun bir kısmı özellikle en eski kazılardan elde edilen koleksiyonlar için şartlar (durumlar) ve süs eşyalarının kullanım tarihçeleri hakkında bilgilerin eksik olmasıdır (Stiner vd., 2013: 1). Üst Paleolitik Dönemde kabukların kişisel süs eşyaları olarak kullanımı yaygınlaşmıştır ve dolayısıyla sembolizmin modern insan davranışı ile ilişkili olabileceğinin en eski belirtilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Rodriguez-Hidalgo, Canals, Saladıe, ve Garcia, 2010: 37).

2.1.Üçağızlı Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları

Üçağızlı Mağarası Hatay'ın Samandağ ilçesinin yaklaşık olarak 12 kilometre güneydoğusunda ve Meydan Köyü sınırlarından yaklaşık olarak 500 metre güneyinde bulunmaktadır (Harita 2). Üçağızlı mağarası ilk olarak 1988 yılında A. Minzoni Déroche başkanlığında, Antakya Samandağ ilçesinin çevresinde ve Asi Nehri deltasının güneyinde yapılan yüzey araştırmaları sonucunda bulunmuştur. Mağaradaki ilk kazı çalışmaları 1990 yılında Minzoni Déroche başkanlığında yapılmıştır. 1997 yılından itibaren Üçağızlı Mağarası kazıları Prof. Dr. Erksin Güleç başkanlığında bir ekip tarafından sürdürülmektedir (Güleç ve Baykara, 2014: 153).

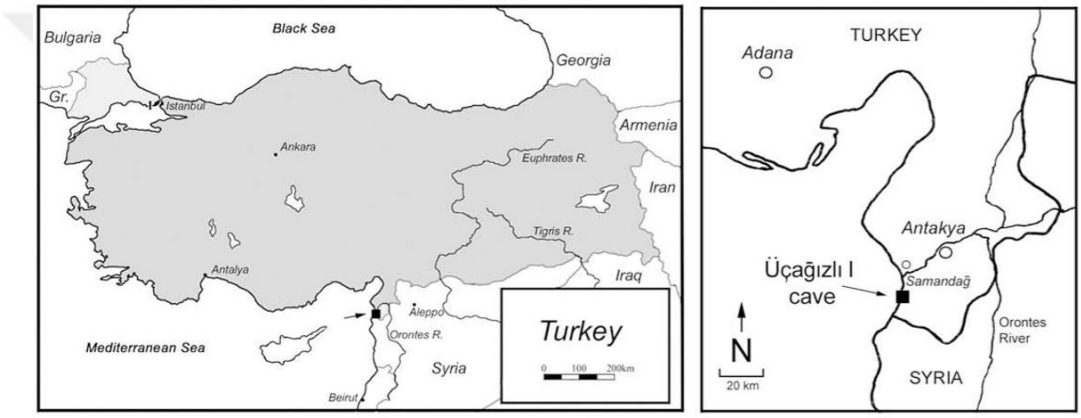

Harita 2: *Üçağızlı Mağarası'nın yerleşkesi.*

Kaynak: Kuhn, Stiner, Güleç, Özer, Yılmaz, Baykara, Açıkkol, Goldberg, Molina, Ünay ve Alpaslan, 2009: 88.

Üçağızlı Mağarası deniz seviyesinden 18 metre yüksekliktedir ve mağaranın üç ana girişinin olması nedeniyle Üçağızlı olarak adlandırılmıştır. Mağaradaki çalışmalar üç ana girişinde de devam etmektedir. Birinci bölümünde; güneydeki tünel benzeri bir yapı oluşturmaktadır. İkinci bölümünde; güney ve kuzey bölümlerinin arasında kalan ve mağaranın çökmesi sonucunda geniş-uzun bir salon yapısı oluşturmaktadır. Bu kısımda Paleolitik Dönem dolgularının yoğunluğu son derece düşük olduğu gözlenmektedir. Mağaranın üçüncü girişinde ise, günümüz kazı çalışmalarının devam ettiği ve oldukça çok zengin Paleolitik Dönem buluntuları içeren alan yer almaktadır (Harita 3) (Güleç ve Baykara, 2014: 153).

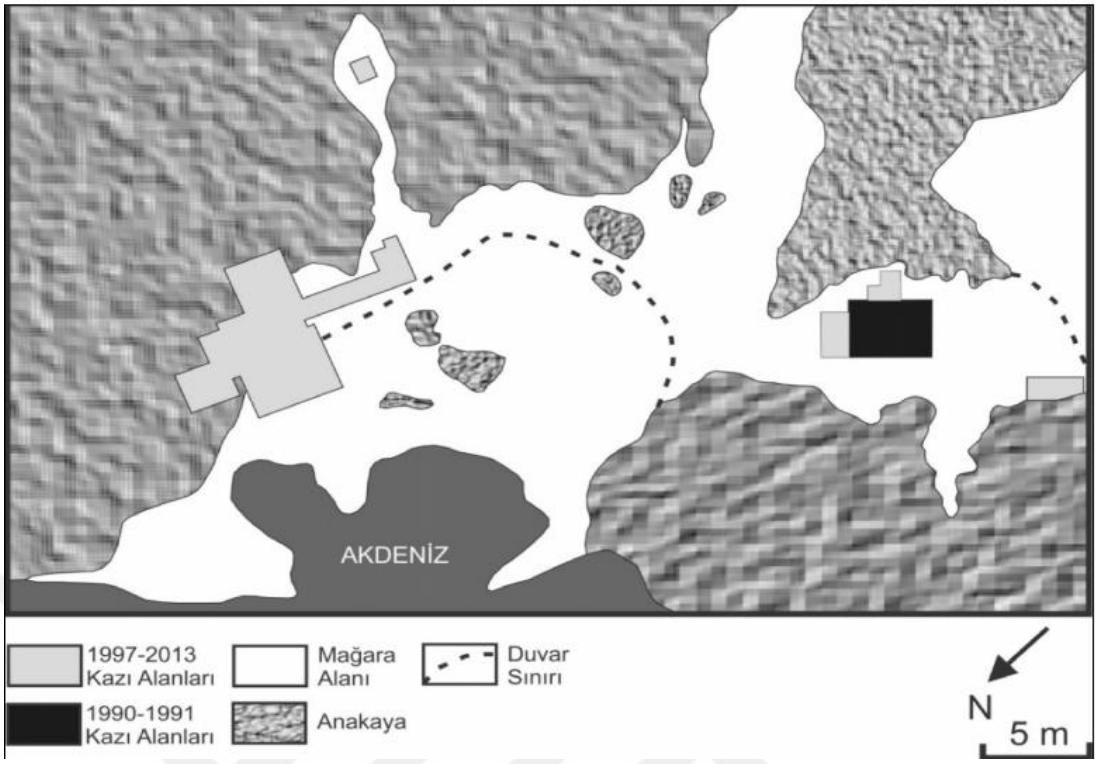

Harita 3: *Üçağızlı Mağarasının Krokisi.*

Kaynak: Güleç ve Baykara 2014: 155.

Üçağızlı Mağarası, deniz kıyısında bulunan ve Türkiye'deki Erken Üst Paleolitik Döneme tarihlendirilen en iyi şekilde korunmuş kalıntılara sahip ender buluntu alanlarından birisidir. Üçağızlı Mağarası, topografik ve ekolojik olarak Levant bölgesine büyük benzerlik gösteren buluntular Güneybatı Asya'daki en Erken Üst Paleolitik Dönem (Öncül Üst Paleolitik Dönem) kanıtlarını sunmaktadır. Mağaradaki organik materyalin korunma durumu oldukça iyidir. Zengin taş aletler ve faunal buluntular, süs eşyası olarak kullanılmış deniz kabukları vd. bize modern insanların davranışlarının anlaşılmasına ışık tutacak önemli bilgiler vermektedir (Güleç, Sağır, İsmail, Açıkkol, Baykara ve Şahin, 2016: 359). Üçağızlı Mağarası iki farklı Üst Paleolitik kültürel gelenek göstermektedir. Bunlardan en eskisi Orta Paleolitik'ten Üst Paleolitik'e geçiş evresini yansıtmaktadır. Bu evre Erken Üst Paleolitik olarak adlandırılmaktadır. Diğeri ise; Yakın Doğu'nun (Levant) Ahmarian kültürüyle benzerlik göstermektedir. Yontma taş aletler dilgi üzerine yapılmış uçlar ve ön kazıyıcılar ile karakterize edilmiştir. Üçağızlı Mağarası'ndan elde edilen

karbon tarihleri, Üst Paleolitik Dönem kültürlerinin 41.000- 29.000 yılları arasında geliştiğini göstermektedir (Yalçınkaya, 2009: 36).

Üçağızlı Mağarası Levant'tın Üst Paleolitik Dönemine ait takı yapma doğasını ve yerleşim bölgelerinde kullanımını incelemek için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Avrasya Bölgesi, Üst Paleolitik Dönemin en eski kabuk boncuk olarak bilinen ve zengin takı derleme örneklerinden olmakla birlikte, insanların sosyal organizasyonları hakkında da bilgiler sunmaktadır. Bu mağaradaki kalıntılar Öncül Üst Paleolitik katmanlarından, Erken Üst Paleolitik (erken Ahmarian) tabakalarına kadar sürekli olarak yer almıştır (Stiner vd., 2013: 17). Kültürel katmanlar belirlenmesine rağmen, Üçağızlı Mağara'sında boncuk üretimi veya ritüel amaçlı kullanımı için özel bir alanı olmamıştır (Pak, 2014: 99).

Üçağızlı Mağara'sından toplanan süs eşyaları, çeşitliliğe birden fazla katkı sağlamıştır. Yapılan analizler sonucunda boyutları incelenmiş; ancak tahmin edilen sonuçlar elde edilememiştir. Toplanan süs eşyalarının taksonomik çeşitliliği deniz etrafında bulunan biyotik çeşitlilikten kaynaklanmaktadır. Fakat sahil kıyısına yakın olan yaşam bölgesindeki farklılıklar ile toplanan süs eşyalarının zaman dilimi içerisindeki farklılıkları arasında herhangi bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Malzemeler arasında çeşitliliğin birden fazla olmasının nedeni; insanların süs eşyalarını değişime uğratması sonucunda oluşmuştur. İnsanların tercihleri sonucunda boyut ve şekil açısından çok dar bir kısımda kalmasına neden olmuştur ve bu zamana kadar elde edilen malzemeler doğrultusunda ıskartaya çıkarma yöntemleri de bu şekilde ortaya çıkmıştır (Stiner vd., 2013: 17).

Üçağızlı Mağarası'nda kabuktan yapılan takıların taksonomik çeşitlilikle ve devam eden zamanla birlikte oyulmuş örneklerin azalması kesin bir şekilde iki teknolojik ilerlemeyi ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan birincisi bir araya toplanan hammadde ve ikincisi yapılacak olan eserin üretilmesidir. Bulunan hammaddenin bir araya toplanılması eğlenceli bir şekilde gerçekleştirmiştir ve eser üretiminin ömrü ise tarihte en az derecede sınırlamaya maruz kalmıştır. Üçağızlı Mağarası'ndan toplanan boncuklar arasında bulunan hammaddelerden oluşan çeşitlilik gittikçe artan iş temposundan ve beslenme ile de ilişkili olmaktadır. En düşük toplanan malzemeler iş temposunun minimum olduğu zamanlarda üretilmiştir. Üçağızlı Mağarası'nda

yaşayan insan topluluklarının oluşturduğu sosyo-kültürel grupların kompleks yapılarını ve sayı değerlerinin gittikçe artması nedeniyle toplanan malzemelerdeki değişimler doğrudan olarak etkilemiştir. Ancak, sosyal yapının etkilerini tahmin edilmesi (bu alanda çok fazla insanın yaşaması veya bu alanda uzun zaman aralığında yaşamlarını devam ettirmeleri) son derece etkilenmektedir. Hammaddenin toplanması bu alan açısından tahmin etmek hiç mümkün olmamıştır. Belirli zaman aralığında çok daha fazla "çöp" diye adlandırdığımız malzeme kendi içerisinde kabuk hammaddesi olarak yer edinmiştir ve üretim esnasında birden fazla teknik kullanılmıştır. Sahil kıyılarından toplanan malzemeler gelenekselleşmiş metotlarla kullanılmasının yanı sıra kişiliklerinde de değişim meydana gelmiştir ve toplanan malzemenin birçoğu kabul edilemeden reddedilmiştir. Bu sebepler doğrultusunda toplanan takı üretimi özellikleri doğrudan estetik ve görsel etkileşimle şekillendirildiği sonucuna varılmaktadır. (Stiner vd., 2013: 17).

Geçmişten günümüze kadar ulaşan kişisel süslenmelerden takılar, her zaman çeşitli anlamlar aramak mümkündür. Çünkü takı eşyaları evrensel olarak en eski kültürler ile görsel olarak iletişim kurmayla ilişkili olmaktadır. Paleolitik Dönem kişisel süslenme eşyalarının isimlendirilmesi antropologlar ve arkeologlar tarafından bulunan kabuklar şekilleri nedeniyle son derece sınırlıdır. Kişisel süs eşyaları tarih öncesi zamanlardaki insanlar için görsel etkileşimin ana sebeplerinden birisi olmuştur. Çoğu kişisel süs eşyaları ve boncuklar kırılmadıkları sürece hemen hemen özelliklerini kaybetmemektedirler ve ele geçirilen boncuklar bir bütündür ve işlevselliğini devam ettirmekte veya kırılmış olarak ele geçmektedirler. Boncukların parçalanması veya kullanımı etkisiz hale gelmeleri gibi durumlar birden bire olduğundan, boncukların bağlı olduğu tel-ip veya nesnelerle genel olarak bütünlüğünü kaybetmiş sayılmamaktadır. Bir ya da birden fazla boncuk kullanılamaz hale geldiği durumlarda genel olarak çok daha fazla kullanılan nesnelerde kullanılmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu gibi olguların olduğu alanlarda boncuklar son derece kompleks ve muhafaza edilmesi zor nesnelerde kullanılmıştır (Stiner vd., 2013: 17).

Orta Taş Çağı ve Paleolitik Dönemi boyunca belirli kabuk şekilleri son derece kararlı bir şekilde kullanılmıştır. Üçağızlı Mağarası alanındaki Üst Paleolitik

Döneme ait süs topluluklarının toplanmasında en fazla kullanılan *Nassarius gibboosulus*, aynı zamanda Kuzey ve Güney Afrika'daki en eski kişisel süslenme objelerinin toplanması malzeme olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca, sepet biçimli formlar uzun zaman dilimi esnasında insanlar tarafından büyük bir ilgi odağı haline gelmiştir ve birçok farklı alanlarda da kullanmışlardır. Deniz kabuklarının şekli neredeyse aynı kalabilseler de malzeme kültürü olarak çok fazla farklılık göstermiştir. Bu objelerin biçimleri, zaman dilimi aralığındaki kullanımları ile ilgili kültürel bağlamları veya sürekliliği sağladıkları için ilişki kurmaları güç olmuştur (Stiner vd., 2013: 18).

Deniz Yumuşakçaları

Sınıf: Gastropoda

- *Gibbula spp.*
- *Neverita josephina*
- *Naticarius millepunctata*
- *Columbella rustica*
- *Hexaplex trunculus*
- *Bolinus sp.*
- *Nassarius gibbosula*
- *Sphaeronassa mutabilis*
- *Conus mediterraneus*
- *indet. Marine gastropod*

Sınıf: Bivalvia

- *Glycymeris sp.*
- *Acanthocardia tuberculatum*

Tatlı Ve Acı Su Yumuşakçaları

Sınıf: Gastropoda

- *Theodoxus jordani*
- *Melanopsis praemorsa costata*

Kişisel süslenme eşyaları ve beslenme amaçlı toplanmış deniz kabuklarına ait kalıntılar mağaranın kültürel katmanlarında yüksek miktarda bulunmaktadır. Öncül Üst Paleolitik'te beslenme amaçlı toplanan numuneler daha az iken bu miktar Ahmarian Döneme (Şekil 1) doğru artmaktadır. Süslenme amaçlı toplanan kabuklarda *Nassarius gibbosula* Öncül Üst Paleolitik seviyelerde yüksek derecede iken *Columbella rustica* Ahmarian dönemde daha yaygın olarak kullanılmıştır. *Theodoxus jordani* ve *Melanopsis praesmorsa* türleri ise C ve E seviyelerinde görülmektedir. Epipaleolitik Dönemde ise *Gibbula*, *Columbella* ve diğer süslenme (Resim 6) tipleri arasında benzer oranda ele geçmiştir. Bu durum Anadolu'daki en eski modern insanların kişisel süslenme bilincinin dönem içerisinde değişmeye başladığını göstermektedir (Yıldırım vd., 2015: 13).

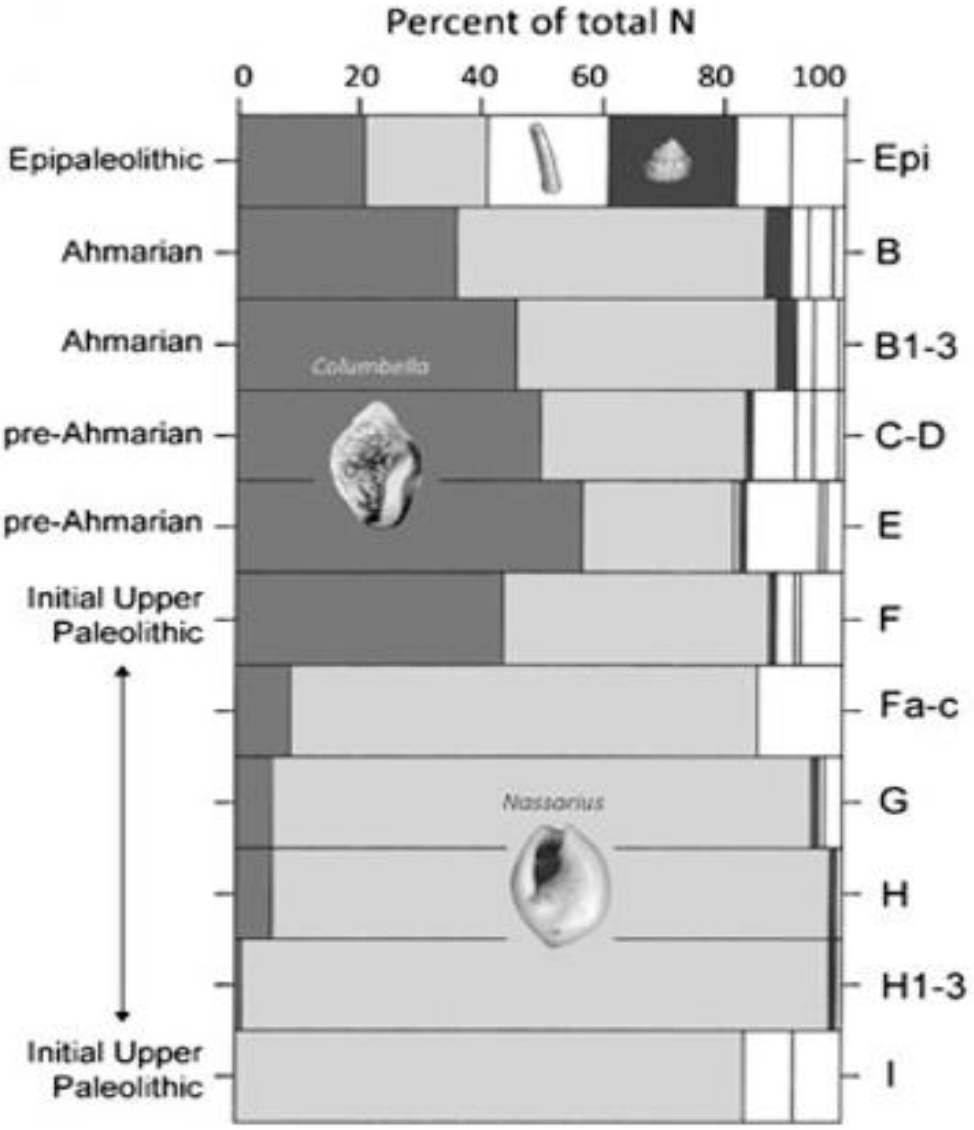

Şekil 1: *Üçağızlı Mağarası'nın Üst Paleolitik katmanları yaygın ve nadir bulunan süs kabuğu cinslerinin göreceli sıklıkları.*

Kaynak: Stiner, 2014: 58.

Kabuk yapısı, biçimi, hasar sonucu oluşabilecek şekillerin ve insanların boncukları kullanma eğilimini nasıl etkileyebileceği doğal ve deneysel kanıtlardan açıktır. Üçağızlı Mağarası'nda altı ana form ayırt edilir (Resim 7): çift konik biçimli (çoğunlukla *Columbella* ve *Conus*), üst form (esas olarak *Gibbula* ve *Calliostoma*), sepet form (esas olarak *Nassarius* ve *Theodoxus*), boru şeklinde kabuklar (*Dentalium*), valviform (çeşitli pelecypod'lar) ve küresel (özellikle *Neverita* ve *Naticarius*) kabuklardır (Stiner vd., 2013: 6).

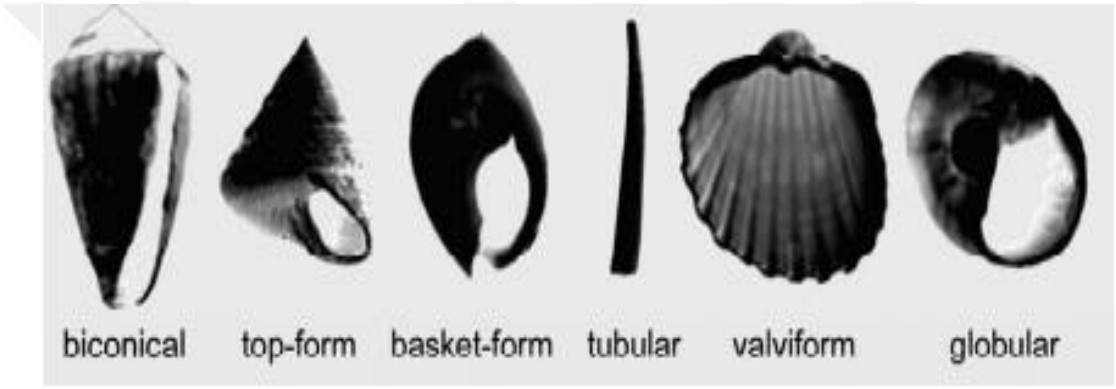

Resim 6: *Üçağızlı I süsleme örneklerinin önemli kabuk formlarının şeması.*

Kaynak: Stiner vd., 2013: 6.

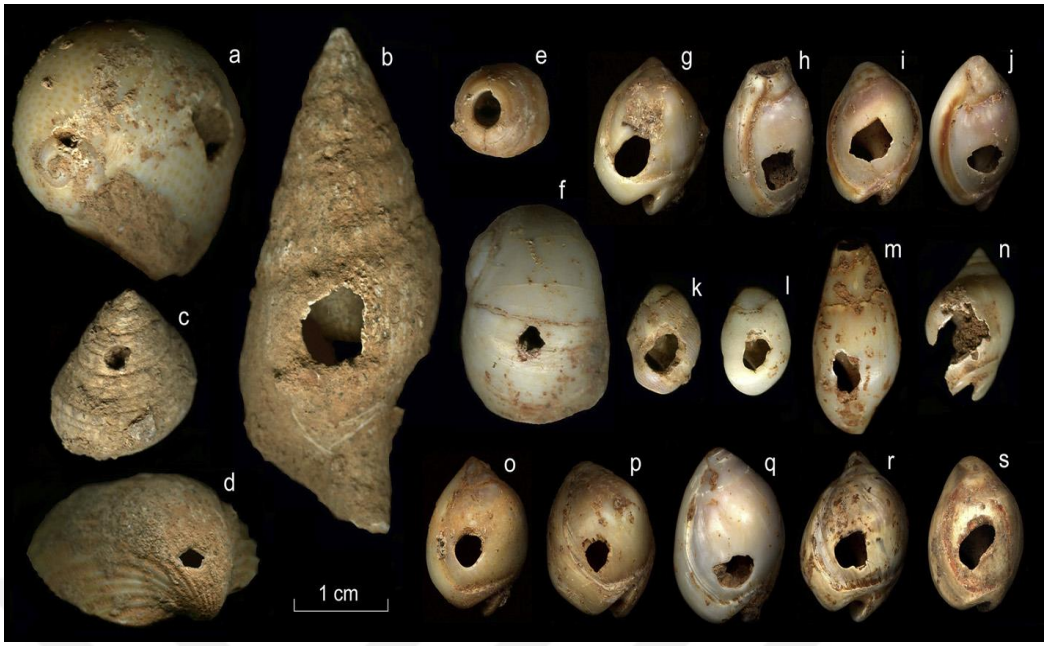

Resim 7: *Üçağızlı Mağarası'nda bulunan ve süs eşyası olarak kullanılmış deniz kabukluları: a) Naticarius stercusmuscarum, b) Euthria cornea, c) Gibbula sp., d) Acanthocardia tuberculatum, e) Conus mediterraneus, f) Naticarius sp., g-j) Nassarius gibbosulus, k-l) Theodoxus sp., m) Melanopsis praemorsa, n) Nassarius mutabilis, o-s) Nassarius gibbosulus* .

Kaynak: Stiner vd., 2013: 8.

2.2. Riparo Mochi'den Süslenme Örnekleri

Riparo Mochi, bugünki Kuzey Akdeniz kıyılarındaki Aurignacian ve Gravettian teknolojilerini içeren bir alandır. Riparo Mochi'de 15'ten fazla mağara, kayalık ve açık hava sahası ile Avrupa'nın en önemli Paleolitik alanlarından biri olan Balzi Rossi bölgesindeki (Harita 4) (Kuzeybatı İtalya) Grimaldi alanlarının bir parçasıdır. Riparo Mochi, Apennines ve Batı Alpleri tarafından kuzeyden sınırlandırılmış 400 km. uzunluğunda ve birkaç km. genişliğinde dar bir kıyısal geçite sahiptir. Güney'deki Tiren Denizi ile Orta Tiren İtalya'yı Rhone Vadisi'ne bağlayan Liguro-Provençal Arc'ta bulunmaktadır. Bu bölge deniz dibi batimetrisine göre buzul dönemlerinde bile dar bir geçittir (Tejero ve Gramaldi, 2015: 60).

Harita 4: *Riparo Mochi Mağarası'nın topografik ve hidrografik haritası.*

Kaynak: (Tejero ve Gramaldi, 2015: 60).

Saha çalışması sırasında L. Cardini (Şekil 2) ve daha sonra G. Laplace tipolojik olarak katmanın litik topluluklarını incelemiş ve sınıflandırmıştır. Birim I, Mousterian'a karşılık gelirken, birim H'nin yanı sıra sonraki E ve B birimleri yarı verimsiz olarak tanımlanmaktadır; Üst Paleolitik Döneminin başlangıcı, G birimine (Dufour bladeletler ile Proto-Aurignacian) ve F (Erken Aurignacian) birimine bağlanmaktadır. Birim D'de Noailles oyma aleti ile Gravettyene bağlanır ve birim C'de son bir Gravettian görülmektedir. Son olarak A birimi ise; yakın zamanda Epigravettian olarak belirlenmiştir. Riparo Mochi; Proto-Aurignacian (Birim G) "Alt Perigordian", "Protoaurignacian" veya "Aurignacian" ve "Dufour bladeletler ile Erken Aurignacian" olarak tanımlanmaktadır. Tipolojik bir bakış açısına göre Birim G, prizmatik çekirdeklerin varlığı ile bağlantılı olarak tipik Dufour tipi de dahil olmak üzere çok sayıda delme aleti, ön kazıyıcı, bıçak ve bladelet üretimi ile karakterize edilmektedir. Birim F ile karşılaştırıldığında tanısal olmayan alet morfolojileri ve çentikli yapılar çok fazla miktarda bulunmaktadır (Tejero ve Gramaldi, 2015: 61).

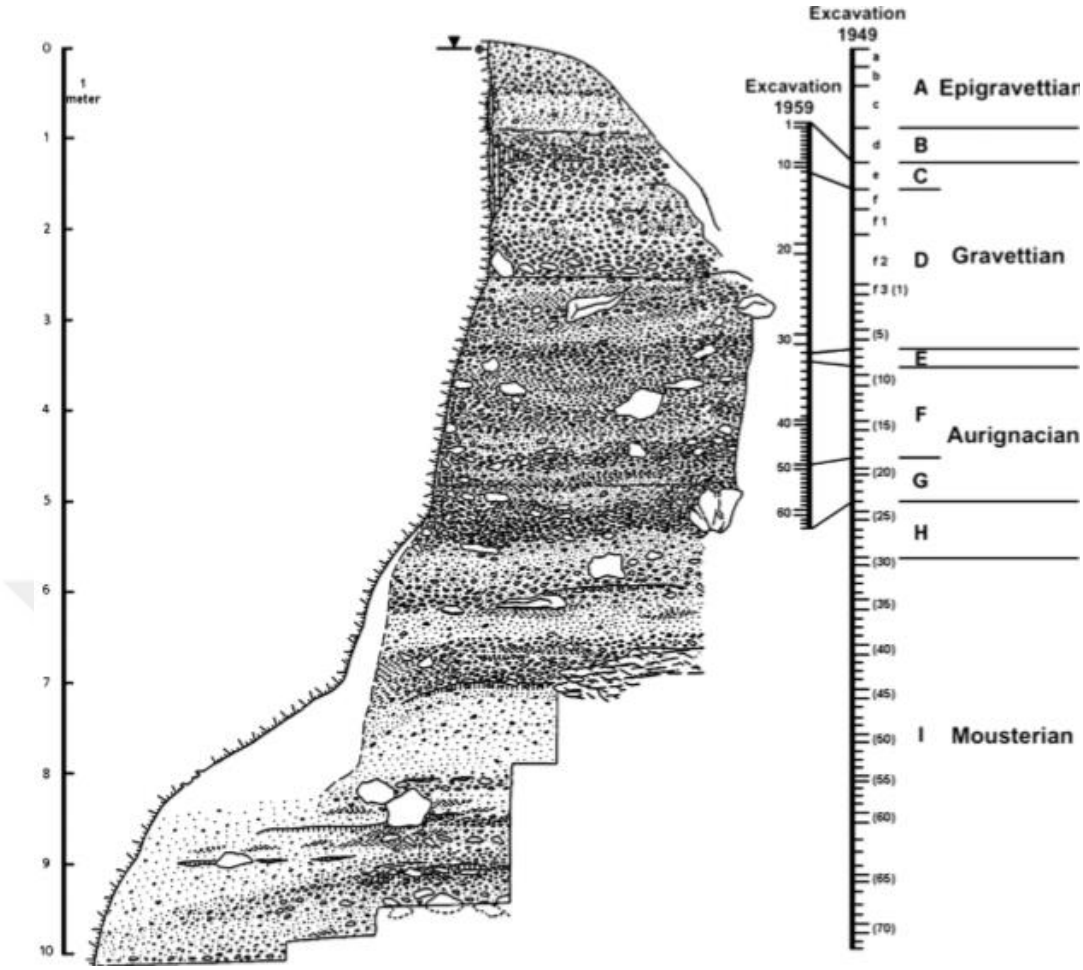

Şekil 2: *Cardini'nin 1949 kazı çalışmalarından sonra stratigrafik haritası.*

Kaynak: Tejero ve Gramaldi, 2015: 61.

Aurignacian ve Gravettyan'a karşılık gelen Erken Üst Paleolitik alanlar İtalya'da çok az ve uzaktır. Ancak bazı bölgelerde yerel olarak yaygındır. Bu alanların pek çoğu sahil kıyısına sahip değildir. Herhangi bir boyutta yumuşakça (Resim 8) topluluğu içeren ve tek bölge olan İtalya ve Fransa arasındaki sınıra yakın Ligurya'daki Riparo Mochi'dir. Bu bölgedeki ilk-Aurignacian katmanını (Katman G: 36-41 bin yıl öncesinde) temsil eden, yaklaşık 6000 yumuşakça topluluğu ortaya çıkmıştır (Colonese, Manni, Bar-Yosef, Finlayson, Lubell, ve Stiner, 2011: 92).

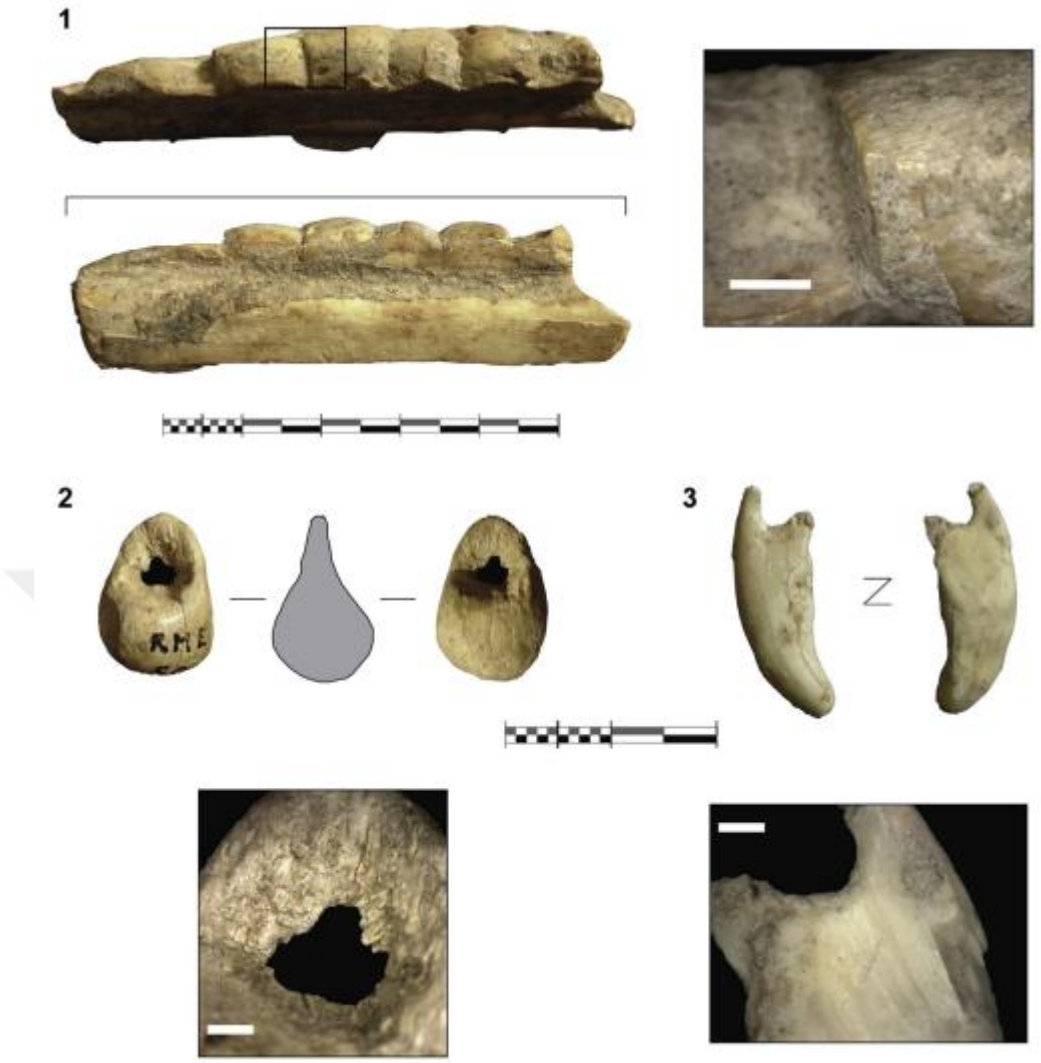

Resim 8: *Riparo Mochi Mağarası'nın süs eşyaları 1.Çentikli kemik. 2. Fildişi sepet şeklindeki delinmiş boncuk. 3. Delinmiş etobur dişi*.

Kaynak: (Tejero ve Gramaldi, 2015: 69).

Riparo Mochi'nin beş süslenme amaçlı kullanılmış kabukluları 36 000 ile 9000 yıl öncesinde aittir ve erken Aurignaciani (Şekil 3) içermektedir (Stiner, 2003: 50). Riparo Mochi'nin düzgün bir kıyı şeridine sahip olması nedeniyle, süslenme örnekleri beş Paleolitik evrede taksonomik açıdan az değiştiğini göstermektedir. Süslenme gelenekleri, Üst Paleolitik Dönem'de bulunan her iki alanın da tam anlamıyla gelişmekte olduğu görünmektedir (Stiner, 2003: 49).

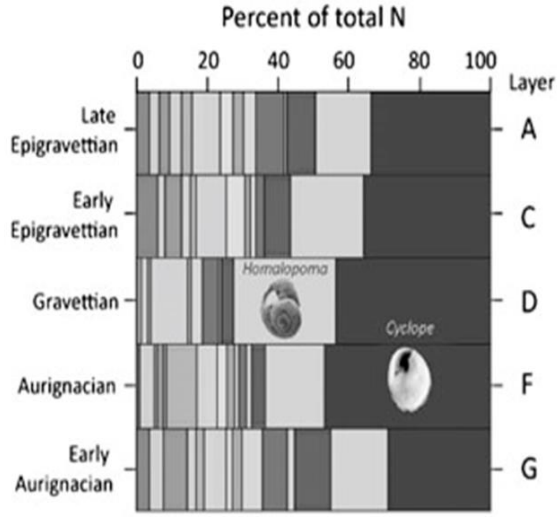

Şekil 3: *Riparo Mochi'nin Üst Paleolitik katmanında yaygın ve nadir bulunan süs kabuğu cinslerinin göreceli sıklıkları.*

Kaynak: Stiner, 2014: 58.

Taphonomik kanıtlara bakıldığında yumuşakçalar, yiyecek maddesi kalıntılarını kullanarak (*Patellidae*, *Mytilidae*, *Veneridae*, *Glycymerididae* ve *Pectinidae*) süs eşyaları (gastropodlar ve skaphopodlar) ve muhtemelen deniz yosunu veya deniz otunun (örn. *Cerithiidae*) rastlantı sonucu girdiğini göstermektedir. Yiyecek olarak tüketilen türler *Mytilus* ve *Patella* familyasındandır. Süs taksonları çeşitlidir; ancak *Cyclope neritea* ve *Homalopoma sanguineum* daha çok baskındır. Aurignacian dönemde, Riparo Mochi'de yemek için tüketilen deniz yumuşakçalarının neredeyse çoğu kayalık kıyı türüdür. Dekoratif amaçlı kullanılan binlerce gastropodun (Resim 9) kıyılarından toplandığı, ancak yenilebilir türlerin ortaya çıkmadığı; (a) dekoratif amaçlı kabukları toplamanın muhtemelen geçinme amaçlı toplamalardan ayrı ve daha geniş kapsamlı bir faaliyet olduğu ve (b) yumuşak dip kıyı yumuşakçalarının ise genel olarak tüketim amacıyla toplanmadığı şeklinde belirtilmiştir (Colonese vd., 2011: 92).

Balzi Rossi'deki deniz kabuğu örnekleri on dört adet boncuk kalıntısıyla bilinmektedir. Bunların altısı *C. neritea*, üçü *H. sanguineum* ve ikisi *Mytilus cf. Galloproviciancis* kabukları, *Nassarius gibbosulus*, *Cerastoderma glaucum* ve *Trochus sp*. türleri belirlenmiştir. Ele geçen örneklerin birçoğunun insan

modifikasyonu izlerini taşımaktadır ve bunlar çoğunlukla tek bir delikle boncuklara dönüştürülmüştür veya tek bir darbeyle bilerek kırıldığı gözlenmektedir. Resim 10'da gösterildiği gibi *Cyclope sp.* (Mochi-15, 18, 25, 31, 46 ve 47), *N. Gibbosulus* (Mochi-43) ve iki *H. sanguineum (*Mochi-40 ve 42) kabukları delinmiş şekilde bulunmuştur. İki midye kabuğu olan Mochi-32 ve 39 kırılan kenarlarının üst kısmında kasıtlı olarak çatlama izlerine rastlanmıştır. Mochi-49 ve Mochi-51 (sırasıyla *C. glaucum* ve *Trochus sp.*,) parçalara ayrılmıştır. Ancak insanın müdahalesi etmesi oldukça zordur. İnsanlar tercihlerinde farklı formlar, boyutlar (Resim 10-11) ve renkler seçmişlerdir. En eski Aurignacian ve Epigravettian arasında oldukça az bir değişim söz konusudur (Douka, Grimaldi, Boschian, Lucchese ve Higham, 2012: 292).

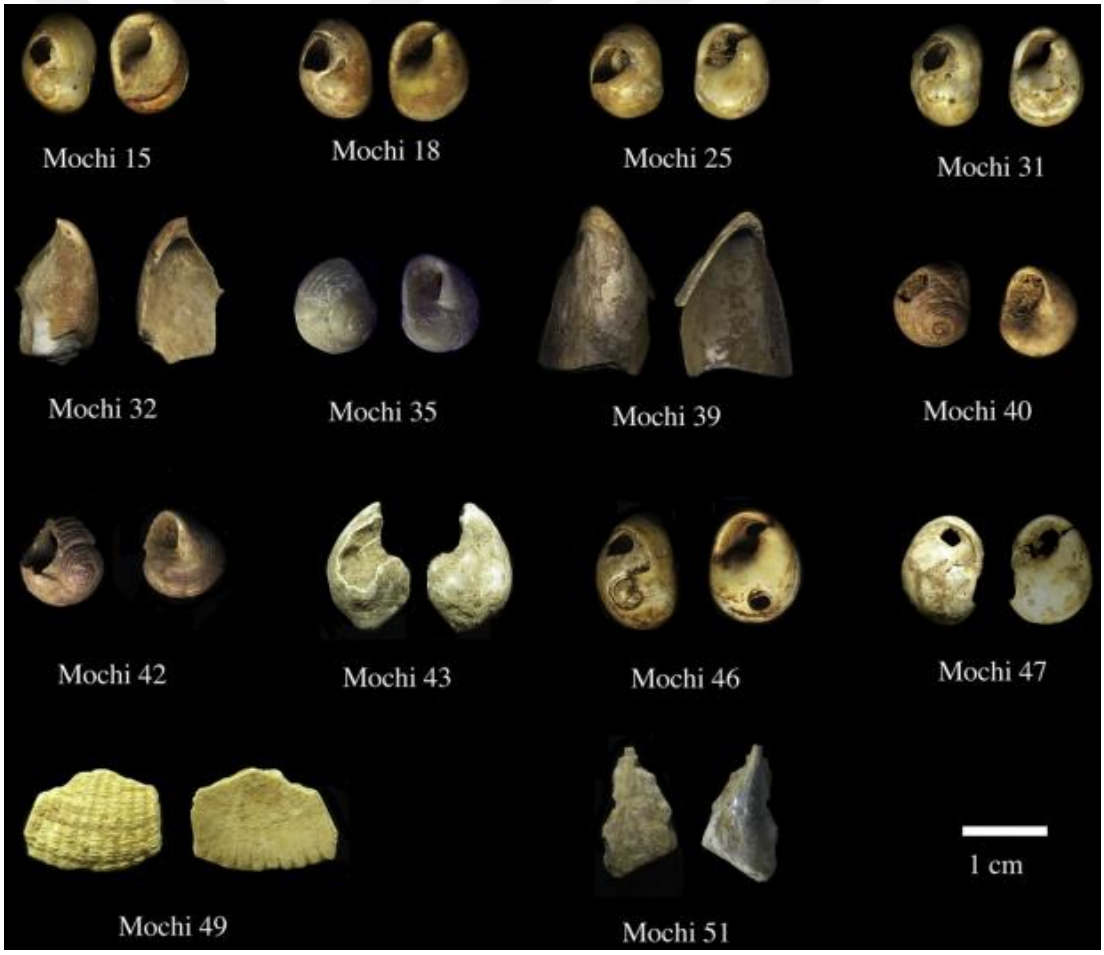

Resim 9: *Riparo Mochi'den gelen deniz kabukları (fotoğraf: K. Douka).*

Kaynak: Douka, Grimaldi vd., 2012: 293.

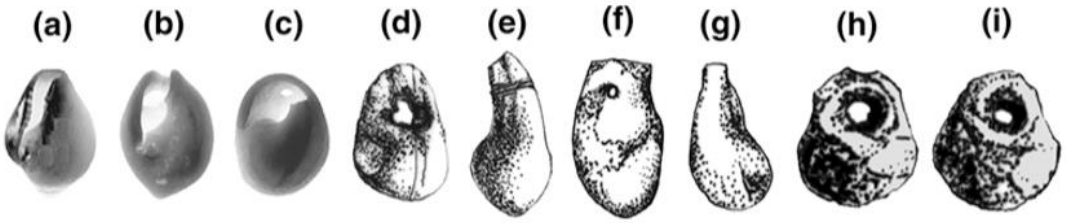

Resim 10: *Farklı hammaddelerden yapılmış olan Riparo Mochi'nin süs eşyaları arasında benzerlikleri* ***a)*** *iki-formlu Columbella veya güvercin kabukları;* ***b, c)*** *sepet şeklindeki Nassarius ve Cyclope kabukları; kırmızı geyik canin formunda oyulmuş kemik boncuk;* ***e – g)*** *kızıl geyik caninleri (yani inci dişler);* ***h, i)*** *oyulmuş sabuntaşı boncukları.*

Kaynak: Stiner, 2014: 55.

Erken Aurignacian katmanında (G Katman) deniz yumuşakçaları bulunmaktadır. Gravettiyen seviyesinde (D katmanı) beslenme amaçlı deniz kabukları daha az kullanılmıştır. Gravettiyen seviyesinde bulunan yumuşakların yetersizliği, o zamanki deniz seviyesinin düşük olması ve su baskınlarının bir sonucu olabilir (Colonese vd., 2011: 92).

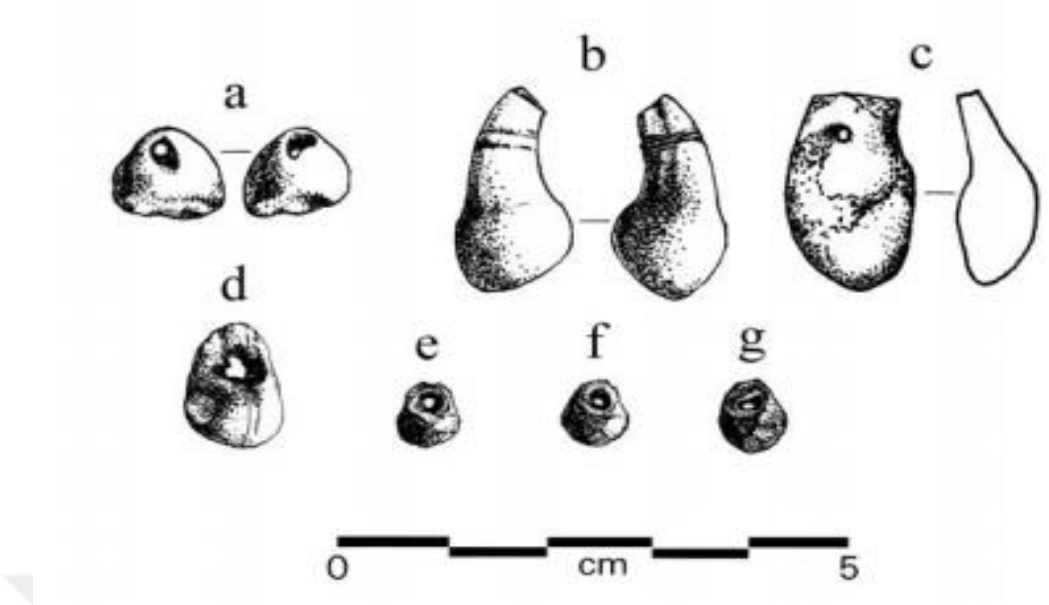

Resim 11: *Riparo Mochi'nin Üst ve Epipaleolitik tabakalarda kabuklu olmayan süslemeler: (a) doğal delikli olan küçük kireçtaşı süsü, (f)bağlantı çizgisini, çevreleyen kökü olan geyik kanini, (b)delikli kırmızı geyik canini, (c)yoğun kemikten veya memeli fildişinden oyulmuş delikli kolye ve d(f) yumuşak taştan oyulmuş delikli, yönlü kolye.*

Kaynak: Stiner, 2003: 54.

2.3. Blombos Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları

Blombos Mağarası, Cape Town'un 300 km. doğusunda ve 34º24.857′ G, 21º13.371′ D Hint Okyanusu'nun Güney Cape (Harita 5) kıyısında yer almaktadır. Mağara deniz seviyesinden 34.5 m. yüksekliktedir. Mağara Cape Supergroup'un Masa Dağı kayalığının plio-Pleistosen dalgalarının delmesiyle oluşmuştur (d'Errico vd., 2005: 6). Blombos Mağarası, Güney Cape ve Güney Afrika'da Still Bay'ın 20 km. batısında yer almaktadır ve günümüzdeki kıyı şeridinden yaklaşık 100 m. uzaklıktadır (Vanhaeren, D'Errico, Niekerk, Henshilwood ve Erasmus, 2013: 5003).

Blombos Mağarası'ndaki kazılar, anatomik olarak modern insanların davranış evrimi hakkında önemli yeni bilgiler vermektedir. Bu mağara bölgesinden elde edilen arkeolojik kayıtlar, tarih öncesi insanların bilişsel ve kültürel kökenleri hakkındaki tartışmalarını ve Güney Afrika'daki *Homo sapiens*'lerde Geç Pleistosen

esnasında önemli davranışsal yeniliklerin ne zaman ve nerede ortaya çıktığı konusundaki kavrayışın merkezinde yer almaktadır (Helshilwood ve Marean, 2003: 634).

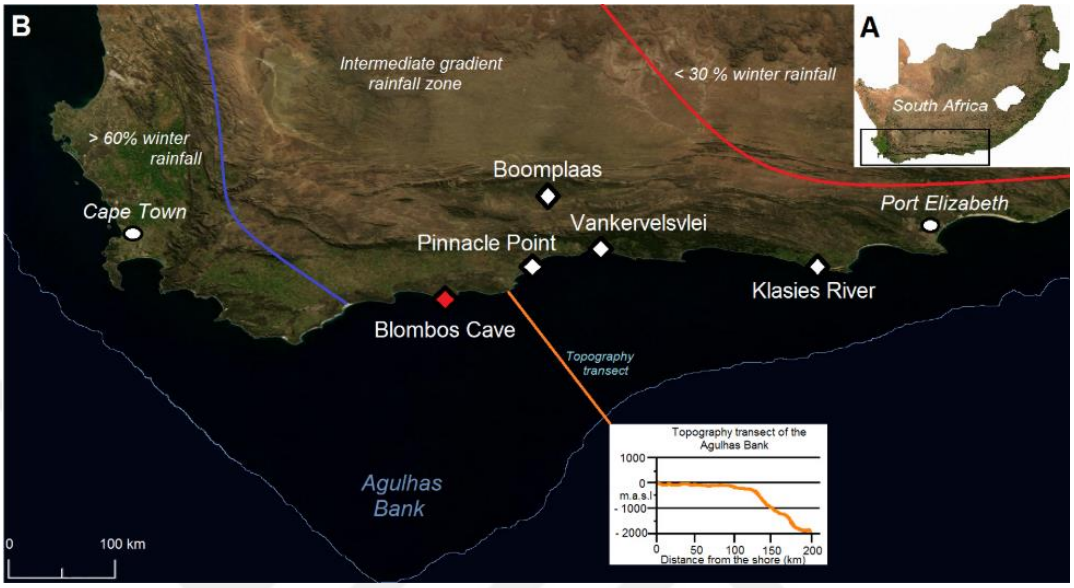

Harita 5: *Blombos Mağarasının konumu.*

Kaynak: NeL ve Henshilwood, 2016: 3.

Mağara, deniz seviyesinden 34.5 metre yükseklikte ve günümüz kıyı şeridinden (Resim 12) 100 metre güneye bakan bir uçurumda yer almaktadır. Mağaranın oluşumu, Wankoe Formasyonu'nun özelliklerine göre ayarlanmıştır ve mağaranın jeolojik ortamı bazen Plio-Pleistosen sırasında dalga hareketi ile oluştuğunu göstermektedir (NeL ve Henshilwood, 2016: 3). Blombos Mağarası'nın içi tek bir ana odadan oluşur. Mağarada bulunan ana odanın (Harita 6) batısı, antropojenik birikimi içe doğru 3-5 metreye kadar uzanmaktadır. Mağara tavanı, yüzeyle aynı hizada olduğu bir noktaya kadar inmekte ve altındaki yatağa erişimi engellemektedir. Ana odanın kuzey doğusundaki alanda tortunun kum dolması nedeniyle alçak bir döşeme ön odasına doğru genişlemektedir (Şekil 5) (Henshilwood, D'Errico, Marean, Milo ve Yates, 2001: 634).

Resim 12: *Blombos Mağarası'nın görünümü.*

Kaynak: Vibe, 2007: 12.

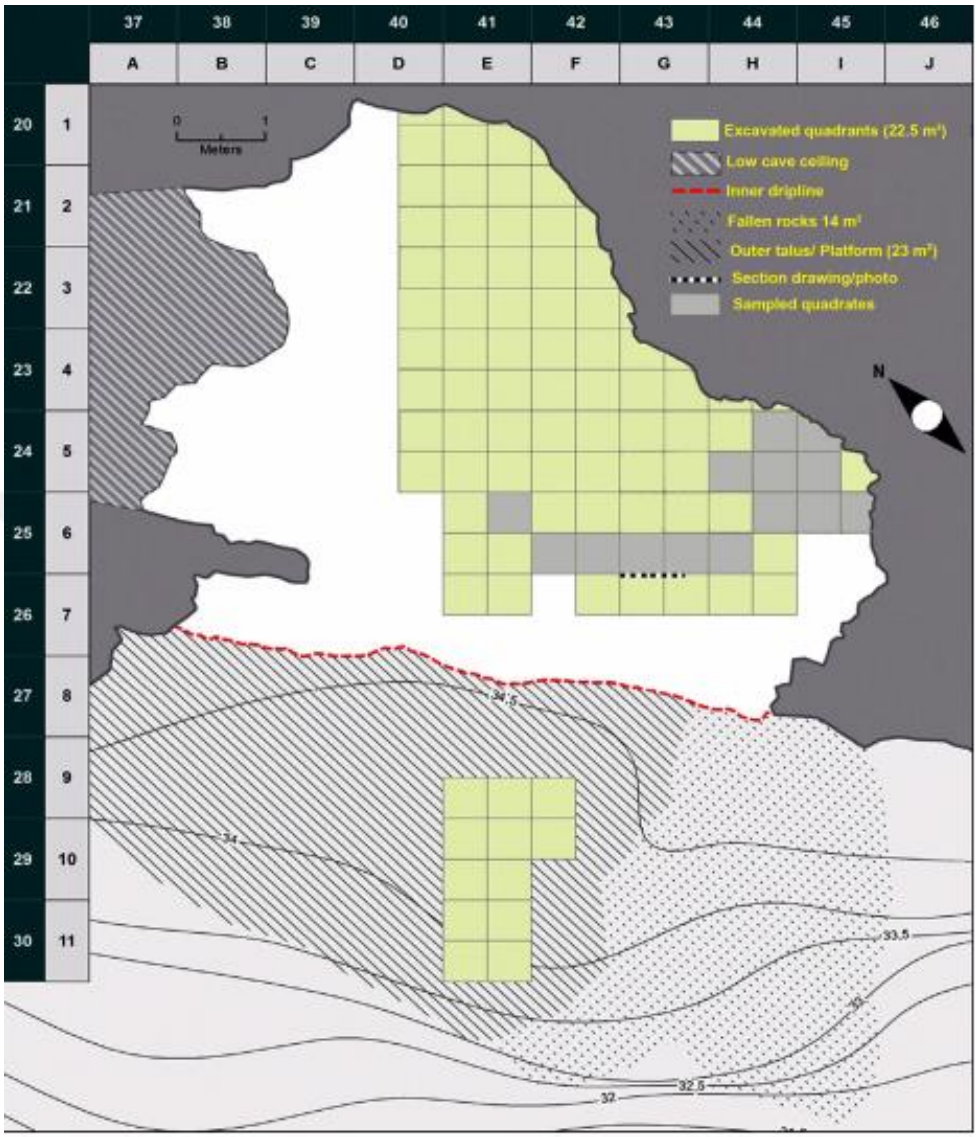

Harita 6: *Kare şekilli Blombos Mağarasının stratigrafisi*.

Kaynak: NeL ve Henshilwood, 2016: 3.

Blombos Mağarası'nda Orta Taş Çağı M1 seviyesine ait delikli *Nassarius kraussianus* yaklaşık 77-75.000 Alt Paleolitik'e tarihlendirilmektedir (Fernândez ve Jöris, 2009: 31). Orta Taş Çağı'nın en üst evresi olan M1, 400'den fazla çift yüzeyli olarak işlenmiş mızrak biçimli uçları, Still Bay Endüstrisinin fosil kalıntıları, en az on kemik aleti ve uzunlamasına oyulmuş çizgiler taşıyan bir kemik parçası içermektedir. Yüzlerce aşı boyası bu katmandan gelmektedir ve en az ikisi kasıtlı

olarak soyut çapraz çizgili bir desenle oyulmuştur. Yedi oyulmuş aşı boyası (toprak/hardal) parçası incelenmiştir. M1 tabakası 75.6 ± 3.4 bin yıl öncesine tarihlendirilmektedir (Şekil 4) (d'Errico vd., 2005: 6).

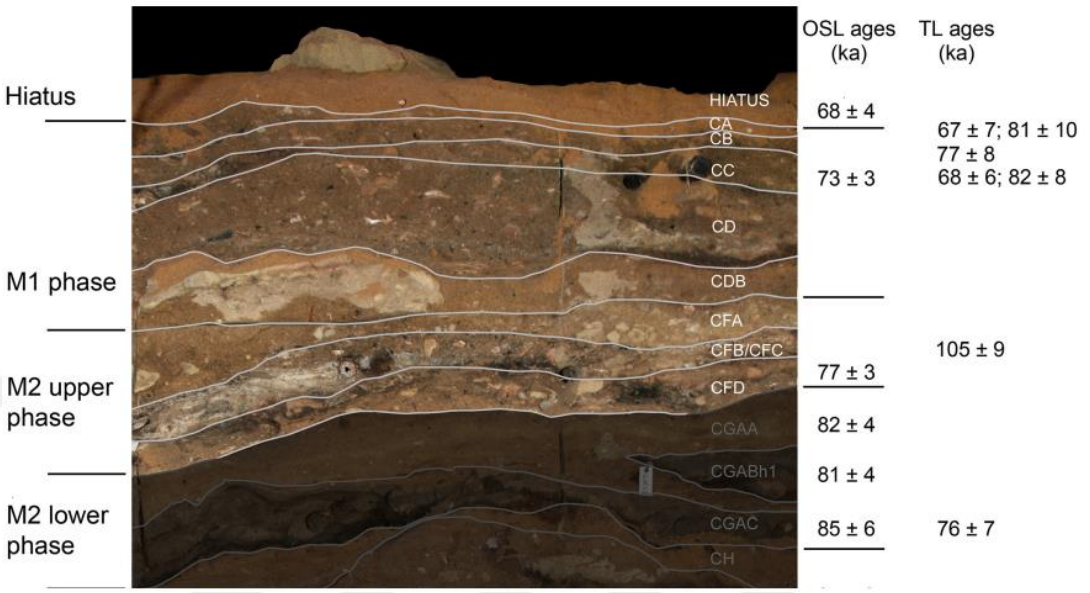

Şekil 4: *Blombos Mağarası'nın stratigrafisi, fazlar ve tarihleme yöntemi.*

Kaynak: NeL ve Henshilwood, 2016: 3.

M1 ve üst M2 fazları 78- 72 bin yıl önce Still Bay tipi iki yüzeyli yaprak uçları, oyulmuş toprak boyaları, kemik aletler ve *Nassarius kraussianus* (Resim 13) kabuk boncukları bulunmaktadır. M3 fazında birçok kabuklu deniz ürünleri, *in situ* ocaklar, faunal kalıntılar, taş aletler ve çok sayıda aşıboyası parçası bulunmaktadır. Aşı boyası üretme araç gereçleri alt M3 fazında ortaya çıkmaktadır (Henshilwood, D'Errico, Nierkerk, Coquinot, Jacobs, Lauritzm, Menu ve Moreno, 2011: 219).

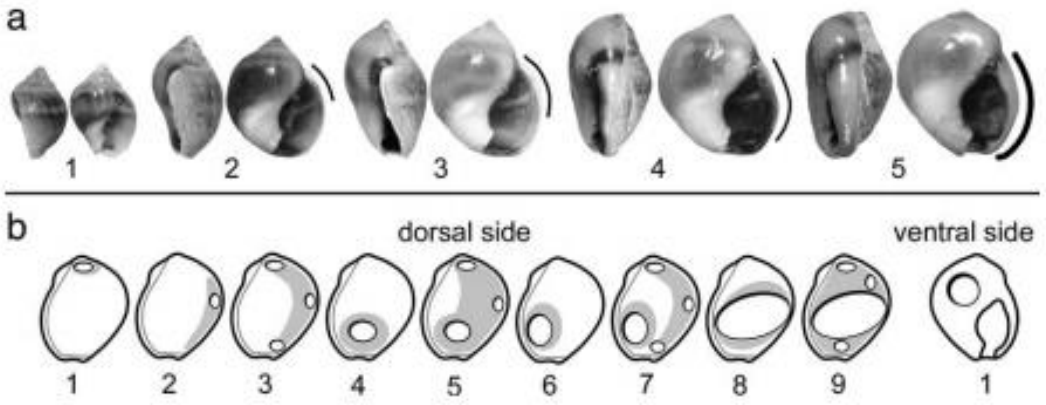

Resim 13: *N. kraussianus kabukları üzerinde gözlenen delinme tipleri. (a) Juvenile (1), alt-yetişkin (2-4) ve yetişkin (5) Nassarius kraussianus, Duiwenhoks Haliç'in (Cape Province, Güney Afrika) modern biyosenozundan, kenar boyutunun kademeli artışını ve kalınlaşmasını gösteren kabukları (koyu çizgi); (b) modern ve arkeolojik koleksiyonlardan N. kraussianus kabukları üzerinde gözlenen delinme tipleri. Gölgeli alan, delik konumundaki değişkenliği göstermektedir.*

Kaynak: Henshilwood ve d'Errico, 2011: 11.

Blombos Mağarasın'da bilinen en eski boncuklar (lüminesans tekniği ile) 65.000 ile 75.000 yılları arsında Güney Afrika kıyılarında Geç Orta Taş Devri (MSA) katmanlarından gelmektedir (Resim 14). Bu nesneler doğal ve yapay delme ile çoğalmış olup küçük deniz gastropodlarının (*Nassarius kraussianus*) kabuklarıdır. Mumba Mağarası gibi Orta Taş Çağı alanlarından devekuşu kabuğu boncukları ele geçmiştir, ancak tarihlendirilmesi daha az kesindir (Resim 15). Devekuşu yumurtasından boncuk yapma geleneği 40.000 yıl önce ve daha önce Doğu Afrika'nın Erken Taş Çağı ile başlamaktadır. Blombos Mağarası'ndaki insan fosilleri boncuklarla ilişkili değildir, ancak anatomik olarak modern insanlardan (*Homo sapiens*) tarafından ilk popülasyonların üretildikleri düşünülmektedir (Kuhn ve Stiner, 2007: 45).

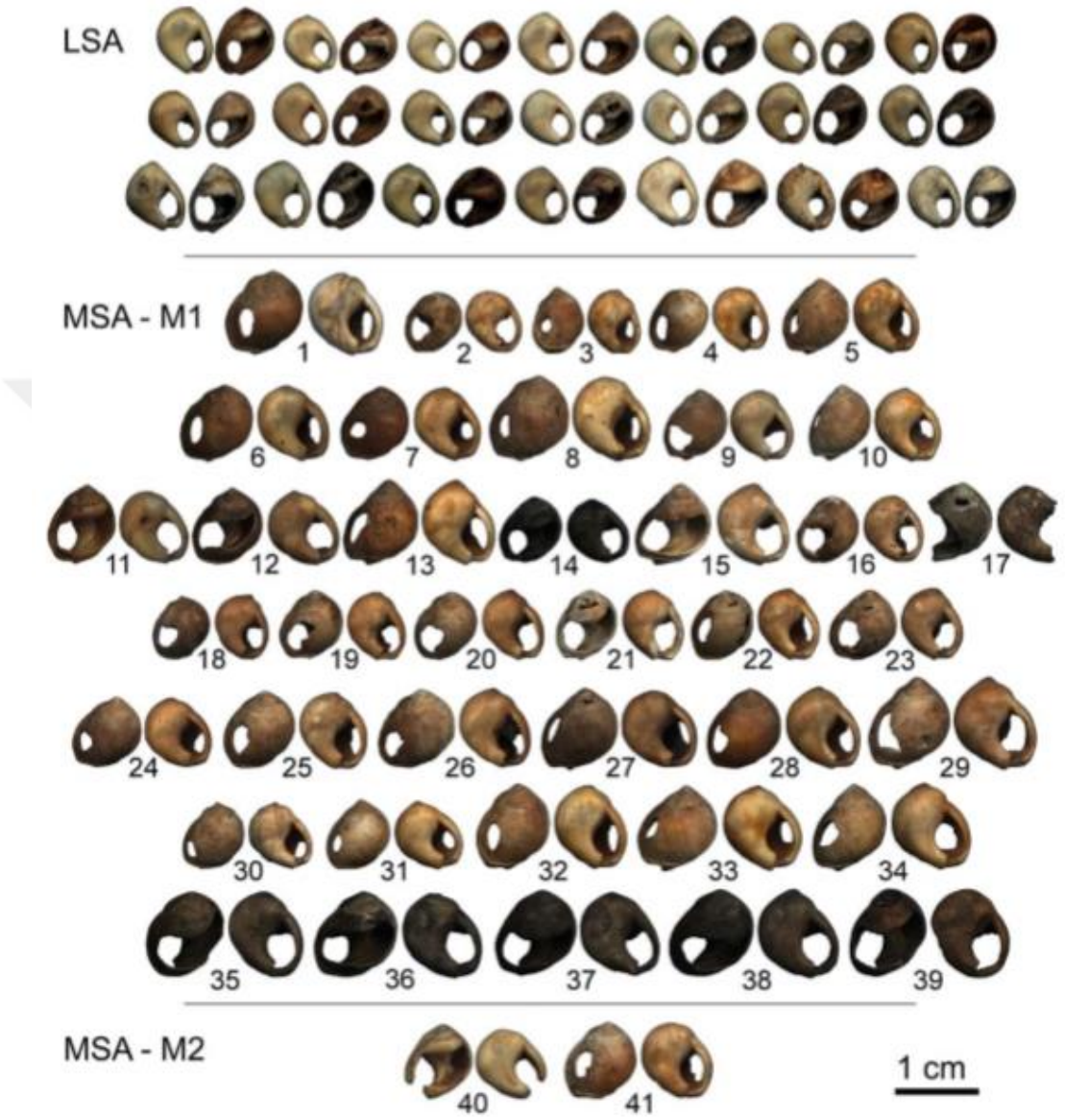

Resim 14: *Blombos Mağarası'nda bulunan Geç Taş Çağı katmanlarından ve Orta Taş Çağı Faz M1 ve M2'den delikli Nassarius kraussianus kabukları.*

Kaynak: d'Errico vd., 2005: 8.

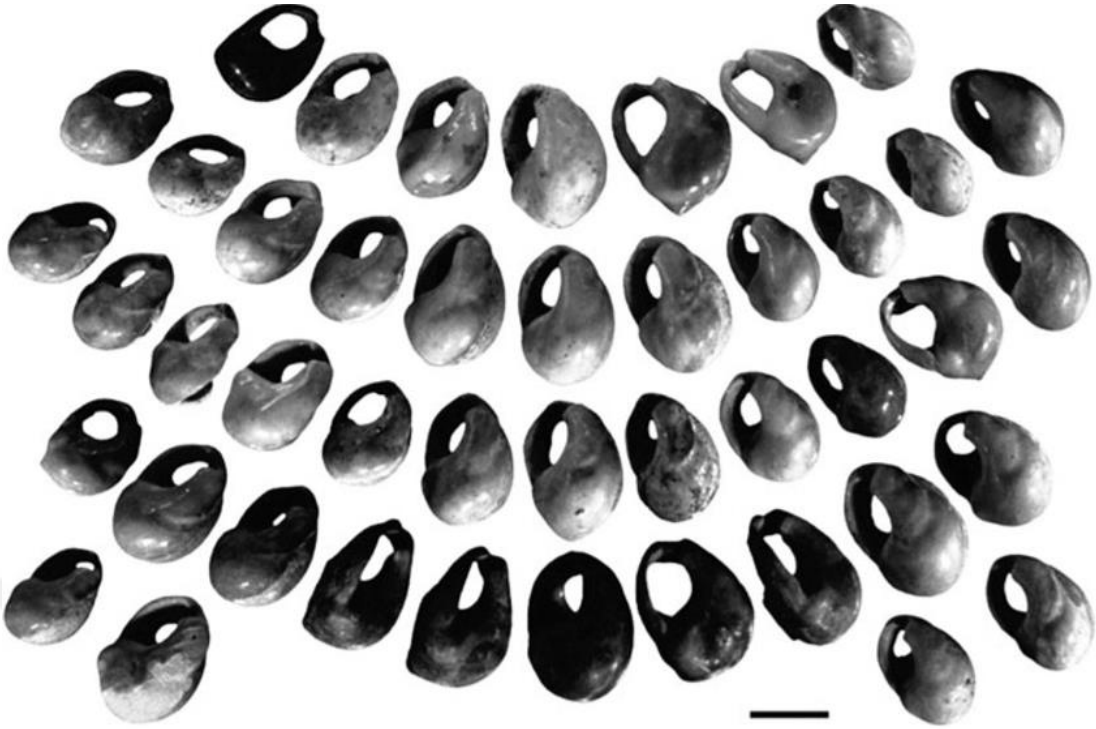

Resim 15: *Nassarius kraussianus kabuğu boncukları, Batı Cape Town, Güney Afrika, Blombos Mağarası'nın M1 evresinden gelen boncuk örnekleri.*

Kaynak: D'Errico, Vanhaeren, Barton, Bouzougar, Mienis, Richter, Hublin, Mcpherron ve Lozouet 2009: 25.

Blombos Mağarası'dan en bilgilendirici arkeolojik materyal oyulmuş toprak boyası, oyulmuş kemik toprak boyası işlemesi, deniz kabuğu boncukları, rafine kemik, taş aletler, kabuklu deniz hayvanları, kuşlar, kaplumbağa ve devekuşu yumurtası kabuğu ve çeşitli büyüklükteki boncuklar dâhil olmak üzere çok çeşitli karasal ve deniz faunası kalıntılarıdır (Resim 16). Bu bulgular, daha sonra Güney Afrika'daki diğer Orta Taş Devri alanlarının yeniden analiz edilmesi ve kazı çalışmaları ile birlikte, modern insan davranışının gelişiminin zamanlaması ve konumunun anlaşılmasıyla değişikliğe yol açmıştır (Henshilwood vd., 2001: 640).

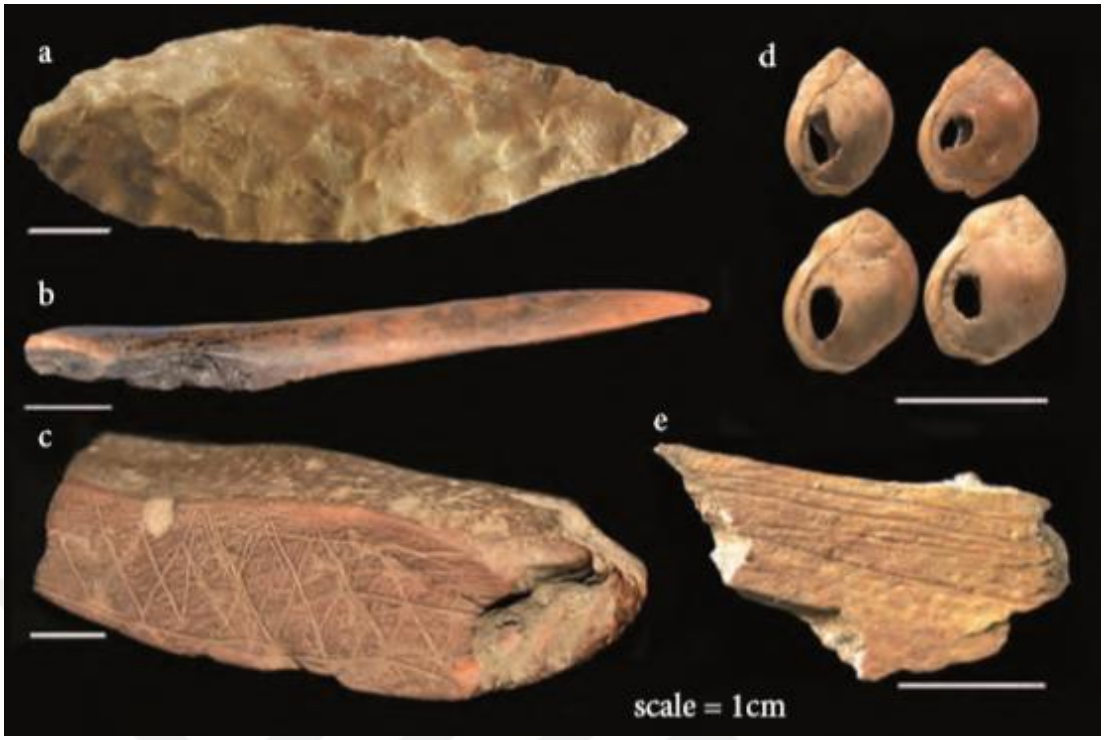

Resim 16: *Güney Afrika, Blombos Mağarası'ndaki 78.000-72.000 Still Bay seviyelerinden gelen malzeme kültürü: (a) Silikatta iki yüzeyli folikat uçlar, (b) kemik alet, (c) oyulmuş aşı boyası, (d) Nassarius kraussianus kabuk boncukları, (e) oyulmuş kemik*

Kaynak: Henshilwood ve D'Errico, 2011:5.

Blombos Mağarası'nda (Western Cape, Güney Afrika) 800 adet hardal (aşı boyası) parçasının ve gösterişli kemik endüstrisinin (75.000 yıllık bir Still Bay litik topluluklarıyla ilişkili) dikkatle incelenmesi, soyut desenlerle oluşturulmuş aşı boyası ve kemik parçaları ortaya çıkmaktadır. *Homo sapiens* kalıntısıyla ilişkilendirilen oyulmuş aşı boyaları şimdiki sembolik davranış için en eski reddedilemez kanıtını oluşturmaktadır (D'Errico, Henshilwood, Lawson, Vanhaeren, Tiller, Soressi, Bresson, Mauureille, Nowell, Lakarna, Backwell ve Julien, 2003: 4).

Nassarius kraussianus kabuklarının modern gruplarının morfometrik, taphonomik ve mikroskobik analizleri sonucunda Blombos Mağarası, Orta Taş Çağı seviyelerinde delikli *Nassarius kraussianus* kabuklarının varlığının insanlar tarafından yapıldığını, doğal işlemler veya kazara sonucu olamayacağını göstermektedir. Kabuk yüzeylerinin korunma durumu ve yırtıcı hayvan saldırısı için

kanıt bulunmaması kabukların canlı toplandığını göstermektedir. Konumları, boyutları ve mikroskobik özellikleri kabuk etrafında açılan keskin bir kemik (Resim: 17) noktasıyla delinmesiyle elde edildiği gözlenmektedir. Aşı boyası izi, kabuğun içinde ve dış tabakasında bulunmaktadır. Orta Taş Devri kabuğu tanecikleri, Geç Taş Çağı boncukları boyut, delinme tipi, aşınma şekli ve renk tonunda önemli farklılıklar göstermektedir ve bu özellikler arasında karışma olasılığı ortadan kalkmaktadır (Vanhaeren vd., 2013: 507).

Resim 17*: Nassarius kraussianus, aralığından litik nokta (a-e ile geçerek deneysel olarak delinmiş kabuklar, litik nokta (f-h), dıştan kemik noktaya sahip delik (l-o) ve bir yengeç pençesi (p); (h ve k) iç kabuk duvarında mikro yonga, (d-e, m-p): dış kabuk duvarında mikro yonga.*

Kaynak: Henshilwood ve D'Errico, 2011: 5.

2.4. Skhul Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları

Skhul Mağarası (Harita 7), Hayfa'nın 3 km. güneyinde ve Carmel kıyılarının Akdeniz kıyılarına 3,5 km. uzaklıktaki Nahal Me'arot (Wadi el-Mughara) vadisinde yer almaktadır.

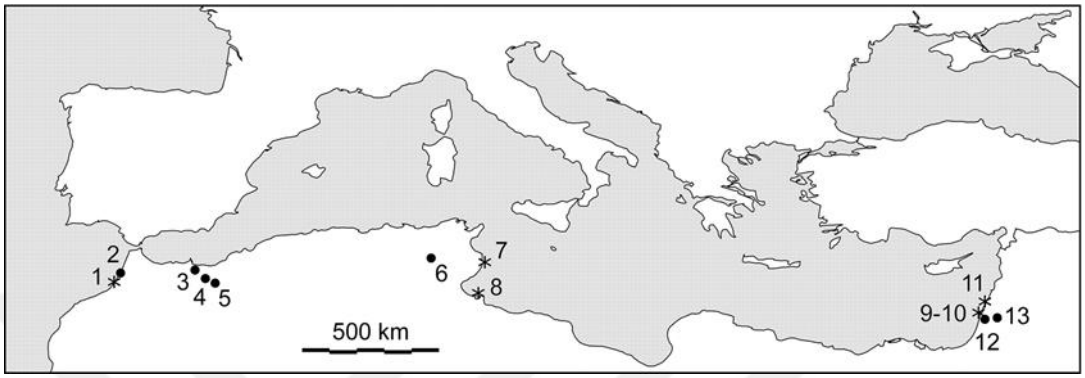

Harita 7: *Kabuk boncuk (F) veren Akdeniz bölgelerinden Orta Paleolitik alanların konumu ve modern ve fosil karşılaştırma koleksiyonları. Belirlenen siteler: 1, Dar es-Soltan I; 2, Contrebandiers; 3, Ifri n'ammar; 4, Rhafas; 5, Taforalt (Grotte des Pigeons); 6, Oued Djebbana; 7, Monastir; 8, Djerba; 9, Hayfa; 10, Yafo; 11, Nahariyya; 12, Skhul; 13.*

Kaynak: D'Errico vd., 2009: 1605).

A katmanı (20 ile 50 cm. kalınlığında) Natufian, Aurignacian ve Mousterian taş aletlerinin bir karışımını, B katmanı yaklaşık 2 m. kalınlıkta (tüm insan kalıntılarını taşıyan) Mousterian taş aletlerini, C katmanı tortul tabakasının dibinde sığ kumul çökeltiler sadece seyrek bir litik endüstrisine sahip ve hiçbir faunal kalıntıyı içermemesiyle karakterizedir. Skhul Mağarası'nın B katmanı litikleri endüstrisi açısından Levanttine Mousterian'a atfedilmiştir ve Tabun C seviyelerine benzerdir. Burada yapılan ESR ve U serisi analizleri bu tabakanın 100 ile 135 bin yıl öncesine ait Orta Paleolitik döneme ait olduğu ortaya çıkarılmıştır. Garrod, Bate, Connely ve Tomlin tarafından tespit edilen dört deniz kabuğu türünün *(Acanthocardia deshayesii, Laevicardium crassum, Nassarius gibbosulus, Pecten jacobaeus)* örneklem sayısı ve stratigrafik ilişkileri bilinmemektedir. Skhul malzemesi iki delikli *Nassarius gibbosulus,* bir *Acanthocardia deshayesii* parçası, bir *Laevicardium crassum* parçası ve bir *Cypraid* parçası içermektedir. Sadece *Nassarius*

gibbosulus (Resim 18) boncuk amaçlı kullanılacak deliklere sahiptir (D'Errico vd., 2009: 20).

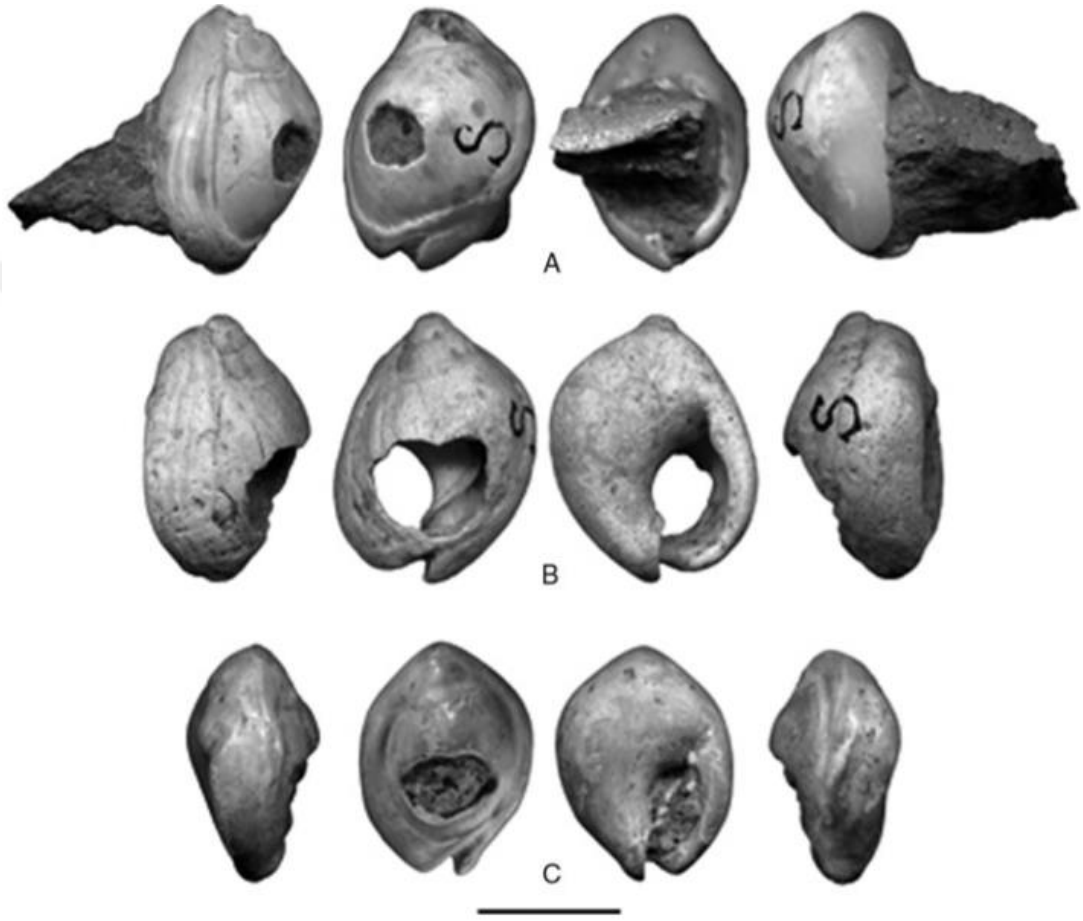

Resim 18: *Nassarius gibbosulus kabuğu boncukları, Es-Skhul (A ve B) ve Aterian düzeyindeki Oued Djebbana (C) seviyelerinden elde edilmiştir.*

Kaynak: D'Errico vd., 2009: 21.

2.5. Qafzeh Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları

Qafzeh Mağarası Nazareth'in 2,5 km. güneyinde ve bugün ki Akdeniz kıyılarından yaklaşık 35 km uzaklıktadır. Qafzeh dağlarının (Har Kedumim) güneybatısında yer almaktadır (Harita 8 ve Harita 9) (Hovers, 2009: 30).

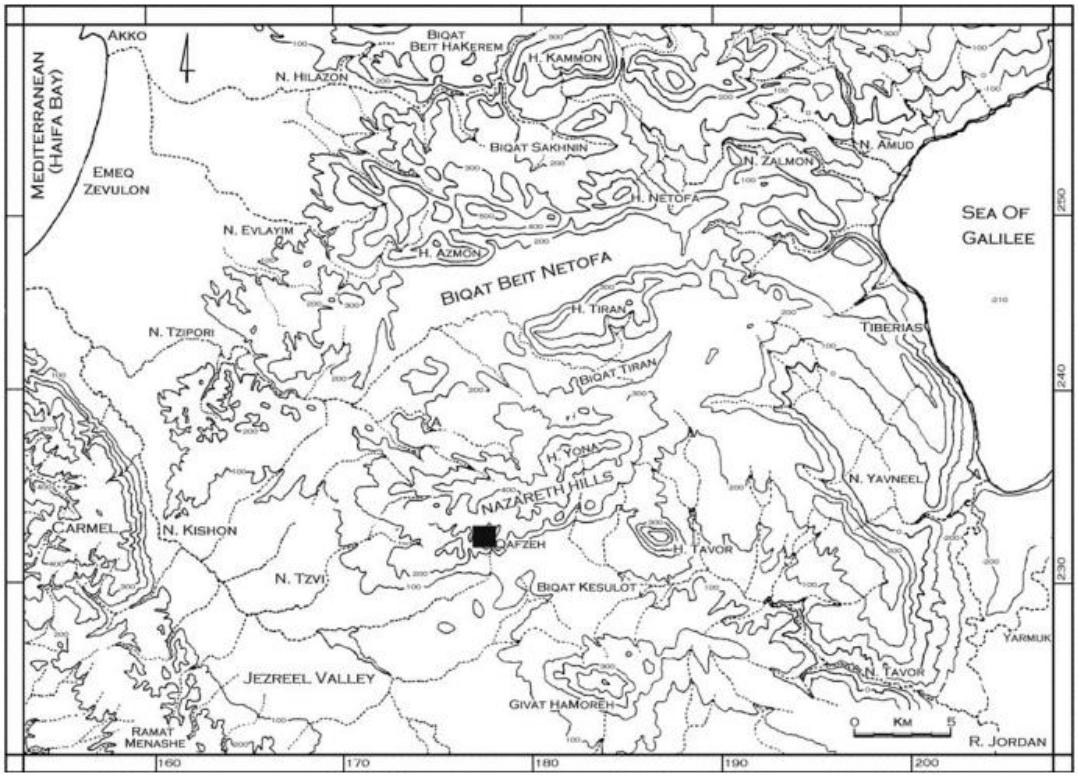

Harita 8: *Levant'taki Qafzeh Mağarası'nın bölgesel haritası ve bölgesel topografyayı.*

Kaynak: Hovers, 2009: 30.

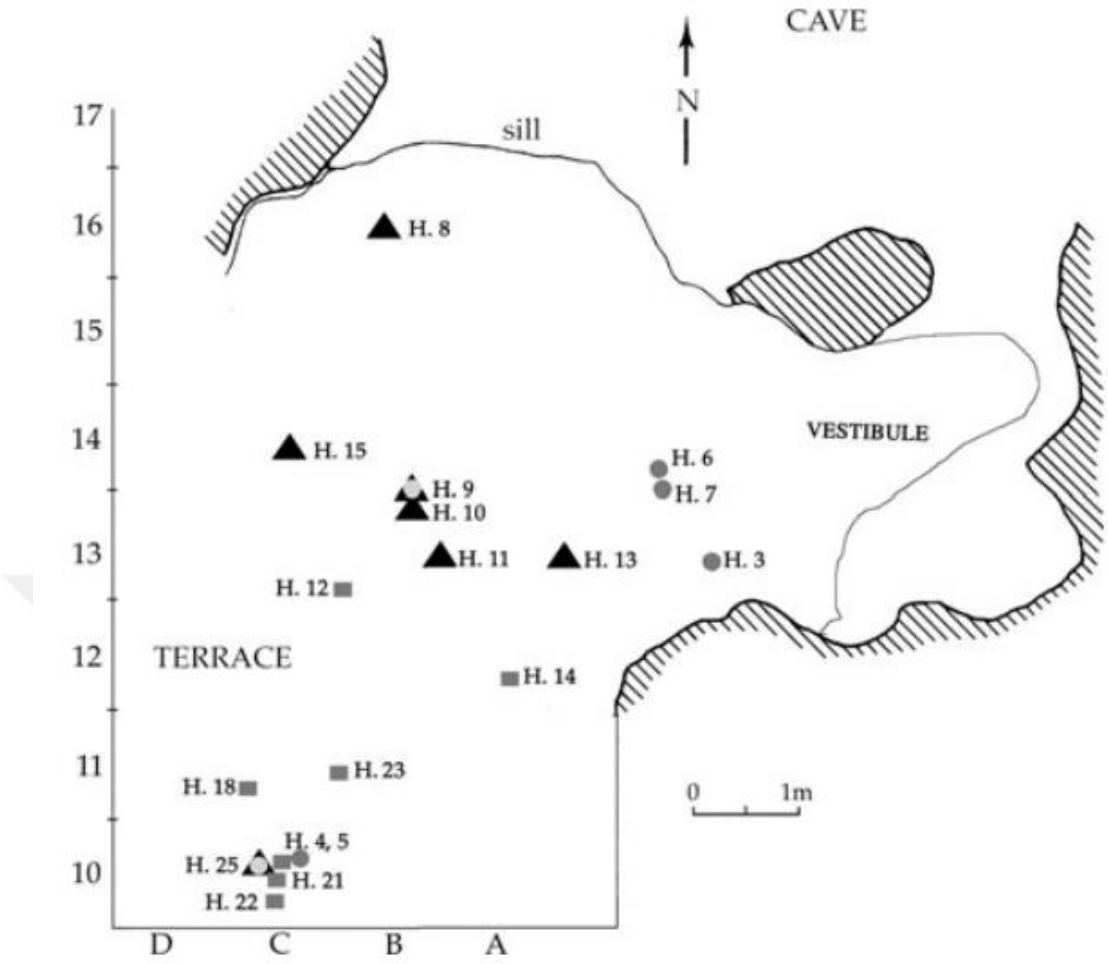

Harita 9: *Qafzeh Mağarası terasında kazılan alanların haritası ve iç mağara alanına giriş, ayrıca insansı kalıntılarının yanal dağılımını göstermektedir. Üçgenler mezarı gösterir; dikdörtgenler, yetişkinlerin iskelet kalıntıları; daireler ise bebek kalıntılarını göstermektedir.*

Kaynak: Hovers, 2009: 33.

Doğu yönü, giriş yerinden yaklaşık 2 m. daha yüksek kayalıklar tarafından engellenmekte ve böylece mağara ve dış kısım arasında fiziksel bir bağlantısı önlenmektedir. Alanın açık havada kalan tek kısmı sınırları net olarak bilinmeyen sedimanlarla kaplı geniş bir alan olan terasa bağlıdır. Mağaranın ana kaya üzerindeki tortu tabakası sadece antropojenik birikintilerden oluşmaktadır (Resim 19) (Hovers, 2009: 30).

Resim 19: *Güneybatıdan Qafzeh Mağarası manzarasının görünümü. Ok işareti mağaranın açıldığı yönü göstermektedir (Fotoğraf: Ofer Bar-Yosef -Qafzeh Kazı arşivleri)*

Kaynak: Hovers, 2009: 30.

İsrail'in Alt Celile'sinde ve Nazarteth yakınında bulunan Qafzeh Mağarası, ilk olarak 1933-1934'te R. Neuville ve M. Stekelis tarafından kazılmıştır. Stratigrafide açığa çıkan (A'dan M'ye harflerle işaretlenmiş katmanlar) taş aletlerin tanımlanmasına dayanan Holosen tortular, Üst Paleolitik ve Orta Paleolitik tabakalardan oluşmaktadır. Kazılar 1965 ile 1979 kadar sürekli olarak devam etmiştir. 1977-1979 yıllarında kazı sezonlarını boyunca, Qafzeh Mağarası'ndaki

Mousterian seviyelerinin 100.000-80.000 yıl öncesine tarihlendirildiğini ileri sürmektedir (Bar-Yosef, Vandermeersch, Bar-Yosef, 2009: 307308).

Qafzeh Mağarası'ndaki boncuk kalıntıları 90.000 yıl önce Mousterian XXI – XIV seviyesinden gelmektedir. Bunlar, bazıları kırmızı pigmentlerin izlerini taşıyan ve doğal olarak on delikli *Glycymeris insubrica* kabuğundan oluşmaktadır. Avrupa'da modern boncukların *Neanderthal*ler tarafından kullanıldığına dair kanıtların ortaya çıkmıştır. *Neanderthal* bölgesi olan ve İspanya'nın güneyindeki Cueva de los Aviones'dir. Bu alanın Mousterian katmanları, yaklaşık 50.000-45.000 yıllar arasında tarihlenirken, üç delik *Acanthocardia* ve *Glycymeris* kabuğu (Resim 20) içeren, doğal delinmiş deniz kabuğu gruplarını içermektedir. Sonunculardan biri, hematit (kantaşı) olarak tanımlanan bir kırmızı pigment kalıntısı içermektedir (Henshilwood ve D'Errico, 2011: 53-54).

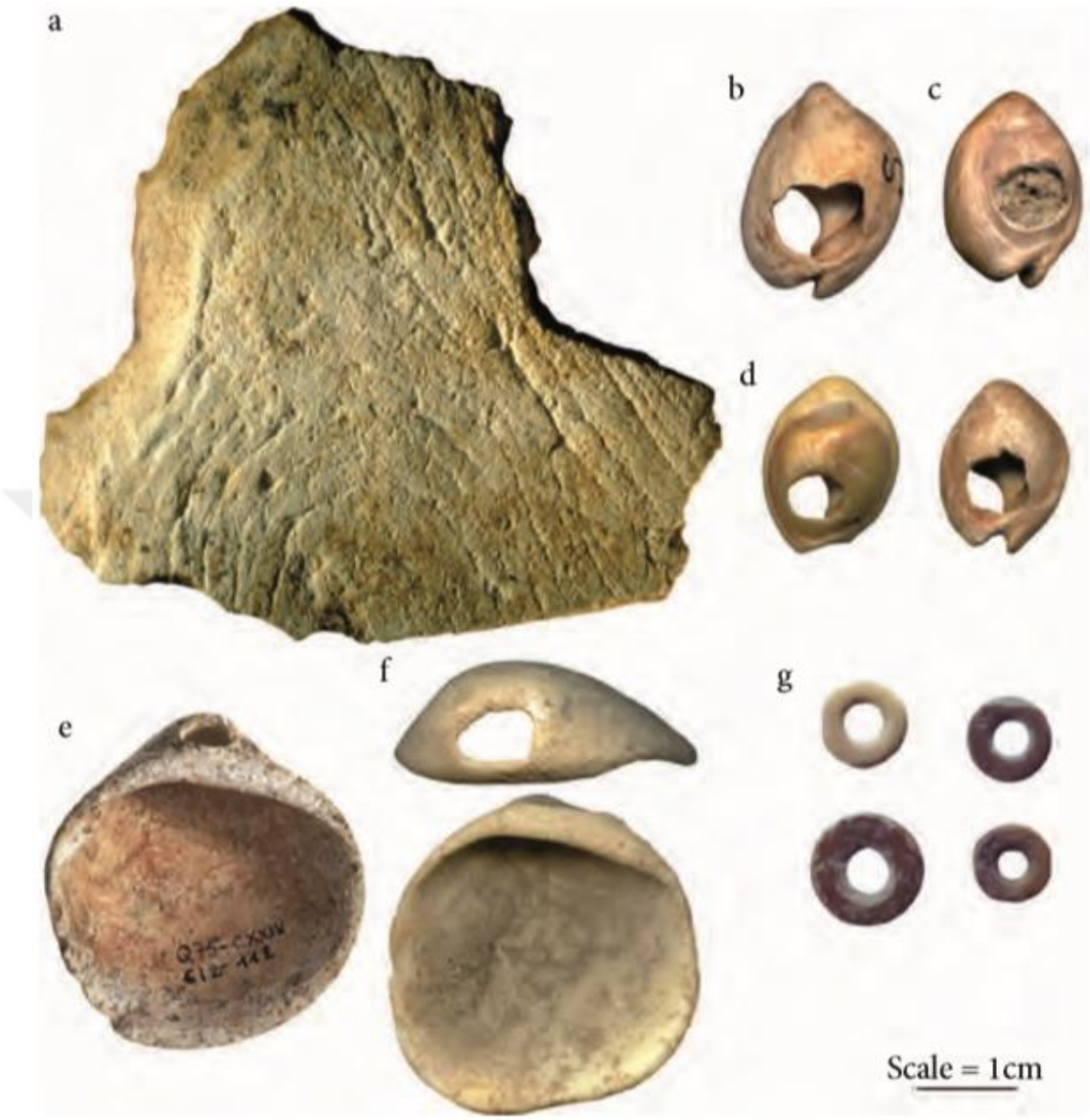

Resim 20: *Qafzeh Mağarası'nın kabuk süsleri. a) İsrail'in Qunetrian (50.000 bin yıl öncesinde) bölgesinden delinmiş; b) İsrail Skhul'dan Nassarius gibbosulus kabuğu boncukları (yaklaşık 100.000yıl önce) c) Qued Djebbana, Cezayir (> 40.000 yıl önce); d) Sırasıyla Grotte des Taforalt, Fas (yaklaşık 82 bin yıl önce); e) İsrail, Qafzeh'den delinmiş Glyimeris (yaklaşık 90.000 yıl önce)* (f) İspanya'daki Cueva de los Aviones (50.000 yıl önce) delinmiş Glycimeris; (g) Mumba mağarasındaki devekuşu yumurta kabuğu boncukları (yaklaşık 40.000 yıl önce)

Kaynak: Henshilwood ve D'Errico, 2011: 54.

Qafzeh Mağarası'ndan gelen *Glymeris* kabukları (Resim 21) umbo (kalkan kabartması) üzerinde bir delik bulunmaktadır (Resim 22) ve anatomik olarak modern insanlara atfedilen mezarları veren tabakalar bulunmaktadır. Kabuklar doğrudan mezarla ilişkili olduğu düşülmektedir. Muhtemelen denizden yaklaşık 40 km uzaklıktan bölgeye getirildiği düşünülmektedir (Bar-Yosef vd., 2009: 308).

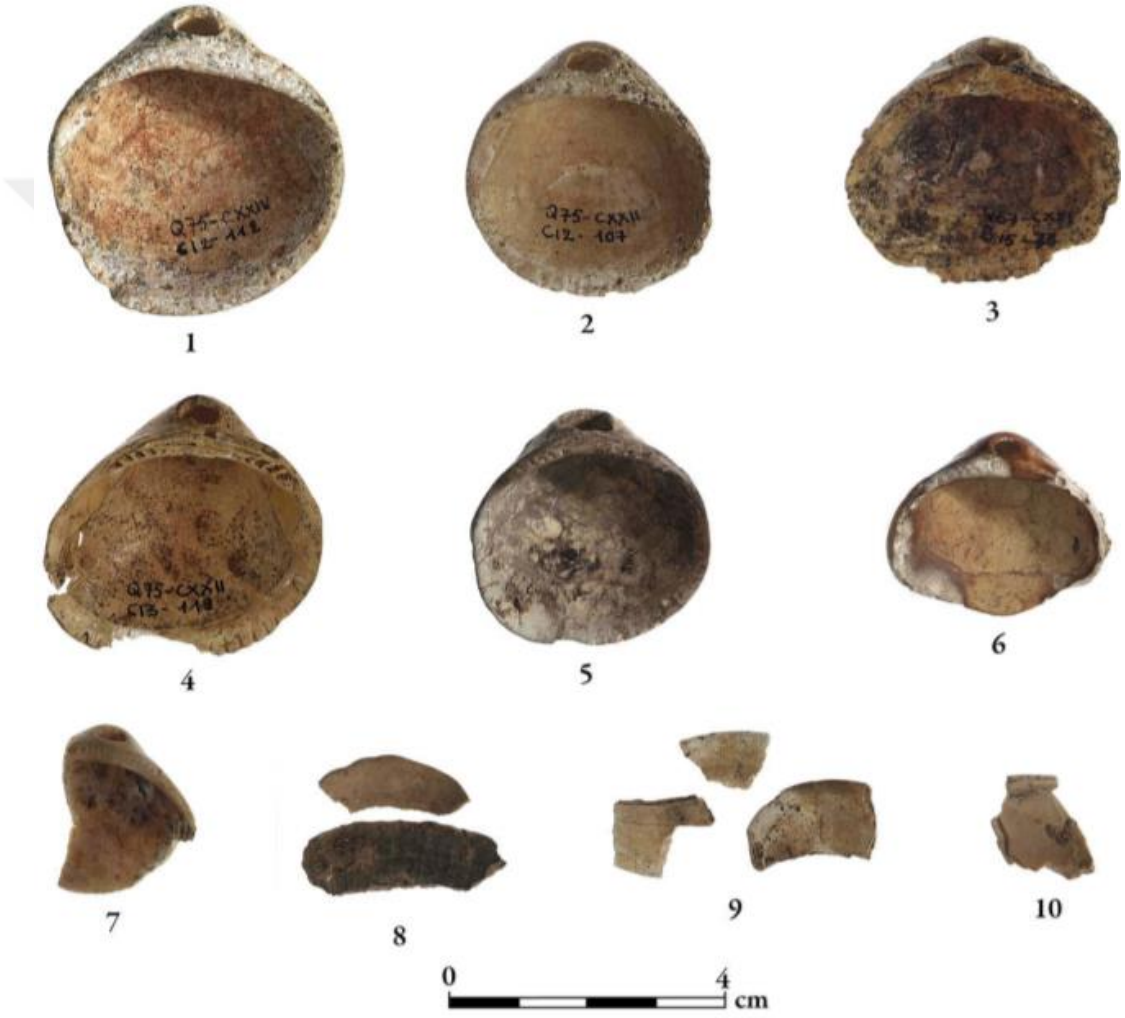

Resim 21: *Qafzeh Mağarası'nda bulunan Glycymeris insubrica.*

Kaynak: Bar-Yosef vd., 2009: 310.

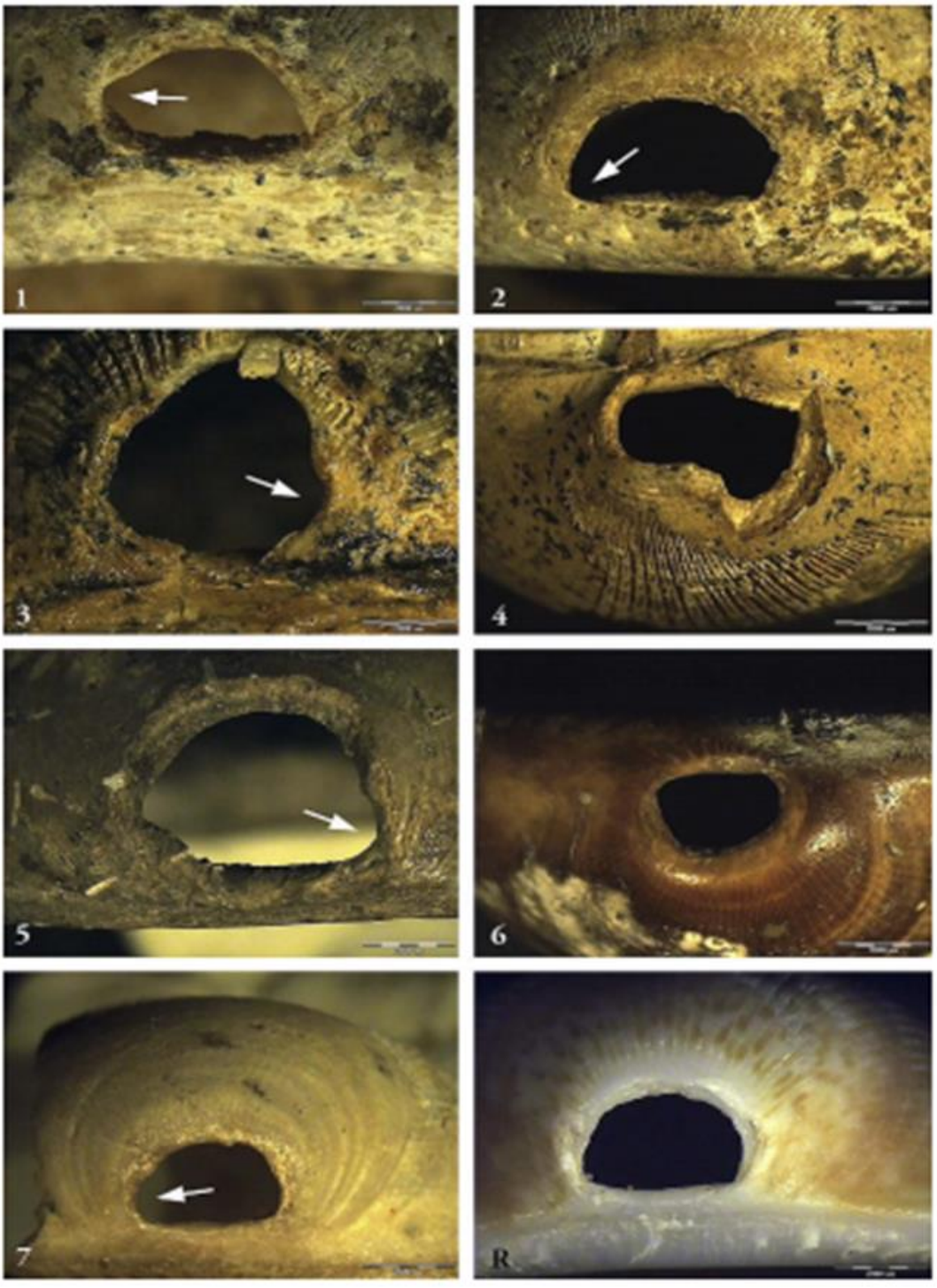

Resim 22: *Qafzeh Mağarası'ndaki Glycymeris kabuğundaki delikler.*

Kaynak: Bar-Yosef vd., 2009: 312.

Yapılan morfometrik, tafonomik ve mikroskobik analizlere göre üzerinde açılmış deliklerin bilinçli olarak açıldığı kesin olarak ortaya çıkıp, bu kabukların süslenme eşyası olarak kullanıldığı düşünülmektedir. İsrail'in Qafzeh Mağarası'nda bulunan ve yaklaşık olarak 100.000 yıl öncesine tarihlenen ölü gömme örnekleri ve süs eşyaları Afrika örneklerine yakınlık göstermektedir. *Homo sapiens*'in Afrika'dan çıkıp Avrasya'ya dağılmasından sonra özellikle Avrupa mağaralarında 40.000 yıl öncesinden başlayarak görsel düşüncenin kesin kanıtı olan ölü gömme, mağara resimleri, kişisel süs eşyaları, heykelcikler ve müzik aletlerine sıklıkla rastlanılmaya başlanmıştır. Bu durum 'kültürel modernitenin' (insanların görsel fikir açısından günümüz insanı gibi olmaya başlamaları) ve ilk sanatsal eşyalar Avrupa'da ortaya çıktığı düşüncesi ortaya atılmasına neden olmuştur (Aytek ve Yavuz, 2017:7).

2.6. Klissoura Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları

Klisoura Mağarası I, Yunanistan'ın kuzeybatı Poloponez'deki Argive Ovası'nın kuzey ucundaki bir geçitte bulunan bir kaya sığınağı şeklinde bir mağaradır (Harita 8). Klisoura Mağarası Orta Paleolitik ve Mezolitik arasında kapsayan uzun bir kültürel Palelitik dönem kalıntıları kapsamaktadır (Stiner, 2010: 287)

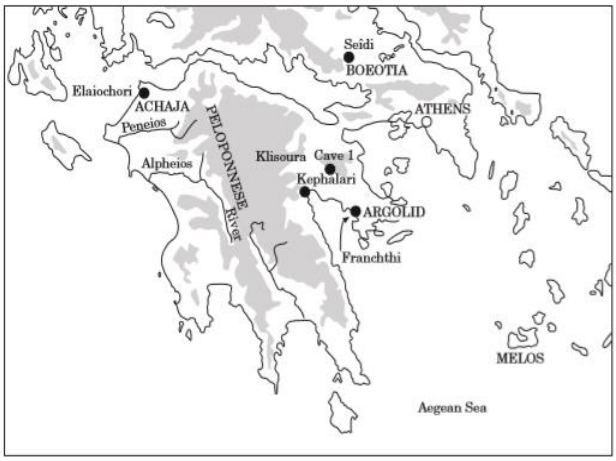

Harita 10: *Klissoura Mağarası I'in yerleşkesi.*

Kaynak: Koumouzelis, Ginter vd., 2001: 517.

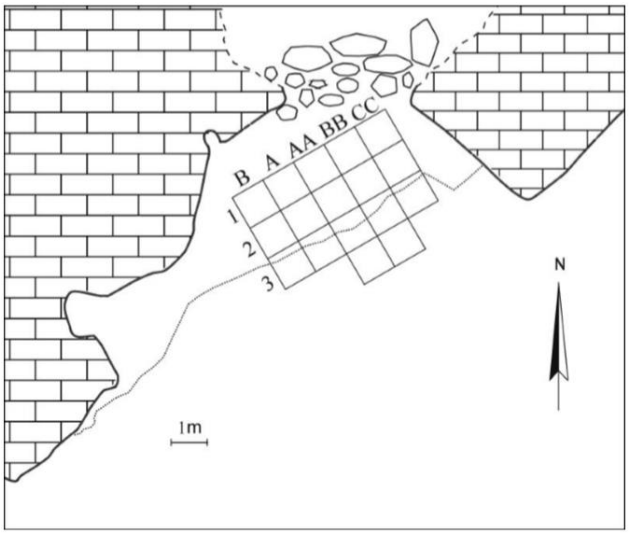

Harita 11: *Klissoura I Mağarası'nın haritası.*

Kaynak: Starkovich, 2011: 92.

Kabuk süsleri Üst Paleolitik, Epipaleolitik ve Mezolitik tabakalardan oluşmaktadır. En eski Üst Paleolitik süsler, Uluzzian endüstrisi ile bağlantılı olarak V. katında meydana gelmektedir. Süslerin en büyük topluluğu en eski Aurignacian veya IV. tabakasından gelmektedir. VI-VII. tabakada birkaç süs topluluğu vardır, ancak bunların çoğu IV. tabakasındaki insan yapımı barınak alanının hemen altında bulunmaktadır. Tabaka V, kazı alanı bu alanı kapsamaktadır. Tafonomik kanıtlara göre, bazı kabukların doğru tarihlendirilmesi tabaka VI-VII'deki kabuklardan bilinmektedir ve IV. tabakanın (Şekil 4) aşağıya doğru araya girip yerleştirildiği düşünülmektedir. Klissoura I süs toplulukları neredeyse tamamen bitmiş ürünlerden oluştuğu için kıyı bölgelerinin tipik özelliklerinden farklıdır. Kabuk renginde, biçiminde ve kalitesinde düzen için toplulukların "yüksek dereceli" veya insan seçimine dair kayda değer kanıtlar vardır. Üretim hatalarının çok az sayıda örnekleri bulunmaktadır. Süs eşyalarının (Şekil 5) çoğunun organik maddelerden yapılmıştır. Kabuklarda meydana gelen kırılma yaşı uzun süren kullanımından kaynaklanmaktadır. Orijinalinde kırmızı renkte olan ve soluk veya aşınmış türlerin kabukları kırmızı aşı boyasıyla (toprak boyası) yenilendiği görülmektedir. En eski Üst Paleolitik tabakalardan olan süs topluluğu türler açısından özellikle zengindir. Uluzzian dönemdeki *Dentalium* kabukluları Augrignacian dönemdekilerden ayrılmaktadır. *Dentalium* kabukları aynı zamanda Güney İtalya'daki Grottadel

Cavallo'nun Uluzzian tabakasında daha belirgindir. Süsler, Klissoura Mağarası I'deki Üst Paleolitik ve Mezolitik tabakalar boyunca çeşitli olması, kazılan seviyelerin kalınlığındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, en eski Aurignacian tabakası, IV'den gelen topluluklar son derece geniştir. Bu tabakalardan gelen süslerin çoğu büyük taşlarla çevrelenmiş ve insan yapımı barınakların çevresi içinde meydana geldiği görülmektedir. Bu özellik ocaklarla çevrili olmasından kaynaklanmaktadır (Stiner, vd., 2013: 317).

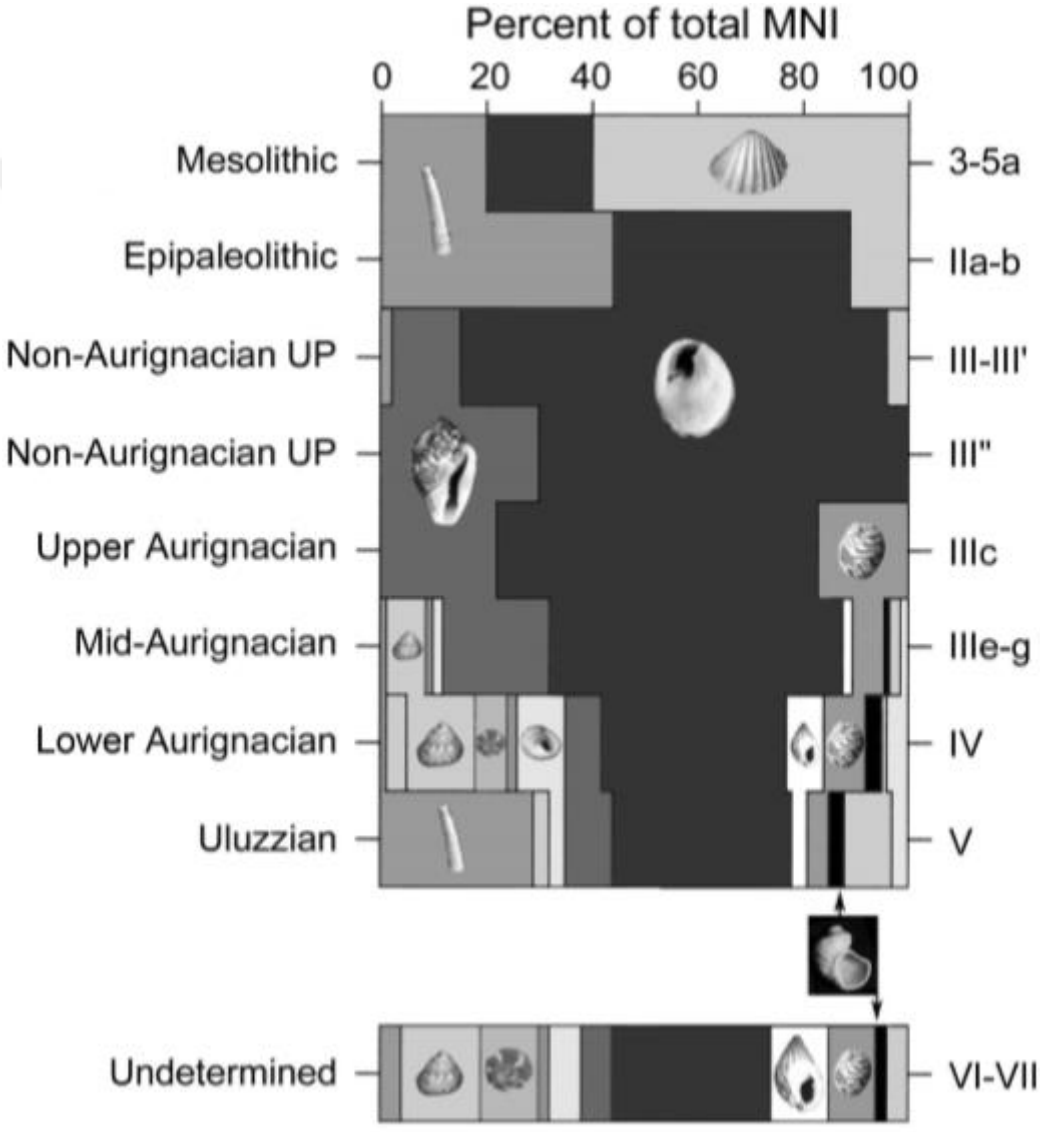

Şekil 5: *Klissoura Mağarası 1'in Üst Paleolitik tabakalarındaki başlıca süs türünün görülme sıklığı.*

Kaynak: Stiner, 2010: 293.

Klisoura Mağarası I'nin mezolitik katmanlarından 1500'den fazla kabuklu süslenme objesi ele geçirilmiştir. Öncül Üst Paleolitik tabakalardan (V- IIIc) süsler (Resim 23) ocaklar gibi iyi korunmuş tortul özelliklerin yoğun olarak görüldüğü bir dizisi içerisinde ve arasında bulunmuştur. Kabuklara ait süsler en çok orta-alt Aurignacian tabakalarında ve özellikle IV seviyede görülmektedir (Stiner, 2010: 288).

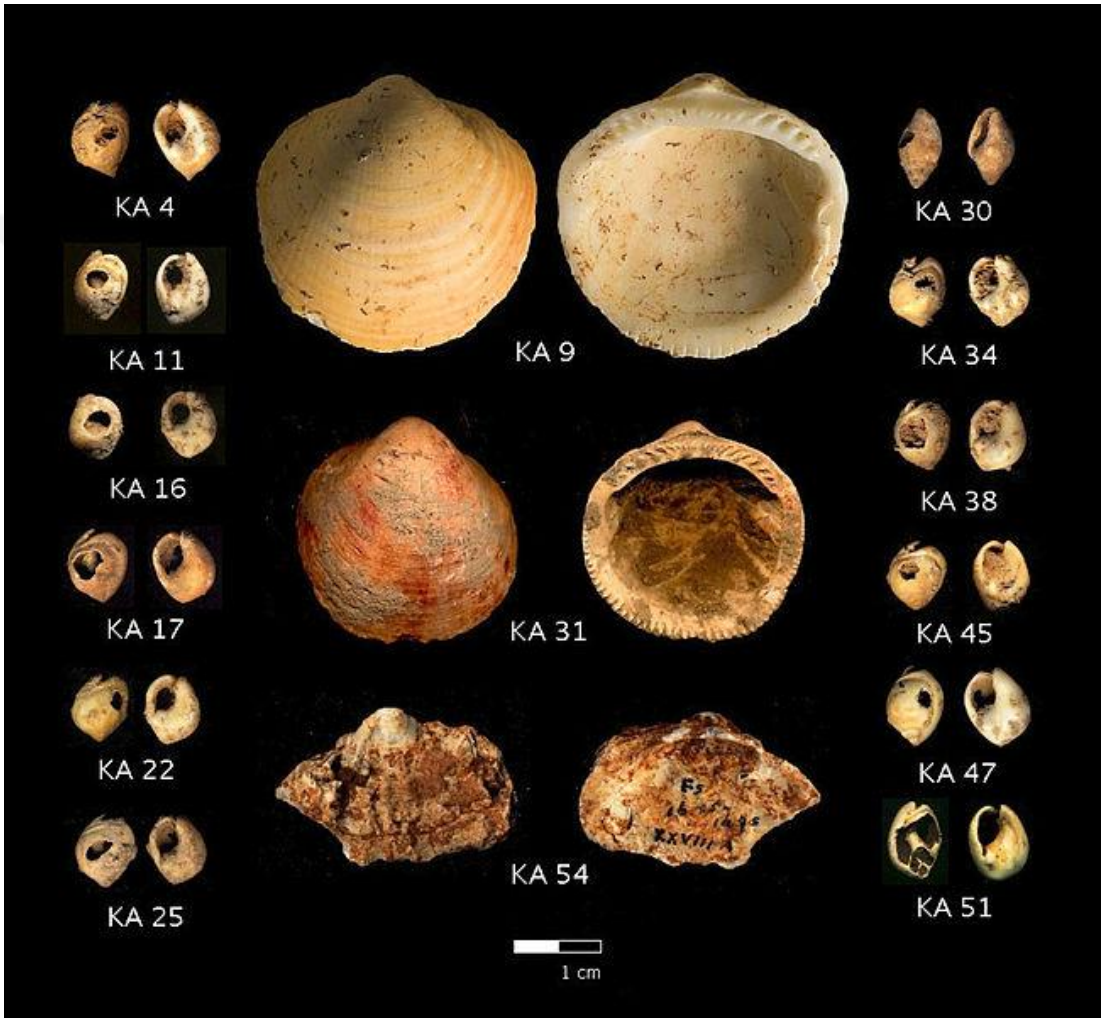

Resim 23: *Klissoura Mağarası süs eşyaları.*

Kaynak: Stiner, 2010: 293.

2.7. Bacho Kiro Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları

Bulgaristan'da Bacho Kiro Mağarası (Harita 12), Avrupa'daki Aurignacian ve modern insanın kökenleri hakkındaki araştırmada önemli bir rol oynamıştır (Bolus ve Conard, 2001: 31). Avrupa'da iyi bilinen süs eşyaları Bulgaristan'ın Bacho Kiro Mağarası'nın Aurignacian seviyelerinde (43.000 yıl öncesinde) Üst Paleolitik Dönem'den bilinmektedir (White, 1993: 279). Bacho Kiro Mağarası, 1971-1975 yılları arasında Kozlowski tarafından keşfedilmiştir. Mağara "Bachokirian" veya "Aurignacian" öncesi Üst Paleolitik dönemler tarihlendirilmiştir (Kuhn, Stiner, Reese ve Güleç, 2001: 7659).

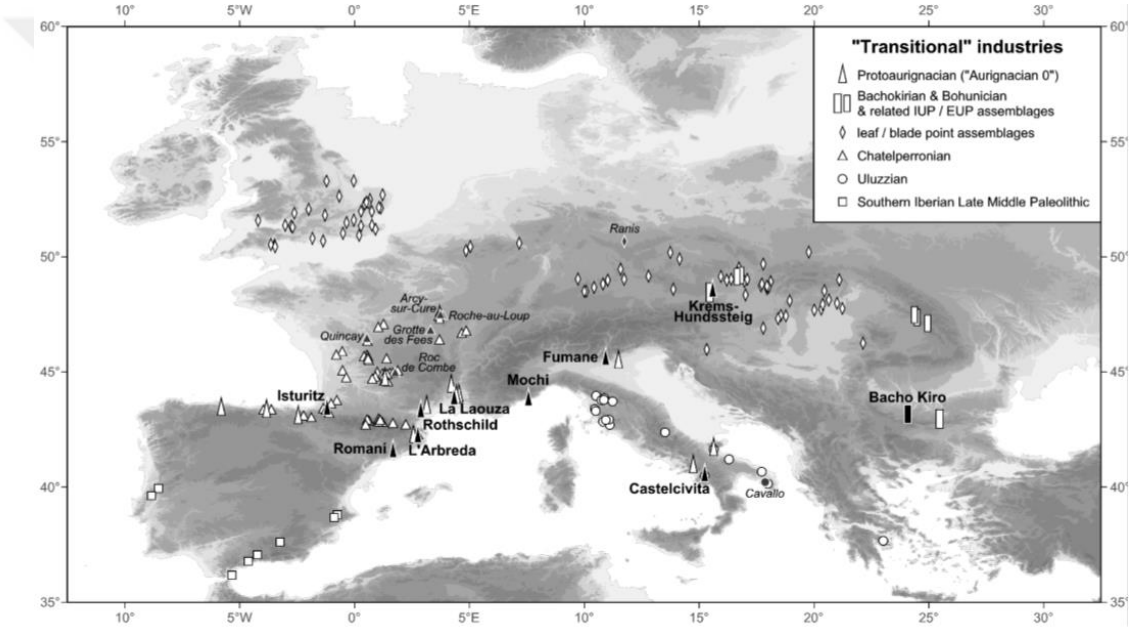

Harita 12: *Bacho Kiro Mağarasının konumu.*

Kaynak: Fernândez ve Jöris, 2009: 35.

Aurignacian topluluğunda dilgi üretimiyle karakterize bir Üst Paleolitik kültürünü içerir (Bolus ve Conard, 2001: 31). Boncuk üretiminde ilişkin kalıntılar Aurignacian döneme ait Üst Paleolitik topluluklarda saptanmıştır (Heckel, 2017: 1).

Bacho Kiro Mağarası'dan gelen hominin fosillerinin hepsi anatomik olarak modern *Homo sapiens*'lere atfedilmiştir ve çoğu Aurignacian kültürel düzeyleriyle ilişkilidir. Örnekler izole dişlerden, mandibular parçalardan ve kraniyal parçalardan

oluşmaktadır (Straits, Hodgkins, Gurova, Miller, Tzankov, 2016: 69). Kişisel süslemelerin biçiminden dolaylı kanıtlar, Bacho Kiro'da ve Levant'ın ilgili Emiran veya Öncül Üst Paleolitik alanlarında bulunmaktadır (Hoffecker, 2009: 16044).

2.8. Taforalt Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları

Taforalt Mağarası Akdeniz'in yaklaşık 40 km. kuzey doğusunda ve Fas'ın (34º 48′ 38′′ K, 2º 24′ 30′′ B) (Harita 13) Beni-Snassen Sıradağları'ndan yaklaşık 720 m. yükseklikte bulunan büyük bir kireçtaşı mağarasıdır. Taforalt köyü yakınlarında, küçük bir derenin nehirle vadide birleştiği noktadadır ve Zegzel nehrinin dar bir V şekilli vadisinde bulunan kireçtaşı kayalıklarında bulunmaktadır. Mağara nehrin yukarısındadır ve üçte ikisi dik olmasına rağmen vadi yerine ve yukarıdaki yaylalara ulaşılmaktadır. Vadi, kıyı şeridinden kuzeye doğru Beni Snassen'den geçen doğal bir geçidi temsil etmektedir. Alanın yaklaşık 3 km. batısında alçak kıyı şeridindeki Akdeniz'e uzanan geniş bir manzara bulunmaktadır. Mağaranın hemen batısında bulunan su küçük mağaralardan kaynaklanmaktadır ve kireçtaşı içindeki çatlaklar vadi tabanında bir dizi küçük gölet oluşturan şelaleler bulunmaktadır. Mağara, yaprak dökmeyen meşe ağaçlarının hâkim olduğu bitki örtüsü ile 'termo-Akdeniz' içinde yer almaktadır. İklimsel olarak yıllık ortalama 400 mm. yağışa ve yıllık ortalama 18 ºC sıcaklığa sahiptir (Taylor, Barton, Bell, Bouzougar, Collcut, Black ve Houge 2011: 6).

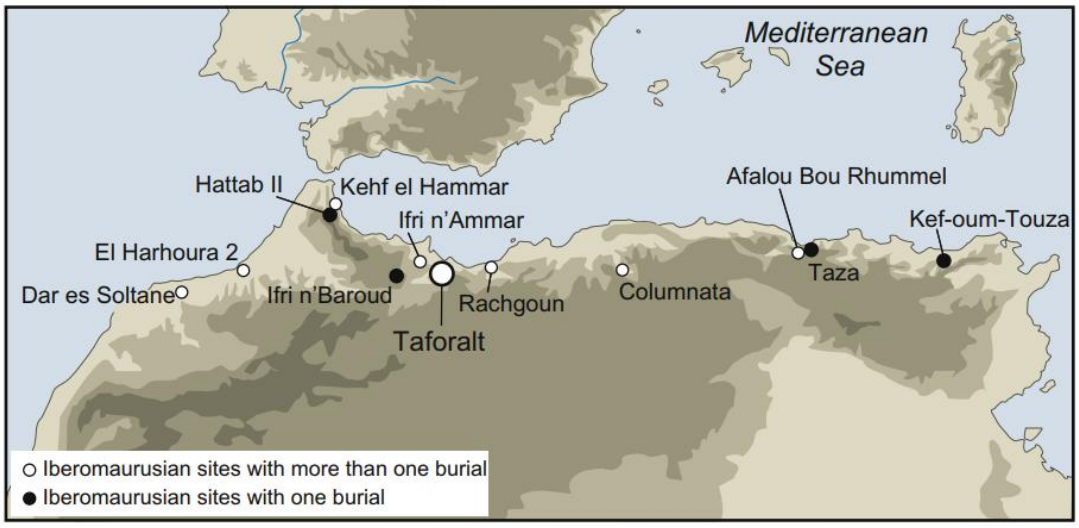

Harita 13: *Taforalt ve Iberomaurusian alanların yerini gösteren harita.*

Kaynak: Humphyrey vd., 2012: 262.

Mağarada 85.000 ile 82.000 yıl öncesine kullanılmış ve 10 m. kalınlığında bir arkeolojik malzeme tabakasını içermektedir. Mağarada temsil edilen seviyeler Orta Paleolitik ve Epipaleolitik dönemleri arasındadır ve Mousterian öncesi Aterian ve Iberomaurusian litik endüstrilerini içermektedir (Harita 14) (Humphyrey, Bello, Turner, Bouzouggar ve Barton, 2012: 262).

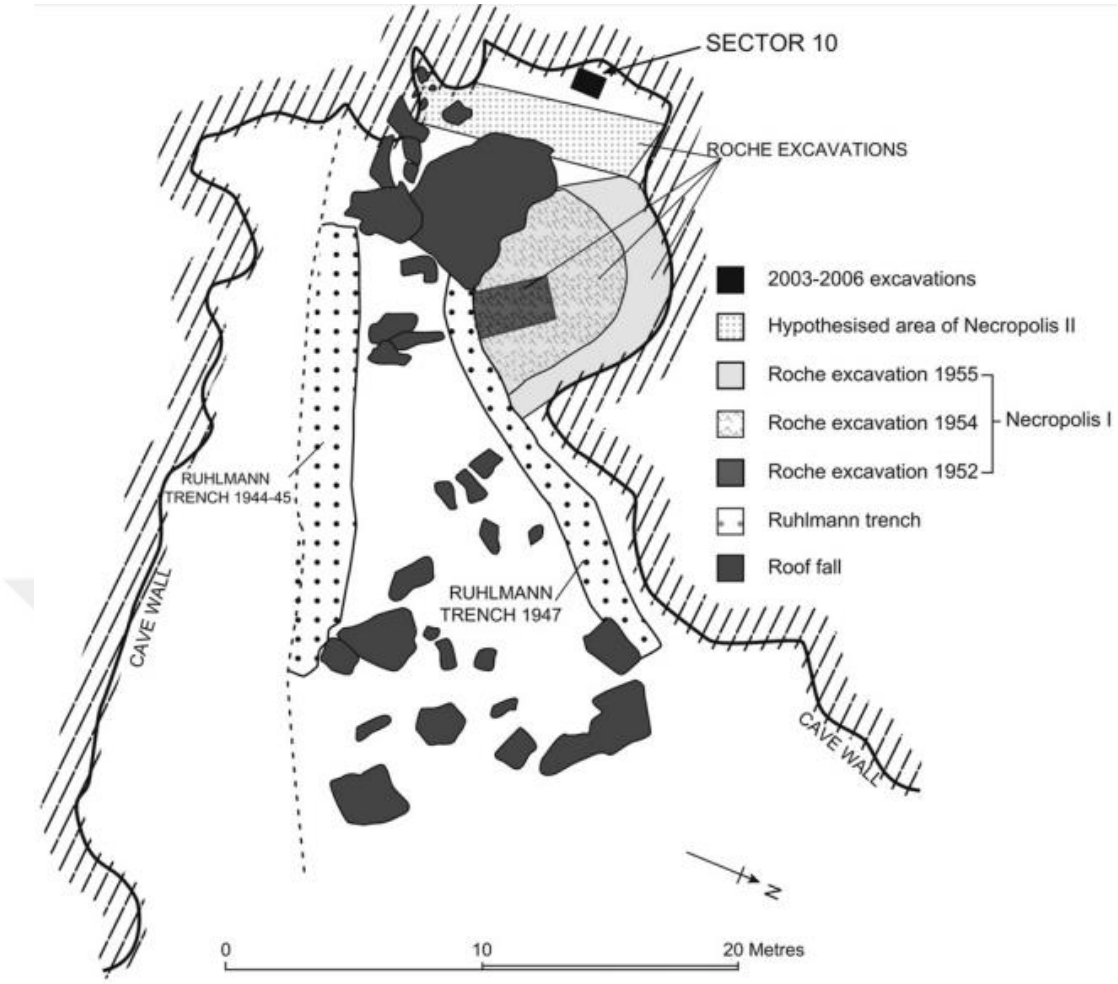

Harita 14: *Grotte des Pigeons'taki (Taforalt) kazıların planı.*

Kaynak: Humphyrey vd., 2012: 26.

Taforalt'taki arkeolojik bölümde bulunan iki ayrı birim gri seri ve sarı seri ile karakterize edilir. Gri seri çok miktarda kül, ateşle yarılmış kayaçlar, hayvan kemiği, bitki kalıntıları, kara salyangoz kabukları ve litikler içeren 3-4 m. kalınlığında bir kalıntılar bulunmuştur. Bunların çoğunun yanmış olduğuna dair kanıtlar göstermektedir. Başlangıçta homojen olmasına rağmen, bazı ocak özellikleri ve yangınla çatlayan kaya katmanları görülebilmektedir. Bu Iberomaurusian malzemesinin çoğu, 1950'lerde yapılan kazılar esnasında toplanılmıştır. Ancak bu kalıntıların en çok geliştiği alan, mağaranın güney tarafındaki bölümlerinde kalmaktadır. Kömür üzerinde elde edilen radyokarbon tarihleri gri serisinin 12,495 ± 50 Alt Paleolitik (OxA-13478) ile 10,935 ±40 Alt Paleolitik (OxA-13479) arasında

olduğunu göstermektedir. Gri seri tabakasında birçok mezar bulunmaktadır (Taylor vd., 2011: 6).

Iberomaurusian ile ilişkilendirilen gri serisi alanın tüm mezarlarıyla birlikte geniş ocaklar ve kömür yatakları (dolayısıyla rengi) ile karakterize edilmektedir. Sarı serisinin yanı sıra, daha önceki Iberomaurusian Levallois Aterian endüstrisinin eserleri ile ilişkilidir. Gri seride eser yoğunluğunun artması ve beslenme üretiminin kanıtı, bölgede yıl boyunca yapılan bir işgalin işareti olarak görülürken, sarı seri insanların olmadığı dönemlerde mevsimsel yerleşimin kanıtı olarak görülmektedir. 18.000 ile 20.000 arası Alt Paleolitik olmayan arasında teorik bir 2.000 yıllık yaşam alanı boşluğu var. Bu steril katman, Boston'daki kazıların Sektör 8'inde belirtilmiş olsa da mağara ağzının yakınındaki diğer kazılar bu bulguyu zorlamaktadır (Humphyrey vd., 2012: 262).

Sarı seri birikintileri gri serinin temelini oluşturmaktadır. Sektör 8'de bulunan sarı serinin üst katmanları aynı zamanda Iberomaurusian kullanıcıları için bu tarihte elde edilen en eski tarih 17,515 ± 75 Alt Paleolitik (OxA-16273) (Resim 24) olan kanıtlar içermektedir. Bu tabakalardan özellikle önemli olan, OSL ve TL tarafından 82.500 yıl önce Alt Paleolitik'e tarihlenen tabakalardan elde edilen çok sayıda *Nassarius gibbosulus* kabuk boncuğudur. *Nassarius gibbosulus* en açık şekilde sembolik davranışların bir kısmını temsil etmektedir ve bu nedenle Kuzey Afrika'daki erken modern insanların anlaşılması için çok önemlidir. Başlıca yanma bölgelerini belirten ve birleşmiş kül merceklerinden oluşan bu alandan on üç *Nassarius gibbosulus* kabukları rapor edilmiştir (Taylor vd., 2011: 6).

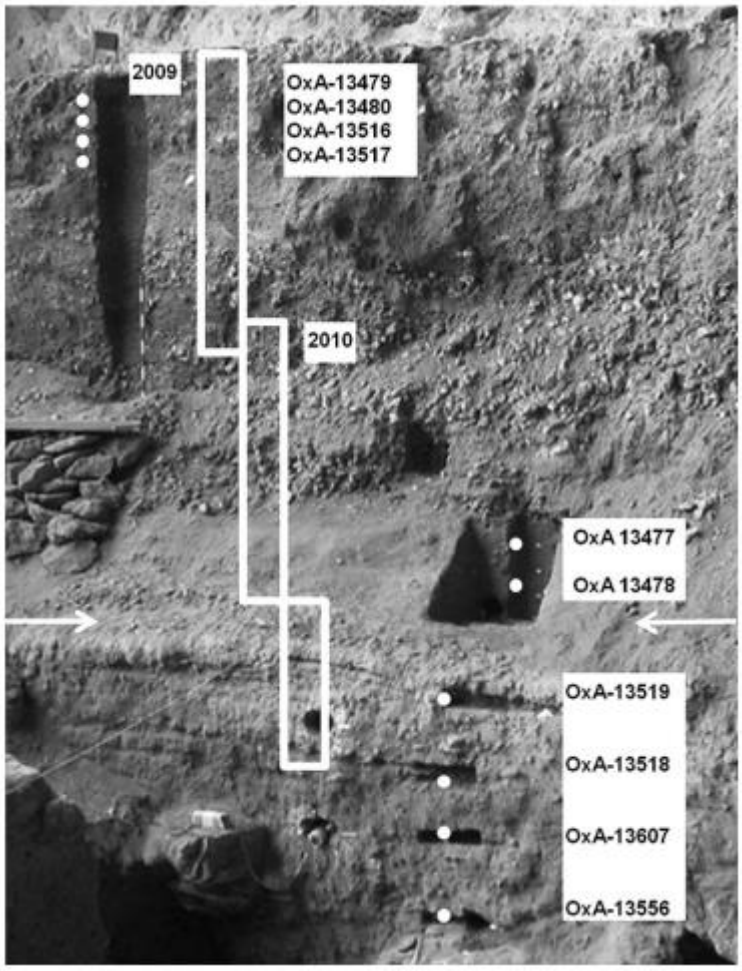

Resim 24: *Yumuşakçaların yerini ve ilgili radyokarbon tarihlerini gösteren Sektör 8 stratigrafisi. Sarıdan gri seriye geçiş, okla gösterilen sıradaki bir adımla temsil etmektedir.*

Kaynak: Taylor vd, 2011: 7.

Kişisel süslemelerin üretimi ve kullanımına dair en güvenilir tarihli kanıtlar Kuzey Afrika'dan gelmektedir. *Nassarius gibbosulus* (Resim 25) türüne ait toplam 13 delikli gastropod (karından bacaklı), Grotte des Pigeons'taki (Taforat, Fas) Orta Taş Çağı'na (OTÇ) atfedilen seviyelerde yaklaşık 82.000 yıl öncesinde Alt Paleolitik'te bulunmuştur (Fernândez ve Jöris, 2009: 31). Harita 13 Taforat ve diğer önemli yerleşim alanlarının süslemeleri gösterilmektedir.

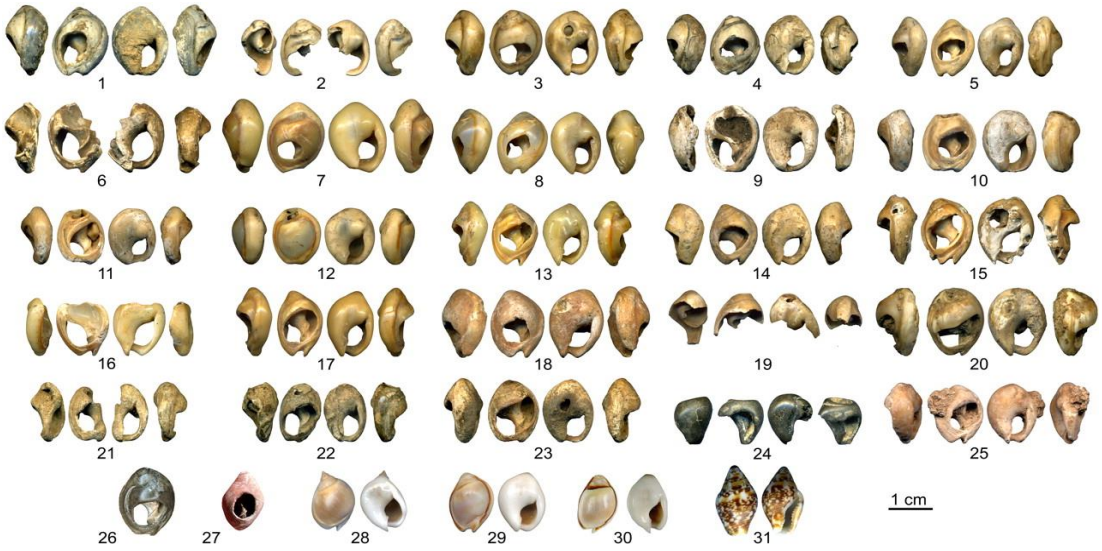

Resim 25: *Fas Orta Paleolitik alanında bulunan deniz kabukları ve aynı türün modern kabukları. Kabuklar: 1-19, Taforalt (Grotte des Pigeons); 20-24, Rhafas; 25, Contrebandiers; 26 ve 27, Ifri n'ammar; 28, modern Nassarius gibbosulus; 29 ve 30, modern Nassarius circumcinctus; 31, modern Columbella rustica.*

Kaynak: d'Errico vd., 2009: 1605.

2.9. Ksar Akil Mağarası'nın Özellikleri ve Süs Eşyaları

Ksar Akil Mağarası kazıları 1937–38 ve 1947–48 yıllarında Amerikan Jesuits Doherty, Ewing ve Murphy, daha sonra 1969-1975 yılları arasında Tixier tarafından kazı yapılmıştır (Douka, Bergman, Hedges, Wesseling ve Higham, 2013: 2).

Ksar' Akil Mağarası (Harita 15), Doğu Akdeniz havzasındaki en önemli tarih öncesi alanlardan biridir. Lübnan'ın Beyrut yakınlarındaki kıyılarına birkaç kilometre mesafede bulunan büyük bir kıyı sığınağıdır. Mağara alanı 19 metreden daha derin ve Orta Paleolitik Dönem boyunca Epipaleolitik kültür dönemlerini kapsayan zengin eserlere sahip yataklar içermektedir. Ksar' Akil ilk olarak 1940'larda J. F. Ewing tarafından araştırılmıştır. Ksar' Akil kuzey levantta Üst Paleolitik Dönemine hizmet etmektedir (Kuhn vd., 2001: 7641).

Harita 15: *Ksar' Akil Mağarası'nın haritası.*

Kaynak: https://www.researchgate.net/figure/Map/Ksarakil (29.05.2019).

Ksâr 'Akil, Doğu Akdeniz kıyılarındaki önemli arkeolojik alanlardan biridir. Kazı alanı, Beyrut'un aşağı yukarı 10 km. kuzeyinde bulunmaktadır ve günümüz kıyılarına yaklaşık 3 km. mesafede yer almaktadır. Ksâr 'Akil Mağarası'nın, 1930'larda ve 1940'larda Doherty ve Ewing tarafından yapılan kazı sırasında toplanan büyük yumuşakça toplulukları tespit eidlmiştir. Toplam yumuşakça

topluluğunun üçte birinden fazlası süs olarak kullanılmış olan ve sahilden toplanan taksonlardan oluşan 3571 örnek toplanmıştır. Bir örnek çalışma olarak, Ksâr ‘Akil Mağarası’nın iki arkeolojik katmanından (Katmanlar XXII ve XVII) *Tritia gibbosula* (Resim 26) örneklerini seçilmiştir. XXII. katman > 45.900–43.200'e kadar uzanan İlk Üst Paleolitik'e atfedilmektedir. XVII. katman, 43.300-42.800 yılları arasında Erken Ahmarian'a atfedilir ve Alt Paleolitik Dönem arasındadır (Bosch, Buck ve Strauss, 2019: 54).

Resim 26: *Seviye XVII'den Ksâr ‘Akil örneklerinin örnekleri. Tritia gibbosula, a) RGM-550225.af, b) RGM-550225.b, c) RGM550225*

Kaynak: Bosch vd., 2018: 59.

Orta Paleolitik'in sonlarında ve çoğunlukla Üst Paleolitik Dönemlerde deniz kabuğu, kişisel süs eşyaları, aletler ve yiyecek olarak tüketilen kalıntılar bölgeye düzenli olarak yaklaşık 6-10 km. uzaklıktan taşınmıştır. Ksar ‘Akil Mağarası’ndan gelen yumuşakça topluluğu aslında Paleolitik bir alanda keşfedilen en büyük

koleksiyonlardan biridir. Büyük çoğunluğu süspansiyon, yakma, cilalama, koparma ve toprak boyası kalıntıları için delinme gibi insan değişimlerinin kanıtlarını taşıyan deniz ve kara salyangozuna sahiptir (Douka, vd., 2013: 3).

Ksâr Akil Mağarası'daki *T. gibbosula* kabuğunun delinme yerlerindeki analizlere bakıldığında, tarih öncesi insanların kabuk türünü kasıtlı olarak toplaması ve askıya alınması için en uygun delikli boncukların yapıldığı akla gelmektedir. Elde edilen sonuçlar hem İlk Üst Paleolitik hem de İlk Ahmarian topluluklarının Djerba'ya kıyasla daha farklı olduğunu göstermektedir. Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik topluluklarda gözlenen modelin örneğin; değişen çevresel koşullar nedeniyle kabuk büyüklüğündeki biyotik değişiklikler gibi doğal faktörlerden ziyade tercihli seçimden kaynaklandığı öne sürülmektedir. *T. gibbosula* kabuğunun delinme şekilleri, tarih öncesi insanların belirli delikleri olan boncukları özel olarak seçtiklerini veya onları deldiklerini göstermektedir. Ksâr' Akil örneklerinde delik şekli düzensizdir. Kenar görünümü değişken, düzensiz veya düzleştirilmiştir. Deneysel çalışmalar, bu tür delinmelerin büyük olasılıkla dönme veya sert bir çekiçle doğrudan darbeli vurmayla olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan delikler; şekilsiz veya dairesel bir görünüme sahiptir. Kabuklar dik veya "çıkıntılı" bir enine kesite sahip ve orta/büyük olarak değişlik göstermektedir. Bu delinme şekillerinin değerlendirilmesi, insanların Erken Üst Paleolitik kabuk yapılarının Ksâr' Akil'deki birikimindeki rolüyle ilgili yeni bilgiler sunmaktadır (Bosch vd., 2019: 61).

2.10. Süslenme Örnekleri Nasıl Yapılır?

Bir eserin üretilme şeklini ve nasıl kullanıldığını düşündüğümüzde, boncuk ve kolye gibi süslenme türleri arkeolojik ve antropolojik bilgi açısından oldukça önemlidir. Boncuklar, üreticileri ve kullanıcıları hakkında çok fazla bilgi aktarmaktadır. Teknolojik olarak, sadece kırılgan veya genellikle çok sert malzemeleri delme yeteneğini göstermekle kalmaz, aynı zamanda kordon kullanımı anlamına da gelmektedirler. Bir boncuk sarkıtın özüne veya bir sicim/ip üzerine geçirilir; basit bir şekilde küçük nesneleri bir araya getirmek için kullanılır. Boncuk gibi süs eşyalarının bir araya getirilmesinde ipin kullanımı ve bir araya getirmek için düğümlenmesi gerekmektedir. Çünkü etkili olabilmesi için bir ipin kapatılması gerekmektedir. Arkeolojik alanlarındaki süs kabukları; beslenme amaçlı toplanan

kabuklarından, deniz hayvanlarından ve kara salyangozlarından ayırt edilmektedir. Kabuk bütünlüğü ve dalga kaynaklı aşınma veya avcı öldürücü deliklerin varlığı özellikle önemli bir göstergelerdir. (Stiner vd., 2013: 10).

Boncuk yapımındaki deliklerin oluşumunda üç ana neden gösterilmektedir. Birincisini dalga kaynaklı aşınma sonucunda veya diğer boncukların birbirleriyle etkileşimi oluşturur. Bir diğeri etobur yumuşakçaların boncuk yapımında kullanılan kabukluları avlayarak delik oluşturmaları gelir. Sonuncusunu ise insanların yontmataş aletleriyle kabukları delmeleri oluşturur. Ek olarak; insan kaynaklı hasarlar, bilinçsiz olarak yapılan aşınmalar, ateş yanıklarını da içermektedir. Delikler, kabuk yüzeylerinde alet çizikleri ve delikten kaynaklanan kırılmalar da teknik hatalar açısından değerlendirilir. Boncuklar üretilirken oluşan kırılmalar, cila kullanımı/yıpranma ve delinme esnasında oluşan aşınma varlığından ayırt edilmektedir. Bununla birlikte, kullanım esnasında meydana gelen delinmelerde kopma oranının (üretim hatalarının tersine) düşüktür. Çünkü; cila yavaş yavaş geliştiğinden ve uzun süreli kullanımdan sonra belirgin olduğu düşünülmektedir (Stiner vd., 2013: 10).

Üçağızlı Mağarasında bulunan türlerin modern kabuklarını delmek için kemik ve çakmaktaşı aletler kullanıldığı düşünülmektedir. Sivri kemik ve çakmaktaşı dilgiler kabuğun iç kısmına kuvvet uygulandığında dışa doğru genişletilmiş konik kırıklarla oluşturmaktadır. Her iki tür alet de ince duvarlı kabukların dışına uygulandığında kabuk yüzeyine dik delikler (Resim 27) içermektedir (Stiner vd., 2013: 10).

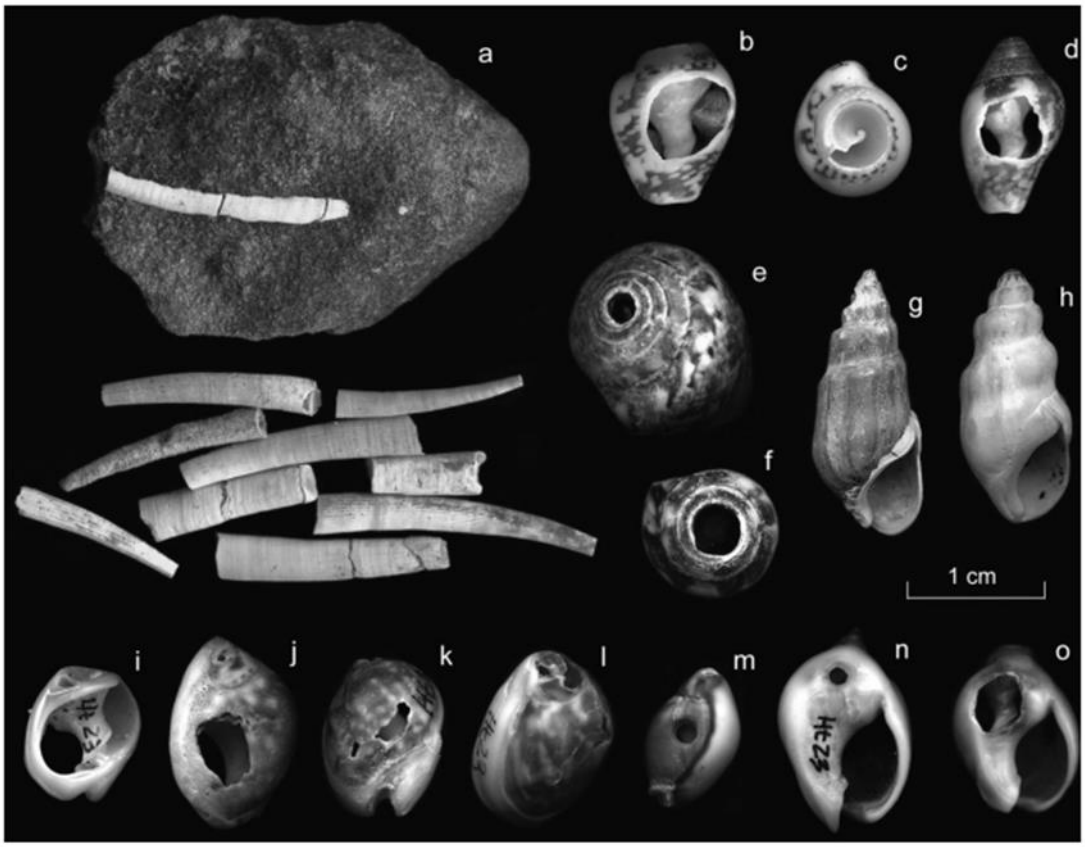

Resim 27: *Üçağızlı Mağara I yakınlarında toplanan doğal hasarlı modern ve fosil kabukları: (a) Pliyosen yataklarından elde edilen fosil dişi veya Dentalium kabukları ve matrisi; Columbella rustica, kabarıklık nedeniyle eksik sivri kabukları ve / veya sırt yönünde delik açılmıştır. (ef) dalga aşınmışdırmış tepe kısmı kayıp Conus mediterraneus kabukları; (geh) 'taze' ve geniş ölçüde dalgalara yayılan Melanopsis praemorsa costata boncukları; (iel) kıyı faaliyetten zarar gören Nassarius gibbosulus; önceden tarihlenmiş ve (o) tarih öncesi ve dalga aşınmış N. Gibbosulus.*

Kaynak: Kuhn vd., 2013: 10.

Tarih öncesi boncuk yapımında kullanılan kemik aletler, genel olarak kabuğun dış yüzeyine uygulandığında yuvarlak bir delik oluşturur. Taş aletle yapılan bocukların delikleri daha düzensiz oluşmaktadır. Kullanılan taş aletler kabuğun üzerinde döndürülürken; birden fazla darbe olması sonucunda ortaya çıkan karakteristik özellikler meydana gelmektedir. Kabuklara dış cepheden uygulanan taş ve kemik parçalarının deliklerdeki yaptığı izler ince bir formda ve belirgin hatlara sahiptir. Her iki alet türü de Paleolitik alanlarda bulunan kemik ve taş aletlerden

uygun bir şekilde elde edilmiştir. Boncuk üreticileri Üçağızlı Mağarası'nda genellikle, gastropod ve deniz kabuklarına delik açmak için sivri uçlu bir araç kullanmışlardır. Zımbalama tekniğiyle; alt yüzeyi yuvarlanmış veya düzensiz bir şekilde delikler de oluşmuştur. Ayrıca boncuk üreticileri, deliklerin doğru yerde (genellikle kenar veya dorsal yüzeyde) kullanılması şartıyla bir kabuğa önceden mevcut doğal delikler kullanmışlardır. Çoğu deniz kabuklarının delikleri kenarlarından dik bir şekilde delinmiş ve diğer kabuk kenarlarının yüzeyinde ise; dışarıya doğru genişletilmiş bir koni kırığı oluşturulmuştur. Paleolitik dönemde *Nassarius* (Resim 28) boncuklarında, uygun bir şekilde yerleştirilmiş doğal delikler özellikle yüksek derecede meydana gelmektedir. Üçağızlı Mağarası'nda bulunan doğal deliklerin görülme sıklığı daha düşüktür. Yenilebilir deniz kabuklarının bolluk derecesinin en yüksek olduğu Ahmarian ve Epipaleolitik Dönemidir (Stiner vd., 2013: 10).

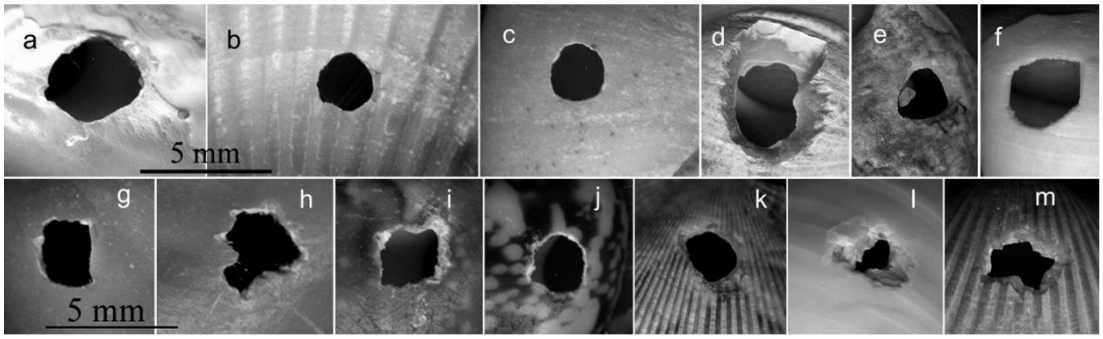

Resim 28: *Deneysel olarak delinmiş gastropod ve çift kabuklu kabuklar, kortikal kemik ve çakmaktaşı delme aletleri kullanılarak: (aec) dış yüzeyden zımbalanmış kemik; (def) koni kırılmaları ile sonuçlanan iç yüzeyden kemikle delinmiş; (gej) dış yüzeyden çakmaktaşı delikli; (kem) iç yüzeyden çakmaktaşı, koni kırılmaları ile sonuçlanmıştır.*

Kaynak: Stiner vd., 2013: 10.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kişisel süslemeye dair kanıtlar modern insan davranışlarının Paleolitik dönemde ilk ne zaman ve nasıl ortaya çıktığıyla ilgilidir. Erken süslemelerin çoğu hayvanların iskelet kısmından (diş, kemik veya deniz kabuğu) yapılmış olup, birçok kabuk türlerinden özellikle Akdeniz sahilinin kıyı bölgesinde daha yaygındır. Paleolitik dönemde biyolojik materyallerle yapılan süslemeler hem Doğa Ana'nın hem de insan el işçiliğinin farklı süsleme teknikleri olarak gördüğümüz şekilleri ve dağılımları yönettiğini ifade etmektedir. İnsanın amacı, kişisel süslemede semboller ve teknikler kullanarak modern insan davranışının ortaya çıkışını basit bir çaba olarak göstermektedir. Deniz ekolojisinden gelen desenler, kabuk süslemelerin söz konusu olduğu bu sorunun kontrol edilmesine yardımcı olur. Ekolojik modeller ve biyolojik standartlar Üst Paleolitik2ten Epipaleolitik'e kadar süsleme geleneklerinin yerel evrimi hakkındaki hipotezleri test etmek içinde kullanılabilir (Stiner, 2003: 49). Paleolitik dönemde boncukların çoğunun giysilere veya diğer taşınabilir nesnelere de takıldığı görülmektedir. Boncuk gibi süsleme eşyalarının saçlara veya giysilere yapıştırılmış olup olamadıklarını ve bu eşyayı kullananların vücuduna dayanıp dayanmadıklarına bakılmaksızın, bu eşyaları takan kişiler görünümünü değiştirmekte ve geliştirmektedir. Paleolitik dönemde boncuk gibi süsleme eşyalarının şekilleri ve hammaddeleri birçok topluluklar tarafından kullanılmıştır. Bu dönemde kullanılan boncuklarda şekil ve hammaddeler muazzam çeşitlilik göstermektedir. Boncuk, takı, dövme gibi süsleme eşyalarının farklı bilgi teknolojilerinin göreceli dayanıklılığı, ilettikleri mesaj türlerinin hedef kitleye ne kadar sürede ulaşabildiği ve mekânsal dağılımı bakımından önemlidir. Boncuk gibi süs eşyaları, nesilden nesile aktarılıp sürdürülebilir. Dövmeler eski ve en yaygın uygulama olmasına rağmen; boyanmış boncuk tasarımları ve benzeri süslemelere kıyasla daha fazla performans özelliği taşımaktadır. Çünkü dövmeler insan vücudunda ömrü kadar olup bir başkasına devredilemez.

Üst Paleolitik dönemle ilgili bazı antropologlar, sanat ve dekore edilmiş kemik aletlerinden yapılan süslemeler, bilişsel yeteneklerinin evrimsel süreçte "modern insan davranışının ortaya çıkarttığını" ileri sürmüşlerdir (Kuhn, vd., 2001: 7645). Korunmuş Paleolitik eserler dört esas kategoriye ayrılmaktadır: Süsler

(başlıca boncuklar), süslü aletler, küçük oyulmuş heykelcikler ve kaya sanatından (mağara resimleri ve kazıma ya da yarım kabartma oymaları) oluşmaktadır. İlk üçü taşınabilir materyallerdir. Mağara resimleri ise taşınamaz eserler olarak değerlendirilmektedir. (Stiner, 2014: 53). Avrupa'da Üst Paleolitik Dönemin kültürel varlıklarını ve kültürel sınırlarını ortaya çıkarmak için kronolojik coğrafi varyasyonlara, litik ve kemik eserlerin tipolojisine bakılmaktadır (Vanhaeren ve d'Errico, 2006: 1122).

Süslenme; Paleolitik Dönemde çok fazla yaygın ve her yerde bulunan sanat şeklidir. Paleolitik Dönem sanat türleri ortak temel bir işlev göstermektedir. Korunmuş boncuklar (dayanıklı) sanatın en eski kayıtlarından biri olsa da, görsel iletişim teknolojisinin geliştiğini işaret etmektedir. Üst Paleolitik kültür bölgesel farklılaşma dönemidir. Ancak farklı malzemelerden ve deniz kabuklarından yapılan çeşitli taksonomik analizler sonucunda dayanıklılığın 25.000 yıldan daha fazla olduğu görülmektedir. Paleolitik alanlarda boncukların şekil ve boyutlarında belirgin bir tutarlılık gözlenmiştir. Boncukların yaygın olarak kullanılmasının nedeni sadece kişisel kimlik veya gruplar arası iletişim için değil, aynı zamanda coğrafi ağlarda bir genişleme olduğunu da göstermektedir. Boncukların benzerliği, sosyal ve çevresel etkileşimde bir ağ olarak kullanılması kendiliğinden organize bir şekilde gelişmiştir. Sanatsal düşüncenin; aynı zamanda her yerde bulunması insan uyarlanmasının son derece uç noktasıdır. Sanatsal düşünce, son zamanlarda insan kültürleri arasındaki evrenselliği bizi bir tür olarak tanımlamaktadır (Stiner, 2014: 51). Simge oluşturmak veya bedenin süslenmesi gibi sanat eserleri Üst Paleolitik Dönemde görülmeye başlamaktadır. Kültürel anlamda ilk defa bölgesel farklılıkların görülmesi yine Üst Paleolitik Dönemde başlamıştır (Şimşek, 2017: 81). Süslenme için kullanılan kalıntılar çok küçük bir alanda ortaya çıkmaktadır ve modern insan popülasyonu yayılmaktadır. İnsanlar arasında kullanılan süs eşyaları iletişimi sağlamaktadır ve eş zamanlı olarak geniş coğrafi bölgelerde evrimleşmeye devam ettiği sürece daha geniş demografik ya da sosyal faktörler ortaya çıkmaktadır. (Kuhn vd., 2001: 7641).

Arkeolojik verilerde kendi kendini süsleme pratiği ilk olarak Orta Üst Paleolitik ve Orta Taş Devrinde ortaya çıksa bile Erken Üst Paleolitik ve Orta Taş Devrinde oldukça görülmektedir. Süslenme eşyalarını hem günümüzde hem de

arkeolojik kayıt geçmişinde bocukların ve diğer süs eşyalarının yaygın olması insan yaşamında nasıl rol oynadığı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Ne tür boncuk yapıp yapmayacağını, hangi malzeme kullanıp kullanmayacağına dair seçenekler kültürel olarak birbirine bağlıdır. Genel olarak; boncukları kullanan kişinin kimliğini açıklamaktadır ve bu kimliği kendisi dışındaki insanlara yönlerini ifade etmek için kişisel süs eşyalarını bir dil olarak kullanmışlardır. İnsanlar cinsiyet, yaş, statü, grup ilişkileri, medeni hallerini, sosyal durumlarını ve refah durumlarını göstermek için süs eşyalarını kullanmışlardır. Ayrıca bu eşyaları kullanan kişiler, etnik kimliklerini ve grup kimliklerini iyi ifade edebilmek için kullanmışlardır. Vücut dekorasyon araçlarını, insanlar arasında mesafe koyup karşı tarafa mesaj iletmek için de kullanmışlardır. Süs eşyalarının performans özellikleri insanın fiziksel ihtiyaçlarından dolayı ve benimsedikleri hedefleriyle etkileşiminden kaynaklanmaktadır (Kuh ve Stiner, 2017: 47).

Kırmızı aşı boyası çok sayıdaki Orta Taş Çağı ve Moustérien buluntu yerlerinde tespit edilmiştir (Henshilwood, 2006: 80). Dilgi üretimi, deniz kabuklarının toplanması ve kemik aletlerin yapımı gibi birkaç özelliğin Orta Pleistosen süresince de düzensiz ve bazen tekil olgular olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar yaklaşık 45.000 yıl öncesinde ki Erken veya İlk Üst Paleolitik'in sistemli kültürel verileri haline gelmiştir (Klein, 2000: 19).

Avrupa'da, Orta Paleolitik alanlardaki süsler çok nadir bulunmaktadır ve *Neanderthal*lerle ilişkili olduğu tartışılmaktadır. En eski yerleşim yerlerinden olan Bulgaristan'ın Bacho Kiro Mağarası, radyokarbon tarihlendirilmesiyle 43.000 yıl önce iki delinmiş hayvan dişinin ilk Aurignacain topluluğuyla ilişkilendirilmektedir (Balme ve Morse, 2006: 800).

Dünya'da en eski süs eşyası olarak bilinen deniz kabuklarından yapılan boncuklar 82.000 yıl önce Taforalt Mağarası'nda, Fas ve Güney Afrika'da ise 75.000 yıl öncesinde görülmektedir. Üçağızlı ve Ksar Akil Mağarası'ndan elde edilen bulgular dahilinde Afrika'dan Batı Avrasya'ya göç eden ilk kültürlerin bu bölgelerde de aşırı miktarda izler bıraktığı görülmektedir (Yıldırım vd., 2015: 13). Devekuşu kabuğundan üretilen boncukların önemini ve insanların bilişsel evrimi hakkındaki iki

faktörün göz önünde bulundurulması gerekir. Bu tür buluntuların hem zaman hem de mekândaki dağılımları için önemlidir (Bednarik, 2015: 60).

Üçağızlı Mağarası'nın Üst Paleolitik kişisel süs eşyalarının tamamı; küçük denizsel ya da tatlı su yumuşakçalarından, özellikle de gastropodlardan üretilmiş boncuklardan oluşturmaktadır. Deniz kabuklarının büyük bir kısmı *Columbella* ve *Nassarius* türlerine aittir. Kişisel süslemede kullanılan boncuk türlerinin çoğu sahil kıyısından toplanmıştır. Denizsel kökenli boncukların daha dayanıklı olması nedeniyle bol miktarda kullanılmışlardır. Bu yüzden, süs kabuklarının üzerinde bulunan izlere bakıldığında sahilden toplanıldığını göstermektedir. Üretim alanında fazla kullanılmış boncuklar ıskartaya çıkartılmıştır. Sürekli onarılabilir bir tamirhane sistemi işlemektedir. Üçağızlı Mağarası'nda bulunan denizsel ve tatlı su kabuklularından *Columbella, Nassarius* ve *Dentalium* türleri Paleolitik Dönem süslenme ve dekoratif objelerine örnek olarak görülmektedir. Bu objelerin ortaya çıkışı anatomik açıdan modern insanlarda davranışsal ve zihinsel evrimi, sosyal yapılarda görsel iletişimin artışı ve ben bilincinin gelişimine katkı sağlamıştır (Stiner vd., 2013: 17).

Üçağızlı Mağarası alanı, 10.000 yıldan daha fazla Levanttine Üst Paleolitik döneminin kişisel süslenme eşyalarının yapımı ve yerleşim alanlarının kullanım şekillerini keşfetmek için nadir bir fırsat sunmaktadır. İlk kabuklu boncuklar Öncül Üst Paleolitik işgallerden gelmektedir ve Avrasya'da bilinen en eski ve en zengin süsleme toplulukları arasındadır. Üçağızlı Mağarası ilk süsleme endüstrileri iyi gelişmiştir ve Levallois çekirdeklerini hazırlama yöntemleri Üst Paleolitik teknolojiyle ilişkilendirilmiştir (Stiner vd., 2013: 17).

Türkiye'de bulunan Üçağızlı Mağarası ve Ksar 'Akil'deki Lübnan mevkilerinde boncuk veya kolye olarak kullanılmak üzere sayısız küçük delikli yumuşakça kabukları 41.000 ve 39.000 (Alt Paleolitik) yıl öncesinde boyunca Levant'ta modern sembolik davranışların varlığını göstermektedir. Skhul Mağarası'nda 100.000 - 135.000 yıllık bir tortuda bulunan delikli *Nassarius gibbosulus* deniz gastropod kabuğuna ilişkin son iddialar, Batı Asya'da kullanılan süs eşyalarının kullanımı için daha erken bir köken anlamına gelebilmektedir (Szabò, Adam ve Peter 2007: 701-702). Üst Paleolitik *Glycymeris* kabukları Qafzeh, Ksar'

Akil, Üçağızlı Mağarası'nda boya maddesinin kalıntılarının bulunmaması ve delinme noktalarına bakılmaksızın kişisel süs eşyaları olmalarıdır (Zilhão, Angelucci, Badal-Garcia, D'Errico, Daniel, Dayet, Douka, Higham, Martinez-Sánchez, Montes-Bernardez, Murcia-Mascaros, Perez-Sirvent, Roldán-Garcia, Vanhaeren, Villaverde, Wood ve Zapata, 2010: 1024).

Ksar Akil ve Üçağızlı'nın Paleolitik sakinleri, süslenme kabuklarının bazılarını göze çarpan desenleri, parlak beyaz veya parlayan renklerde olan kabukluları seçmişlerdir. Her iki bölgede de çeşitli yumuşakça türleri süslenme ve beslenme amaçlı toplanmış kabuklardır. Tüm taksonlar içerisinde etçil *Nassarius gibbosula* ve otçul *Columbella rustica* oldukça yüksek oranlarda toplanmıştır. Süsleme amacıyla en sık kullanılan denizel çift kabuklu *Glycymeris*, Ksar' Akil Üçağızlı'dan daha yaygındır. Üçağızlı Mağarası'nda tatlı su gastropodu olan *Theodoxus jordani* Asi Nehri (Orontes) yakınlarında geç dönem tabakalarında az kullanılmış kabukludur. Beslenme amaçlı ise büyük otçul gastropodlar olan *Patella* ve *Monodonta* türleri tercih edilmiştir. Bunlara ek olarak karasal salyangozlar da kullanılmıştır. Lübnan ve Hatay'ın kıyı şeridine dik olan kayalık yüzey türlerini tercih etmişlerdir. *Columbella*'nın bolluğunda göreceli olarak bir artış görülmektedir ve her iki bölgenin Öncül Üst Paleolitikten sonra *Nassarius*'ta buna bağlı olarak bir düşüş olmuştur. (Kuhn vd., 2001: 7642).

Levant Koyu'ndaki Qafzeh Mağarası'nda, termolüminesans tarihiyle bağlantılı olarak 92.000 yıllık Alt Paleolitik Dönem atfedilen bir mezarda beş delikli kabuğun üzerinde lekeler tespit edilmiştir. Bu kabukların boncuk olup olmadığına dair bazı tartışmalar olsa da, kuşkusuz insanlar tarafından işlendiği anlaşılmaktadır. En eski boncuklar, Blombos Mağarası'nın Orta Taş Çağı (OTÇ) iki farklı evreden elde edilmiştir. Nehir kenarında bulunan 41 delikli kene kabuğunun (*Nassarius kraussianus)* bulunduğu bir grup OSL tekniğini kullanarak yaklaşık 76.000 yıl öncesine tarihlendirilmiş ve yakılmış litikler ise termolüminesans analizi ile tarihlendirilmiştir (Balme ve Morse, 2006: 799).

Blombos Mağarası'nın (Güney Afrika) Orta Taş Devri katmanlarında 75 bin yıllık kabuk süslemelerinin daha erken görülmesi vücut süslemesinde önemli bir antik çağ olduğunu göstermektedir. Günümüze kadar ulaşan en eski insan süsleme

biçimleri spesifik anlamları bilinmemekle birlikte, vücut süslerinin ortaya çıkışını hızlı bir şekilde benimsenmesi anatomik modern insan kültürlerinin dağılımı sonucunda ve Avrasya'daki sosyal kimlikleriyle doğrudan ilişkili olduğunu düşünülmektedir (Borıćd ve Cristianı, 2019: 209)

Levant bölgesinde boncuk ve kolye gibi süslenme eşyalarının neredeyse tamamı küçük yumuşakça kabuğundan yapılmıştır ve özellikle Üst Paleolitik Çağ'da bol miktarda bulunmaktadır. Lübnan'daki Ksar' Akil ve Türkiye'deki "Üçağızlı Mağarası" yaklaşık 40.000 yıl önce olarak tarihlendirilmiştir (Balme ve Morse, 2006: 800).

En eski paleolitik Dönem insan kalıntılarından süs eşyaları ilk olarak Afrika, Orta Doğu ve Avrupa'da olduğu bilinmektedir. Ksar Akil Mağarası Orta Doğu'da bilinen en önemli ve en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Ksar Akil'de deniz kabuklarından yapılan kişisel süs eşyaları ele geçirilmiştir. Orta Taş Devrine ait Afrika'da bulunan Blombos Mağarası 75.000 yıl öncesine tarihlenen seviyelerde *Nassarius kraussianus*lardan yapılmış kişisel süs eşyaları ele geçirilmiştir. Aynı zamanda 45.000 yıl öncesine tarihlenen Genç Taş Devrine ait devekuşu yumurtası kabuğu, dişler, hayvan kemiğine ait kalıntılar, fildişinden yapılmış kişisel süs eşyaları ortaya çıkmıştır. 43.000 yıl öncesinde Avrupa'daki en eski kişisel süs eşyaları Bacho Kiro Mağarası'nda bulunmuştur. Bu mağara içerisinde bulunan farklı hayvan türlerine ait işlenmiş diş kalıntılarını insanlar kişisel süs eşyaları olarak kullanmışlardır. 90.000 yıl öncesine tarihlenen Qafzeh Mağarası Orta Doğu'da bilinen en eski yerleşim alanlarından biridir ve 4 tane *Glycmeris* kolye ucu bulunmuştur. Orta Doğu'da bulunan diğer bir alan ise Skhul Mağarası 135.000 ile 100.000 yıl öncesine tarihlenen *Nassarius* türüne ait kişisel süs eşayaları ortaya çıkmıştır. Afrika'nın kuzeyindeki Fas Tadoralt'taki Grote Des Pigeons Mağarası'nda 82.000 yıl öncesine tarihlenen boncuk yapımına dair kalıntılar bulunmuştur. Afrika, Asya ve Avrupa'da ele geçirilen bu buluntu eserleri bizlere insan göçleri boyunca kültürel iletişimin aşama aşama nasıl rol aldığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Akgün, B. (2007). ***Türk Süsleme Sanatında Hatailer***. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiriler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 45-59.

Artun, E. (2008). ***Adana'da ve Osmaniye Halk Kültüründe Giyim-Kuşam Geleneği***. Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Eşkişehir, 68-90.

Aydın, H. (2013). Dünyanın Oluşumu ve Tarih Öncesi Çağlar. T. Sivas. (Editörler). ***Uygarlık Tarihi***. İkinci Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi ve Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2-25.

Aytek, A.İ. ve Yavuz, A. (2017, Haziran). ***Mağaların İnsan Biyolojik ve Kültürel Evrimindeki Önemi***. 7. Ulusal Speleology Sempozyumu, İzmir.

Balme, J. and Morse, K. (2006). "Shell Beads and Social Behaviour in Pleistocene Avustralia". ***Antiquity***, 769-811.

Bar-Yosef, D., Vandermeersch, D. and Bar-Yosef, O. (2009). "Shell and Ochre Middle Paleolithic Qafzeh Cave, Israel: İndications for Modern Behavior". ***Journal of Human Evolution***, (56), 307-314.

Bar-Yosef, D. (2015). "Nassarius shells: Preferred beads of the Palaeolithic". ***Quaternary İnternational***, (390), 79-84.

Bednarik, R.G. (2015). "The Signifance Of The Earliest Beads". ***Advances İn Anthropology***, (5), 51-66.

Betty, S. (2013). "Effect Of İntermingling Of Cultures On The Use Of Adornment Symbols İn Apperance Management İn Mutare, Zımbabwe". ***İnternational Journal Of Asian Social Science***, 3(2), 451-459.

Bolus, M. and Conard, N.J. (2001). “The Late Middle Paleolithic and Earliest Upper Paleolithic in Central Europe and Their Relevance for The Out of Africa Hypothesis”. ***Quaternary İnternational***, (75), 29-40.

Borıćd, D. and Cristian, E. (2019). “Taking Beads Seriosly: Prehistoric Frager Ornamental, Traditions İn Southeastern Europe”. ***PaleoAnthropology***, 208-239.

Bosch, M.D., Buck, L. and Strauss, A. (2019). “Location, Location, Location: Investegating Perforation Locations İn *Tritia Gibbosula* Shell at Ksar’ Akil (Lebonon) Using Micro-CT Data”. ***PaleoAnthropology***, 52-65.

Cvitkusic, B. (2017). “Upper Paleolithic and Mesolithic Ornamental Traditions in The Eastern Adriatic Coast and Hinterland”. ***Orijinal Scientific Paper***, (41), 1-25

Colonese, A.D., Mannio, M.A., Bar-Yosef, M.D.E., Finlayson, j.C., Lubell, D. and Stiner, M.C. (2011). “Marine Mollusc Exploitation İn Mediterranean Prehistory: An Overview”. ***Quaternany İnternational***, (239), 86-103.

D’Errico, F., Henshilwood, Ç., Lawson, G., Vanhaeren, M., Tiller, A.M., Soressi, M., Bresson, F., Mauureille, B., Nowell, A., Lakarna, J., Backwell, L. and Julien, M. (2003). “Archeological Evidence For The Emerge of Language, Symbolism, and Music –An Alternative Multidisciplinary Perspective”. ***Journaf of World Prehistory***, 1-71.

D’Errico, F., Henshilwood, C., Vanhaeren, M. and Niekerk, K. (2004). “*Nassarius kraussianus* Shell Beads From Blombos Cave Evidence For Symbolic Behaviour İn The Middle Stone Age”. ***Journal of Human Evolution***, (48), 3-24.

D’Errico, F., Vanhaeren, M., Barton, N., Bouzougar, A., Mienis, H., Richter, D., Hublin, J., Mcpherron, S.P. and Lozouet, P. (2009). “ Additional Evidence On The Use Of Personel Ornaments İn The Middle Paleolithic Of North Africa”. ***Pnas***, 42(106), 18040-16056.

Douka, K., Grimaldi, S., Boschian, G., Lucchese, A. and Higham, T.F.G. (2012). “A New Chronostratigraphic Framework For The Upper Paleolithic Of Riparo Mochi”. ***Journal of Human Evolution***, 62, 286-299.

Douka, K., Bergman, C.A., Hedges, R.E.M., Wesseling, F.G. and Higham, T.F.G. (2013). "Chronology Of Ksar' Akil (Lebanon) And Implications For The Collonization Of Europe By Anatomically Modern Humans". ***Plos One***, 8(9), 72931-72931.

Fernândez, E.A. and Jöris, O. (2009). "Personal Ornaments İn The Early Upper Paleolithic Of Western Eurasia: An Evaluation Of The Record". ***Eurasian Prehistory***, 5(2), 31-44.

Güleç, E. ve Baykara, İ. (2014). "Üçağızlı Mağarası Üst Paleolitik Dönem Ahmarian Taş Alet Kültürü". ***Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi***, (54), 149-170.

Güleç, E., Sağır, M., İsmail, Ö., Açıkkol Yıldırım, A., Baykara, İ. ve Şahin, S. (2016). "2015 Yılı Üçağızlı Mağarası Kazısı". ***38. Kazı Sonuçları Toplantısı***, 2, 391-398.

Heckel, C.E. (2017). "Reconsidering Production Organization İn The Early Upper Paleolithic: The Case For Specialized Production Of Aurignacian Beads". ***Quaternary İnternational***, 1-10.

Henshilwood, C.S, D'Errico, F., Marean, C.W., Milo, R.G. and Yates, R. (2001). "An early bone tool industry from the Middle Stone Age at Blombos Cave, South Africa: implications for the origins of modern human behaviour, symbolism and language". ***Academic press***, (41), 631,678.

Henshilwood, C.S. (2006). "Modern Humans and Symbolic Bhaviour: Evidence from Blombos Cave, South Africa". Blundell, G., (Ed.), ***Origins***, Cape Town: Double Storey, 78-83.

Henshilwood, C. and D'Errico, F. (2011). The Origin Of Sybolically Mediated Behavior. ***Homo Symbolicus***, John Benjamins Publishing Company, 53-54.

Henshilwood, C., D'Errico, F., Nierkerk, K.L., Coquinot, Y., Jacobs, Z., Lauritzm, S., Menu, M. and Moreno, R. (2011). "A 100.000- Year-Old Ochre-Processing Workshop at Blombos Cave, South Africa". ***Science***, 219 (354), 219-222.

Hoffecker, J.F. (2009). “The Spread Of Modern Humans İn Europe”. ***Pnas***, 106 (38), 16040 –16045.

Humphyrey, L., Bello, S.M., Turner, E., Bouzouggar, A. and Barton, N. (2012). “Iberomaurusian Funerary behaviour: Evidence From Grotte Des Pigeons, Taforalt, Morocco”. ***Journal Of Human Evolution***, (62), 261-273.

KLEIN, R.G. (2000). “Archeology And The Evolution of Human Behavior”. ***Evolutionary Anthropology***, 17-36.

Koç, F. ve Koca, E. (2016). “Türk Halk Giyiminde Kullanılan Süslemelere Tipolojik Bir Yaklaşım”. ***İdil Dergisi***, 5(19), 1-533.

Kuhn, S., Stiner, M.C., Reese, D.S. and Güleç, E. (2001). “Ornaments Of The Earliest Upper Paleolithic New İnsight From The Levant”. ***Pnas***, 98(13), 7641-7645.

Kuhn, S. and Stiner, M.C. (2007). Body Ornamentation as Information Technology: Towards an Understanding of the Significance of Early Beads. P. Mellars, K. Boyle, O. Bar-Yosef and C. Stringer (Eds.), ***Rethinking the Human Revolution: New Behavioural and Biological Perspectives on the Origin and Dispersal of Modern Humans***, 45-54.

Kuhn, S.L., Stiner, M.C., Güleç, E., Özer, İ., Yılmaz, H., Baykara, İ., Yıldırım Açıkkol, A., Goldberg, P., Molina, K.M., Ünay, E. and Alpaslan, F. (2009). “The Early Upper Paleolithic Occupations At Üçağızlı Cave (Hatay-Turkey)”. ***Journal Of Human Evolution***, (56), 87 -113.

Marks, A.E., (2005). “Comments after four Decates of Research on the Middle to Upper Paleolithic Transition”. ***Mitteilungen der Gesellschaft für Urgeschichte***, 81-85.

Marti, A.P., Yi, W., Xing, G., Fuyou, C. and D’Errico, F. (2017). “ The Earliest Evidence Of Coloured Ornaments İn China; The Ochred Ostrich Eggshell Beads From Shuidonggou Locality”. ***Journal Of Anthropologicaly***, (48), 102-113.

Mellars, P.A. and Tixier, J. (1989). “Radiocarbon-accelerator dating of Ksar Akil and chronology of the Upper Palaeolithic sequence in the Middle East”. ***Antiquity,*** 761-767.

Micheli, R. (2012). “Personel Ornaments, Neolithic Groups and Social İdentitres: Some İnsights İnto Northern İtaly”. ***Documenta Praehistorica***, 227.

Rodriguez-Hidalgo, A.J., Canals, A., Saladıe, P., Garcia, A.B. and Garcia, M. (2010) “Upper Paleolithic Ornament Seashells From Sala de las Chimeneas Maltravieso Cave (Caccres, Spain)”. ***Munibe Suplemento-Gehigarria***, (31), 37-46

Nel, T.H. and Henshilwood, C.S. (2016). “The Small Mammal Sequence From The c. 76-72 ka. Still Bay Levels At Blombos Cave, South Africa Taphonomic and Paleocological Implications For Human Behavior”. ***Plos One***, 1-28.

Pak, Ş. (2014). ***Anadolu’da Üst Paleolitik Dönem İnsanlarının Deniz Kabuklarını Kullanım Alanları***. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara, 1-125.

Shea, J.J. (2003). “The Middle Paleolithic of the East Mediterranean Levant”. ***Journal of World Prehistory***, 17(4), 313-377.

Starkovich, B.M. (2011). “Trends In Subsistence From The Middle Paleolithic Through Mesolithic at Klissoura Cave 1 (Peloponnese, Greece)”. ***The University of Arizona University Libraries***, 1-148.

Sterelny, K. (2011). “From Hominins to Humans: How Sapiens Became Behaviourally Modern”. ***Philosophical Transactions Of The Royal Society***, (366), 889-822.

Stiner, M.C. (2003). Standardization” İn Upper Paleolithic Ornaments At The Coastal Sites Of Riparo Mochi And Üçağızlı Cave. ***The Chronology Of The Augrignacian And Of The Transitional Technocomplexes. Dating, Stratıgraphies, Cultural Impliocations***, 49.

Stiner, M.C. (2010). “Shell Ornaments From The Upper Paleolithic Through Mesolithic Layers Of Klissoura Cave I By Prosymna (Peloponese, Greece)”. ***Eurasian Prehistory***, 7(2), 287-308.

Stiner, M.C., Kuhn, S.L. and Güleç, E. (2013). “Early Upper Paleolithic Shell Beads At Üçağızlı Cave I (Turkey): Technology And The Socioeconomic Context Of Ornament Life-Histories”. ***Journal Of Human Evolution***, 1-19.

Stiner, M.C., Kozlowski, J.K., Kuhn, S.L., Karkanas, P. and Koumouzelis, M. (2013). “Klissoura Cave I and The Upper Paleolithic Of Southern Greece In Cultural And Ecological Contex”. ***Eurasian Prehistory***, 7(2), 317.

Stiner, M.C. (2014). “Finding A Common Bandwidth Causes Of Convergence And Diversty İn Paleolithic Beads”. ***Biol Theory***, 9, 51-64.

Straits, C.M., Hodgkins, J., Gurova, M., Miller, C. and Tzankov, T. (2016). “The Human Fossil Record Of Bulgaria and The Formulation Of Biographic Hypothese”. ***Springer Science***, 69.

Szabò, K., Adam, B. and Peter, B. (2007). “Sheel Artefact Production At 32.000-28.000 B.P. In Island Southeast Asia”. ***Current Anthropology***, 48, 701-702.

Şimşek, F. (2017). “Paleolitik Dönemde İnsan Türleri”. ***Uluslararası Amisos Dergisi***, 2(3), 81

Taylor, V.K., Barton, R.N.E., Bell, M., Bouzougar, A., Collcut, S., Black, S. and Houge, J.T. (2011). “The Epipaleolithic (Iberomaurusian) At Grrotte des Pigeons (Taforalt), Morocco: A Preliminary Study Of The Land Mollusca”. ***Quaternary İnternational***, 244, 6-7.

Vanhaeren, M. and D’Errico, F. (2006). “Aurignacian Ethno-linguistic Geography Of Europe Revealed By Personel Ornament”. ***Journal Of Archaeological Science*** (33), 1122-1123.

Vanhaeren, M., D’Errico, Niekerk, K., Henshilwood, C.S. and Erasmus, R.M. (2013). “Thinking Strings Additional Evidence For Personel Ornament Use İn The

Middle Stone Age At Blombos Cave, Southn Africa". ***Journal of Human Evolution***, (64), 5003.

Vibe, I. (2007). ***San Personal Ornament From The Later Stone Age At Blombos Cave and Blomboschfontein, Sourhern, Sourhern Cape, Sourth Africa***. Thesis Submitted For The Degree Of Master Of Archaelogy University Of Bergen, , 1-82.

White, R. (1993). "Teknological and Social Dimensions Of "Aurignacian-Age" Body Ornaments Across Europe". ***Press***, 277-299.

White, R. (2007). "Systems Of Personel Ornamentation İn The Early Upper Paleolithic: Methodological Challenges And New Observations". ***Human Revolution***, 287-302.

Yelözer, S. (2015). Şey-Özne Arkeolog: Geçmişin Cinsiyetlendirilmesi ve Eril Önyargılar. G. Duru, K. Eren ve E. Koparal. (Editörler). ***Arkeolojik Şeyler***. İstanbul: Ege Yayınları, 83-96.

Yıldız, A. (2011). ***Çalışan Kadınların Süslenmeye Bakış Açıları ve Süslenmede Kullandıkları Yöntemler***. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Kuaförlük ve Güzellik Bilgisi Eğitimi, Ankara.

Zilhão, J., Angelucci, D.E., Badal-Garcia, D'Errico, F., Daniel, F., Dayet, L., Douka, K., Higham, T.F.G., Martinez-Sánchez, M.J., Montes-Bernardez, R., Murcia-Mascaros, S., Perez-Sirvent, C., Roldan-Garcia, C., Vanhaeren, M., Villaverde, V., Wood, R. and Zapata, J. (2010). "Symbolich Use Of Marine Shells And Mineral Pigments By Iberian Neandertals". ***Pnas***, 107(3), 1024.

Zilhão, J. (2011). The Emergence Of Language, Art And Sybolic Thinking. Henshilwood, S. and D'Errico, F. (Eds.), ***Homo Symbolicus***, John Benjamins Publishing Company, 11-131.

İnternet Kaynakları-WEB Siteleri

https://sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 16.10.2019).

http://arkeofili.com/emma-baysal-roportaji-tarih-oncesinde-suslenme-ve-takinin-onemi/ (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

http://arkeofili.com/emma-baysal-roportaji-tarih-oncesinde-suslenme-ve-takinin-onemi/ (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

http://en.wikipedia.org/wiki/Gastropoda (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

https://www.conchology.be/?t=66&species=Nassarius+gibbosulus (Erişim tarihi: 01.06.2019).

RESİMLER DİZİNİ

Resim **Sayfa**

Resim 1: Endonezya ve Papua Yeni Gine'deki Goroka topluluğu üyelerinin kültürel olarak süslenmeleri 2

Resim 2: Brittony'de MÖ 5000-7000'ye tarihlenen bir taş devri mezarında, deniz kabukları ve deniz salyangozlarından yapılmış kolyeler takan kadın gömüleri 5

Resim 3: Etiyopya'da yaşayan Mursi topluluğunda kullanılan süslenme örnekleri. 7

Resim 4: Gastropoda türünün işlenmemiş hali..... 13

Resim 5: *Nassarius gibbosulus* kabuğunun işlenmemiş apertural görünümü 13

Resim 6: Üçağızlı I süsleme düzeneklerinde önemli kabuk formlarının şeması.... 25

Resim 7: Üçağızlı Mağarası'nda bulunan ve süs eşyası olarak kullanılmış deniz kabukluları..... 26

Resim 8: Riparo Mochi Mağarası'nın süs eşyaları..... 29

Resim 9: Riparo Mochi'den gelen deniz kabukları 31

Resim 10: Farklı hammaddelerden yapılmış olan Riparo Mochi'nin süs eşyaları arasında benzerlikleri 32

Resim 11: Riparo Mochi'nin Üst ve Epipaleolitik tabakalarda kabuklu olmayan süslemeler..... 33

Resim 12: Blombos Mağarasının görünümü. 35

Resim 13: *N. kraussianus* kabukları üzerinde gözlenen delinme tipleri. 38

Resim 14: Blombos Mağarası'nda Son Taş Çağı katmanlarından ve Orta Taş Çağı Faz M1 ve M2'den delikli *Nassarius kraussianus* kabukları 39

Resim 15: *Nassarius kraussianus* kabuğu boncukları, Batı Cape Eyaleti, Güney Afrika, Blombos Mağarası'nın M1 evresinden gelen boncuk türleri 40

Resim 16: Güney Afrika, Blombos Mağarası'ndaki 78.000-72.000 Still Bay seviyelerinden malzeme kültürü. 41

Resim 17: *Nassarius kraussianus*, aralığında litik nokta (a-e) ile geçerek deneysel olarak delinmiş kabuklar 43

Resim 18: Nassarius gibbosulus kabuğu boncukları. 45

Resim 19: Güneybatıdan Qafzeh Mağarası manzarasının görünümü. 48

Resim 20: Qafzeh Mağarası'nın kabuk süsleri 50

Resim 21: Qafzeh Mağarası'ndan *Glycymeris insubrica*. 51

Resim 22: Qafzeh *Glycymeris* kabuğundaki delikler 52

Resim 23: Klissoura süs eşyaları 56

Resim 24: Yumuşakçaların yerini ve ilgili radyokarbon tarihlerini gösteren Sektör

8 stratigrafisi..... 62

Resim 25: Fas Orta Paleolitik alanında bulunan deniz kabukları ve aynı türün modern kabukları. 63

Resim 26: Seviye XVII'den Ksâr 'Akil örneklerinin örnekleri. 65

Resim 27: Üçağızlı Mağara I yakınlarında toplanan doğal hasarlı modern ve fosil kabukları..... 68

Resim 28: Deneysel olarak delinmiş gastropod ve çift kabuklu kabuklar 69

HARİTALAR DİZİSİ

Harita **Sayfa**

Harita 1: Güney Avrupa ve Levant'ta Üst Paleolitik Dönemde en yaygın olan süs için kullanılan yumuşakça cinsinin coğrafi dağılımı 17

Harita 2: Üçağızlı Mağarası'nın yerleşkesi..... 18

Harita 3: Üçağızlı Mağarasının krokisi. 19

Harita 4: Riparo Mochi alanının topografik ve hidrografik haritası..... 27

Harita 5: Blombos Mağarasının konumu.....34

Harita 6: Kare şekilli Blombos Mağarasının stratigrafisi 36

Harita 7: Kabuk boncuk (F) veren Akdeniz bölgelerinden Orta Paleolitik alanların konumu ve modern ve fosil karşılaştırma koleksiyonları..... 44

Harita 8: Levant'taki Qafzeh Mağarası'nın bölgesel haritası ve bölgesel topografyası 46

Harita 9: Qafzeh Mağarası terasında kazılan alanların haritası. 47

Harita 10: Klissoura Mağarası I'in yerleşkesi.....53

Harita 11: Klissoura I Mağarası'nın haritası 54

Harita 12: Bacho Kiro Mağarasının konumu 57

Harita 13: Taforalt ve Iberomaurusian alanların yerini gösteren harita.....59

Harita 14: Grotte des Pigeons'taki (Taforalt) kazıların planı..... 60

Harita 15: Ksar' Akil alanının haritası 64

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 1: Üçağızlı Mağarası'nın Üst Paleolitik katmanları yaygın ve nadir bulunan süs kabuğu cinslerinin göreceli sıklıkları 24

Şekil 2: Cardini'nin 1949 kazı çalışmalarından sonra stratigrafik haritası 28

Şekil 3: Riparo Mochi'nin Üst Paleolitik katmanları yaygın ve nadir bulunan süs kabuğu cinslerinin göreceli sıklıkları 30

Şekil 4: Blombos Mağarsının SB dizisinin Güney bölümünden stratigrafisi, fazlar ve tarihleme yöntemi 37

Şekil 5: Klissoura Mağarası 1'in Üst Paleolitik tabakalarındaki başlıca süs türünün görülme sıklığı 55

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ÖZDEMİR, Figen
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 06.03.1993- ORDU
Telefon : 0542 660 21 62
Faks :……
E-mail : figen.ozdemrr52@gmail.com.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	…….....
Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	20.06.2016

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017	Kilis Oylum Höyük Kazısı	Antropolog
2018	Kilis Oylum Höyük Kazısı	Antropolog

Yabancı Dil
İNGİLİZCE

Hobiler

Müzik dinlemek, Resim yapmak, Doğa yürüyüşü, Fotoğraf çekmek ve Kişisel gelişim.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

19.09.2019

Tez Başlığı/Konusu: Paleolitik Dönem'de Süslenme ve Modern İnsan Davranışının Ortaya Çıkışı.

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 56 sayfalık kısmına ilişkin, 19/09/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %9 (yüzde dokuz)'dur.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir.

Kabul ve onay sayfası hariç,
Teşekkür hariç,
İçindekiler hariç,
Simge ve kısaltmalar hariç,
Gereç ve yöntemler hariç,
Kaynakça hariç,
Alıntılar hariç,
Tezden çıkan yayınlar hariç,
7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi inceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini bilgilerinize arz ederim.

19/09/2019
Figen ÖZDEMİR

Adı Soyadı	: Figen ÖZDEMİR
Öğrenci No	: 169218018
Anabilim Dalı	: Antropoloji Anabilim Dalı
Programı	: Tezli Yüksek Lisans
Statüsü	: Yüksek Lisans X Doktora ☐

DANIŞMAN
Doç. Dr. İsmail BAYKARA
19/09/2019

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR
…../…../2019
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü